



T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU FETVALARINDA KADINA DAİR MESELELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜMMÜHAN BAYRAKÇI

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. AHMET AYDIN

BİLECİK, 2026

10593628

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU FETVALARINDA KADINA DAİR MESELELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜMMÜHAN BAYRAKÇI

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. AHMET AYDIN

BİLECİK, 2026

10593628

BEYAN

“Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalarında Kadına Dair Meseleler” başlıklı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazım aşamasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, [Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehberine](#) uygun olarak tez/dönem projemi hazırladığımı, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel etik kurallarına uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, çalışmamın herhangi bir kısmının başka bir tez/dönem projesi olarak sunulmadığını, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Ümmühan BAYRAKÇI

Tarih: .././2026

İmza:

ÖN SÖZ

Kuruluşundan günümüze kadar din içerikli konularda Türkiye’de kendisine müracaat edilen, karar ve danışmada en etkili resmî kurum olan Din İşleri Yüksek Kurulu, kurumsal hüviyeti sebebiyle geçmişte ve günümüzde toplumun din konusunda aydınlatılması hususunda kolektif içtihat yöntemiyle aldığı karar ve verdiği fetvalarla hâkim otorite olarak sayılmaktadır. Bir “*İfta Makamı*” olarak vermiş olduğu fetvalarla hayata pratik çözümler sunmakta, günlük hayatı dinî ölçülere göre yaşamak ve kendisine gerekli olan dinî bilgiyi öğrenmek isteyenlere rehberlik yapmaktadır.

Kadın ve kadına yönelik meseleler tarihten günümüze kadar canlılığını koruyan fikhî konular olarak karşımızda durmaktadır. Kurula gelen sorular içerisinde kadınlara dair fikhî meseleler, soranlar açısından ve karşılaşılan sorunlar yönüyle önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda tezimizde kadına dair fikhî meselelerin ve fetvaların tespit edilmesi, belli başlıklar altında derlenip tertip edilmesi ve bu alanda çalışma yapacaklara da katkı sağlaması esas alınmıştır.

Bu çalışma, araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, kapsamı ve sınırlılıkları ile kaynaklarına dair bilgileri içeren giriş bölümüyle başlamaktadır. Din İşleri Yüksek Kurulu’nun kısaca tanıtıldığı birinci bölüm ile kadına dair fikhî meselelerin yer aldığı fetvaları içeren ikinci bölüm olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bu çalışma yapılırken Kurulun bu konuda verdiği resmî, yazılı, halka açık fetvalarının bir arada olduğu “*Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı*” adlı eseri esas alınmıştır. Akabinde bu fetvalar belli konu başlıklarında derlenip bir araya getirilmiştir. Yüksek Lisans ve Doktora düzeyinde kadınlara dair fetvaların bir arada zikredildiği müstakil bir çalışma olmayışı bizi bu alanda araştırma yapmaya sevk etmiş, yapılan bu çalışmayla literatüre katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Tezin konusu belirlenip son aşamasına varıncaya kadar kolaylaştırıp yol gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet AYDIN’a, Doç. Dr. Bayram DEMİR hocama, tezin yöntemi konusunda yardım ve tecrübesini esirgemeyen Hadis alanında öğretim üyesi Dr. Fatma AYDIN hocama, araştırmada sunulan soru ve kaynaklara ulaşılması noktasında kolaylık sağlayan Diyanet İşleri Uzmanı Esmâ ERTEN ve DİYK Uzmanı Dr. Halil KILIÇ hocama, manevî desteğini yanımda hissettiğim kız kardeşim Sümeyye ÇINAR’a teşekkürlerimi arz ederim.

Ümmühan BAYRAKÇI

2026

ÖZET

Başlangıçta Heyet-i Müşavere adıyla ve Müşavere ve Dinî Eserler İnceleme Kurulu isimleri altında hizmet vermiş olan bugünkü Din İşleri Yüksek Kurulu, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en önemli merkez birimi olarak faaliyet göstermiştir. Araştırmamızda Din İşleri Yüksek Kurulu fetvalarında gerek web sitesinde gerek Fetvalar adlı eserinde geçen kadına dair meselelerin incelenmesi ve derli toplu bir araya getirilmesi hedeflenmektedir. Araştırmamıza konu olan kadını doğrudan ve dolaylı yoldan etkileyen, ilgilendiren soru ve sorunlar, hayat şartlarının değişmesiyle çözüm için beklemekte olan yeni meselelerin meydana gelmesi, dinî bilgilerde uzman kimseleri söz konusu meselelerin çözümü için harekete sevk etmiştir. Geçmişte içtihat ehliyetine sahip müçtehitlerden, günümüzde ise alan uzmanlarından üretilen bu çözümler ve dinî bakış açısının adı olan fetvanın, Hz. Peygamberin zamanından günümüze kadar Müslümanların dinî hayatı ile günlük yaşantılarının düzenlenmesi ve hakikate yönlendirilmesinde, dinî bilgilerin güncelliğinin muhafaza edilmesinde etkili olduğu malumdur.

Kadın siyasal, sosyal, ekonomi ile hukuk gibi alanlarda bilhassa aile hayatındaki konumu itibarıyla ve farklı yönleriyle en çok tartışılan konulardan biri olarak güncelliğini korumuştur. Tarihsel süreç içinde kadının hak ve sorumlulukları konusunda üretilen bilginin bireysel ve toplumsal alana yansımaları zor olmuştur. Önemi ve güncelliğini devam ettiren kadın konusunun metodik, bilimsel ve sağlıklı bir zeminde ele alınması bir zorunluluktur. Konumuz olan kadına dair meselelerin fetvalarda değerlendirilen yönlerinin neler olduğu Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Kitabında incelenmiş, Kurul'un fetva serdederken izlediği yöntem, dinî soruları cevaplandırırken esas alınan ilke ve kriterlere değinilmiştir.

Dokümantasyon yöntemiyle literatür taranarak hazırlanan çalışmada Kurul'un 1086 fetvasından oluşan 'Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı' eserinden kadın kavramı taratılarak veri toplanmış, içinde kadın kavramı geçen fetvalar tertip edilmiştir. Ayrıca konu anlam ve bütünlüğü çerçevesinde yapılan diğer çalışmalardan da belirli ölçülerde istifade edilmiştir. Kurulun genel itibarıyla tez konumuzla ilgili geniş ve çok yönlü çalışmalar yaptığı, söz konusu meselelerle alakadar olduğu ve toplumu çeşitli platformlardan bilgilendirdiği bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din İşleri Yüksek Kurulu, fetva, kadın.

ABSTRACT

The High Council of Religious Affairs (Din İşleri Yüksek Kurulu), initially known as "Heyet-i Müşavere" (Consultation Board) and "Müşavere vedinîEserler İnceleme Kurulu" (Consultation and Religious Works Examination Board), has operated as the most crucial central unit of the Presidency. This research aims to examine and systematically compile the fatwas of the High Council of Religious Affairs concerning women. The fatwas which directly and indirectly affect and concern women, have prompted scholars with *ijtihad* (independent reasoning) competency to seek solutions for new issues that arise due to changing life conditions. The fatwa, which is the name given to the solutions and *ijtihad*-based approaches produced by *mujtahid* scholars, has been instrumental in regulating and guiding the religious life of Muslims and maintaining the contemporaneity of *fiqh* (Islamic jurisprudence) since the time of Prophet Muhammad.

Since the beginning of humanity, the position of women, whether in family life or in political, legal, social, and economic spheres, has remained one of the most debated and current topics from various perspectives. Historically, it has been challenging for the knowledge produced regarding women's rights and responsibilities to be reflected in individual and societal domains. It is therefore essential to address the topic of women, which continues to be significant and current, on a methodical, scientific, and sound basis. This study has examined how issues women in the fatwas within the High Council of Religious Affairs Fatwa Book, striving to gather these scattered fatwas under various headings into a cohesive whole, maintaining thematic integrity.

Prepared using a qualitative research method, the study involved collecting data through interviews with authorized individuals and performing document analysis. It is known that the Council generally conducts comprehensive and multifaceted studies related to our thesis topic, engages with these issues, and informs the public through various platforms. However, it was concluded that some official, written, publicly available, and TV channel fatwas were not sufficiently clear or detailed, and that there was a need for a separate work within the framework of thematic integrity.

Keywords: High Council of Religious Affairs, fatwa, woman.

İÇİNDEKİLER

| | |
|---|-----|
| ÖN SÖZ | i |
| ÖZET | ii |
| ABSTRACT | iii |
| İÇİNDEKİLER..... | iv |
| KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ | xi |
| GİRİŞ..... | 1 |
| 1.ARAŞTIRMA KONUSU VE İÇERİĞİ | 1 |
| 2.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE SINIRLILIKLARI | 2 |

BİRİNCİ BÖLÜM

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU

| | |
|---|----|
| 1. Diyanet İşleri Reisliği ve Evkaf Umum Müdürlüğünün Kurulması | 3 |
| 2. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Kurul Mevzuatı | 4 |
| 2.1.Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun..... | 4 |
| 2.2.Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Görevleri..... | 5 |
| 2.3.Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Dinî Soruları Cevaplandırması..... | 6 |
| 2.4.Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Çalışmasında Takip edilen Yol..... | 6 |
| 2.5.Kurul'da Bulunan Yetkili ve Sorumlular, Komisyonlar ve Çalışma Kriterleri..... | 7 |
| 3. Kurul'un Yaptığı Çalışmalar | 8 |
| 3.1.Din Şûraları..... | 8 |
| 3.2.Güncel Dinî Meseleler ve İstişâre Toplantıları..... | 9 |
| 3.3.Çalıştay ve Paneller..... | 16 |
| 3.4.Yayın Faaliyetleri..... | 16 |
| 3.5.DİYK ve Fetva Usûlü..... | 17 |
| 3.6.DİYK'in Fetva Süreci ve İzlediği Metodoloji..... | 19 |
| 3.7.DİYK'in Karar ve Fetva Hazırlamada Yöntemi..... | 20 |
| 3.8.Kurul'un Dinî Soruları Cevaplandırmada Esas Aldığı İlkeler..... | 21 |
| 3.9.190 Fetva Hattı ve Dinî Soruların Cevaplandırılması..... | 22 |

İKİNCİ BÖLÜM

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU FETVALARINDA KADINA DAİR MESELELER

| | |
|---------------|----|
| 1. Namaz..... | 24 |
|---------------|----|

| | |
|---|----|
| 1.1.Kılınış Bakımından Kadınların Namazıyla Erkeklerin Namazı Arasındaki Farklar | 24 |
| 1.2.Kadın Abdest Almak İçin Uygun Ortamı Bulamadıysa Teyemmümle Namaz Kılabilir Mi? | 24 |
| 1.3.Kadınların Başları Açık Olduğu Halde Namaz Kılmaları..... | 25 |
| 1.4.Kadınların Ayakları Çıplak Olarak Namaz Kılma Durumu | 25 |
| 1.5.Âdet Görmesi Namazın Girdiği Vakitte Olan Kadın Bu Vakit Namazını Kaza Etmesi | 25 |
| 1.6.İmamın, Arkasındaki Cemaatte Kadınlar İçin Niyet Etmesi Şart Mıdır? Bir Kadın Sonradan Gelip Kendisi Olarak Namaz Kılan Bir Erkeğe Uyup Namaz Kılabilir Mi? | 25 |
| 1.7.Kadının, Kadınlara Namaz Kıldırması | 26 |
| 1.8.Kadınların Erkeklerle Namaz Kıldırması | 26 |
| 1.9. Kadın ve Erkekler Mescid-i Haram'da Saf Olarak Bir Hizada Namazı Kılıyor Olmaları Caiz Midir?..... | 26 |
| 1.10. Kadınların Cuma Namazı Kılmaları Zorunluluğu..... | 27 |
| 1.11. Cuma Namazı İçin Camiye Gitmeyen Kadınlar Henüz Cuma Namazı Tamamlanmadan Öğle Namazı Kılabilirler Mi? | 28 |
| 1.12. Bayram Namazından Kadınların Sorumluluğu | 28 |
| 1.13. Kadınların Camide Teravih Namazlarını Kılmaları | 28 |
| 1.14. Namaz Kılmakta Zorlanan Hamile Kadınların Oturarak ve İma Yoluyla Namazlarını Kılmaları | 29 |
| 1.15. Kadınlar Cenaze Namazında Saf Düzenine Nasıl Uyarlar? | 29 |
| 1.16. Kadınların Kabir Ziyaretinde Bulunması | 29 |
| 1.17. Kadınların Âdet Halindeyken Kabir Ziyareti Yapmaları | 29 |
| 2. Zekât..... | 30 |
| 2.1.Kadınların Ziyet Eşyasından Zekât Vermeleri | 30 |
| 2.2.Süt Baba ve Süt Anneye Zekât Verilmesi | 31 |
| 2.3.Üvey Babalar, Üvey Anneler ve Üvey Çocuklara Zekât | 31 |
| 2.4.Gelin ile Damatlara Zekât..... | 31 |
| 2.5.Kayınpeder ile Kayınvalideye Zekât | 31 |
| 3. Oruç | 31 |
| 3.1.Bir Kadın Oruç Tutmaya Niyet Etse ve Gün İçinde Âdet Görmeye Başlarsa Ne Yapmalıdır? | 32 |

| | |
|--|----|
| 3.2. Bir Kadın Oruç Keffâreti Tutuyorken Âdet Durumundaki Günleri İçin Nasıl Davranmalıdır? | 32 |
| 3.3. Oruçlu İken Epilasyon ve Ağda ile Vücut Temizliği Yapmak Orucu Bozar Mı?... 32 | |
| 3.4. Kadınların ve Erkeklerin Makyaj Yapması ve Saçını Boyaması Oruca Zarar Verir Mi?..... | 33 |
| 3.5. Âdet ve Lohusalık Durumunda Oruç..... | 33 |
| 3.6. Kadınların Gebelik Dönemleri ve Oruç..... | 33 |
| 3.7. Doğumu Düşükle Sonuçlanan Bir Kadın ve Orucu..... | 33 |
| 3.8. Âdet Kanamaları Düzensiz Devam Eden Kadınlar ve Oruçları | 34 |
| 4. Hac ve Umrede Kadınlara Özgü Haller | 34 |
| 4.1. Harem-i Şerife Girip Çıkarken Ya Da Tavaf Esnasında Erkeğin Eli Bir Kadına Değmesi Durumunda Abdestin Bozulması | 35 |
| 4.2. Evlenen Bir Kadının Kocasından İzin Almayarak ve Yanında Mahremsiz Olarak Umreye ve Hacca Gitmesi | 35 |
| 4.3. Menopoza Geçiş ve Menopoz Dönemi Kanamaları Kadın İçin Hac veya Umreye Engel Midir? | 35 |
| 4.4. Âdet Olan Ya Da Lohusa Bir Kadının İhrama Giremeyip Mîkat Sınırını Geçerek Mekke Şehrine Girmesi Durumunda Ne Gerektilmektedir? | 35 |
| 4.5. Bir Kadının Temettü Haccına Niyet Edip Özel Halinden Dolayı Umresini Yapamadan Direkt Arafat'a Çıkması | 36 |
| 4.6. Arafat'a Âdetli Olarak Ulaşan Kadınlar, Arafat'taki Vakfe ile Müzdelife Vakfesinin Ardından Şeytan Taşlayarak İhramdan Çıkması | 36 |
| 4.7. Leke Görmesi Âdet Geciktirici Hap Kullanmasına Rağmen Devam Eden Kadının Oruç, Namaz ve Tavaf İbadetlerini Yapması | 36 |
| 4.8. Lohusa veya Âdetliyken Umre Tavafını ve Sa'yini Yaparak Saçlarını Kesip İhramdan Çıkmış Bulunan Kadınlara Gerekli Olanlar? | 36 |
| 4.9. Normal Âdet Kanaması Bittiği Halde Âdetin En Çok Süresi Bitmeden Hac ve Umreyi Yapıp Saçını Kesip İhramdan Çıkan Bir Kadın Daha Sonra Tekrar Leke Görürse Ne Yapmalıdır?..... | 37 |
| 4.10. Âdeti Bitmeden Mekke'den Ayrılmak Zorunda Kalan Kadın Bu Haliyle Ziyaret veya Umre Tavafını Yapabilir Mi? | 37 |
| 4.11. Âdet Halinde Olan Kadının Kafilesi Mekke'den Ayrılmak Üzereyse Bu Sebep Veda Tavafı Yapamazsa Bir Cezası | 38 |

| | |
|---|----|
| 4.12. Kadınlar Hac ve Umrede İken Âdet Geciktirici Ya Da Âdeti Öne Alıcı İlaç Kullandıklarında İbadetlerin Durumu | 38 |
| 4.13. Bir Kadının Elbiselerini İhramlı İken Değiştirmesi Sakıncalı Mıdır?..... | 38 |
| 4.14. Kadınların İhramdan Çıkmak İçin Saçlarından Kesmesi Gereken Miktar..... | 38 |
| 5. Kurban..... | 39 |
| 5.1.Ailedeki Karı-Koca İkisinin De Ayrıca Kurban Kesmesi Gerekli Midir? Aile Reisinin Kurban Kesmesiyle Zengin Olan Diğer Fertlerden Kurban Kalkar Mı? .. | 39 |
| 6. Yemin Keffâreti..... | 39 |
| 6.1.Bir Kadın Eşinin Evine Gitmeyeceğine Dair Yemin Ederse Ne Yapmalıdır? | 39 |
| 6.2.Annelerin Çocuklarına Söylediği Sütümü Helal Etmem, Hakkımı Helal Etmem Sözleri Yemin Yerine Geçer Mi? | 40 |
| 7. Aile Hayatı | 40 |
| 7.1.Evlilik Teklifi Edilen Bir Kadına Bir Başkasının Talip Olması..... | 41 |
| 7.2.Nişanlı Çiftlerin Rahat Görüşebilmek Amacıyla Dinen Nikâhlanmaları Uygun Mudur? | 42 |
| 7.3.Nişanlıların Kendi Aralarında Kıydıkları Nikâhın Nişan Atılmasıyla Bozulması .. | 42 |
| 7.4.Kendileriyle Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar | 43 |
| 7.5.Kişi Hangi Akrabaları ile Evlenemez? | 44 |
| 7.6.Müslüman Erkek İslam İncasına Sahip Olmayan Kadın ile Evlilik Yapabilir Mi? .. | 44 |
| 7.7.İslam İncasına Sahip Bir Kadın ile Müslüman Olmayan Erkeğin Evliliği Caiz Midir? | 45 |
| 7.8.Kitap Ehli Olan Kadın Nasıl Nikâh Kıydırır? Şahitler Ehli Kitap Mı Olmalıdır? .. | 45 |
| 7.9.Âdetliyken Nikâh Kıydırılabilir Mi? | 45 |
| 7.10. Mehir Ne Demektir Çeşitleri Nelerdir? | 45 |
| 7.11. Kadının Mehrini Alamadığı Durumlar Nelerdir?..... | 46 |
| 7.12. Kadının Kocasına Bağışladığı Mehirden Daha Sonra Dönmesi Mümkün Mü? .. | 46 |
| 7.13. Kadın Mehrini Alamadan Önce Ölürse Bu Mehrin Durumu Ne Olur? | 47 |
| 7.14. Kadın Mehr Alacağını Mâli Olmayan Bir Şeyden İsteyebilir Mi? | 47 |
| 8. Boşanma | 47 |
| 8.1.Kadının “Ben Ayrılmak İstiyorum” Demesine Karşılık Erkek De "Peki” Derse Boşama Meydana Gelir Mi?..... | 48 |
| 8.2.Bir Erkeğin Eşine “Sen Benim Anam Bacımsın” Demesi Boşama Meydana Getirir Mi?..... | 48 |

| | |
|--|----|
| 8.3. Bir Kişi Henüz Zifaf Gerçekleşmeden Önce Karısına Ardınca Üç Kez ‘Boşadım Seni, Boşol’ Ya Da Tek Olarak ‘3 Boşanmayla Boşsun, Boşadım’ Deyince Kaç Boşama Olur? | 49 |
| 8.4. Kadın Âdet Dönemindeyken Boşanmak Geçerli Midir?..... | 49 |
| 8.5. Kadın Şizofren Bir Eşten Boşanabilir Mi? Şizofreni Hastalığına Sahip Biri Boşayabilir Mi? | 49 |
| 8.6. Resmî Nikâhı Bulunmayan Evli Bir Kadının Nasıl Boşanabileceği | 49 |
| 8.7. Erkeğin Evlilik Sorumluluklarını Yerine Getirmeyişi Karşısında Kadının Boşanma Talebi | 50 |
| 8.8. Geçimsizlik, Kadın İçin Bir Boşanma Sebebi Sayılır Mı? | 51 |
| 8.9. İddetin Mânâsı Nedir? İddetin Süresi Var Mıdır? | 51 |
| 8.10. Bâin Talak ile Boşanan ve İddet Bekliyor Olan Kadın Tekrar Boşanabilir Mi?... | 52 |
| 8.11. Bir Ya Da İki Kere Boşanmış Bir Kadının İddet Süresi Bittikten Sonra Bir Başka Erkekle Evlenmesi Mümkün Müdür? | 53 |
| 8.12. Boşanan Eşlerin Birbirleriyle Yeniden Evliliği..... | 53 |
| 8.13. Bâin Talâkla Boşanan Kadının Başka Bir Erkekle Evlenme Durumu | 53 |
| 8.14. Boşanan Kadın Ne Gibi Haklara Sahiptir?..... | 53 |
| 8.15. Uzun Süre Sonuç Çıkmayan Boşanma Davalarında Kadının Aldığı Nafaka Helâl Midir? | 54 |
| 8.16. Evli Olmayan Kız Kardeşinin Bakımıyla Bir Erkek Sorumlu Mudur?..... | 54 |
| 9. Miras Durumu | 54 |
| 9.1. Kadının Mirastaki Durumu | 55 |
| 9.2. Kız ve Erkek Evlat, Miras Olarak Taşınmaz Malları Nasıl Paylaşırlar?..... | 56 |
| 9.3. Ailesinden Kendisine Kalan Mirası Kullanırken Evli Bir Kadın Kocasına Danışması Gerekir Mi | 56 |
| 9.4. Üvey Annelerin Üzerine Kayıtlı Çocuklar Üvey Annelerine Mirasçı Mıdır | 56 |
| 9.5. Kadının “Öldükten Sonra, Kocasını Evlenirse, Kadının Malına Vâris Olmasını” Şeklindeki Vasiyeti Geçerli Midir? | 57 |
| 10. Helâller ve Haramlar | 57 |
| 10.1. Kadın Kendi Gereksinimlerini Karşılama İçin Eşinin Parasını İzni Olmadan Kullanabilir Mi? | 57 |
| 10.2. Resmîyette Boşanıp Evlilikleri Dinî Nikâhla Sürdüren Kadınların, Ölen Yakınlarının Maaşlarını Almaları Helâl Olur Mu? | 58 |
| 10.3. Kadın ve Erkeklerin Saç Bakımında Boya Kullanmaları..... | 58 |

| | |
|--|----|
| 10.4 Erkek Bir Yakınının Bakımıyla Sorumlu Kadın ile Bu Erkek Arasında Mahremiyet Ölçüsü Nasıl Olmalıdır? | 59 |
| 10.5. Kadınların ‘Gün Toplantıları’nda Toplanan Paraları Kendi Aralarında Dönüşümlü Şekilde Alması Caiz Midir? | 59 |
| 11. Süt Emzirme | 59 |
| 11.1.Süt Emmeden Kaynaklı Haram Oluşun Delili ve Süt Akrabalarının Oluşum Koşulları | 60 |
| 11.2. Kadının Çocukları ve Diğer Emzirdikleriyle Aralarında Süt Kardeşliği Oluşur Mu?..... | 60 |
| 11.3. Bir Kadının Sütü ile İnek, Koyun Ya Da Keçi Sütü Karıştırılsa Sonra Çocuğa İçerilse Süt Akrabalığı Meydana Gelir Mi? | 60 |
| 11.4. Süt Bankasından Süt Alınması Süt Akrabalığı Oluşturur Mu? Süt Bankasındaki Sütler Karışırsa Hüküm Değişir Mi?..... | 60 |
| 11.5. Bir Müslümanın Çocuğunu Gayrimüslim Kadın Emzirirse Bir Sakınca Oluşur Mu?..... | 61 |
| 11.6. Süt Kardeş Oldukları Evlendikten Sonra Anlaşılan Çiftlerin Durumu | 61 |
| 12. Tıp ve Sağlıkla İlgili Meseleler | 62 |
| 12.1. Kadın Hamileyken Gelen Kan ve Hükümü ve Bu Durumda İbadet | 62 |
| 12.2. Kadının Rahim Ameliyatı Geçirmesi Ya Da Rahminin Alınması Sebebiyle Gelen Kanama Durumunda İbadet..... | 63 |
| 12.3. Düşük Yapan Bir Kadından Gelen Kanın Hükümü | 63 |
| 12.4. Dış Gebelik Sürecinde Gelen Kanamanın Hükümü..... | 63 |
| 12.5. Dış Gebeliğin Sona Ermesinin Akabinde Gelen Kan ve Hükümü..... | 64 |
| 12.6. Boş Gebelik Esnasında ve Bu Gebeliğin Sonlandırılmasının Ardından Gelen Kan ve Hükümü | 64 |
| 12.7. Mol Gebelik Durumunda ve Bu Gebeliğin Sonlandırılmasından Sonra Gelen Kanın Hükümü | 64 |
| 12.8. Menopoza Geçiş Döneminde Kanaması Olan Kadınların İbadetleri | 65 |
| 12.9 Menopoz Dönemine Giren Kadınların Kanamaları ve İbadetler | 65 |
| 12.10. Erkek Doktora Jinekolojik Muayene Olmak..... | 65 |
| 12.11. Jinekolojik Muayene Ya Da Rahim Ultrasonu Çektiren Bir Kadına Gusül Gerekir Mi?..... | 66 |
| 12.12. Kürtaj Yaptırmak..... | 65 |
| 12.13. Gebelikte Ceninlerin Hayatına Son Vermek | 66 |

| | |
|--|-----------|
| 12.14. Vasektomi, Kordonu Bağlama vb. Gebeliği Engelleme Yöntemleri Uygulamak | 66 |
| 12.15. Süt Emmeye Devam Eden Bebeği Olan Kadının Tekrar Hamile Kalmasıyla Diğer Bebeğini Emzirmesi | 67 |
| 12.16. Cünüp İken Bebek Emzirmek | 67 |
| 12.17. Vajinal Akıntı Nedeniyle Namazın Geçerli Olması İçin Ped, Tampon Vb. Kullanmak | 67 |
| 13.Kadınlara Özgü Haller | 68 |
| 13.1. Âdet Görmesi Gecikmiş Kızların Mükellef Olma Durumları..... | 68 |
| 13.2. Kadınlardan Gelen Beyaz ve Kokusuz Akıntının Abdeste Etkisi..... | 68 |
| 13.3. Kadınların Âdet veya Lohusalık Hallerinde Yerine Getiremeyecekleri Durumlar | 69 |
| 13.4. Âdet Halinde Olan veya Lohusa Kadının Kur'ân'a El Değdirme Durumu | 70 |
| 13.5. Âdet veya Lohusa Olan Kadının Kur'an Okuması | 70 |
| 13.6. Âdetli veya Lohusa Kadının Camiye Girmesi | 71 |
| 13.7. Kadınların Âdetli veya Lohusa İken Dua Etmesi..... | 72 |
| 13.8 Âdet Olan Kadının Cenaze Yanında Bulunup Kabir Ziyareti Yapmaları..... | 72 |
| 13.9. Âdeti On Günden Çok Süren Kadının İbadetlerini Yerine Getirmesi | 72 |
| 13.10. Bir Kadının Düzenli Bir Şekilde Üç Günden Az On Günden Çok Kanaması Olması Meselesi | 73 |
| 13.11. Âdet Geciktiren İlaç Kullanan ve Kesik Kesik Lekelenmesi Olan Kadının Durumu..... | 73 |
| 13.12. Âdet Döneminden Önce Başlayan Lekelenmeler ve Hükümü..... | 74 |
| 13.13. Cünüpkken Âdet Gören Bir Kadının Gusletmesi..... | 74 |
| 13.14. Âdet Kanaması Hiç Kesilmeyen Kadınların Âdet Durumu | 74 |
| 13.15. Lohusalık Süresi ve Bu Sürede Yapılamayan İbadetlerin Durumu | 75 |
| 13.16. Âdeti Bitince Daha 15 Gün Geçmeden Tekrar Kanama Gören Bir Kadının İbadetleri..... | 76 |
| 13.17. Âdet Dönemindeyken, Lohusalıkta veya Cünüpkken Genel Vücut Temizliği Yapılması | 76 |
| SONUÇ..... | 77 |
| KAYNAKÇA | 80 |

KISALTMALAR LİSTESİ

ADRM: Aile ve Dinî Rehberlik Merkezi

Age. : Adı geçen eser

b. : bin, ibn (oğlu)

bk. : Bakınız

c. : Cilt

(cc) : Celle Celâlühü

CİMER: Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi

Çev. : Çeviren

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

DİYK : Din İşleri Yüksek Kurulu

DİYKB: Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı

DİYKÇUEHY: Din İşleri Yüksek Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

h. : Hicrî

Hz. : Hazreti

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

Nşr. : Neşreden

s. : Sayfa

sy. : Sayı

(SAS) : Sallallahu Aleyhi Selam

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

Thk. : Tahkik

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

YÖK : Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ

1. Araştırma Konusu ve İçeriği

Din İşleri Yüksek Kurulu, kurulduğu günden beri toplumun din konusunda aydınlatılması hususunda kolektif içtihat yöntemiyle aldığı karar ve fetvaların kurumsal hüviyeti sebebiyle dinî konularda Türkiye’de en yüksek karar ve danışma mercii konumundadır.

Kadın ve kadına dair meseleler tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar din, felsefe, hukuk, tarih, ahlak ve sosyolojinin konusu olmuştur. Değişen ve gelişen dünyada kadın varlığı, soru ve sorunları artarak belirgin bir hal kazanmış, kadına dair meselelerin hukukîliği, ahlakîliği ve meşruiyetine dair tartışmalar yapılmış, bu konuda soru ve sorunların ne olduğu ile mahiyeti üzerinde durulmasına gereklilik oluşmuştur. Modern dünyadaki etkili gelişim ve değişim ile eş değer seyreden tartışmalar sosyal ve dinî hayatta hangi hususların helaller ve haramlar kapsamına dâhil olup olmadığı tam olarak tespit edilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti mevzuatı içerisinde görevi inanç, ibadet ve ahlak konularındaki hususlar olan ve dinî olarak topluma rehberlik edip ibadet yerlerinde düzenlemeler yapmak olarak belirtilen Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, dinî konularda en yüksek mercii olan Din İşleri Yüksek Kurulu’nun bizzat kadınları ilgilendiren meselelere dair verdiği fetvalar konu edilecektir.

Geçmişten günümüze toplumun bir problemi olarak güncelliğini devam ettiren, kadınları doğrudan ilgilendiren meselelere dair DİYK fetvalarının ortaya konulması, Kurulun değişen zaman içerisinde aldığı kararların nasıl bir farklılık gösterdiğinin tespit edilmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

En baştaki görevi dinin bilgi kaynaklarından tarihsel tecrübeye dayanıp güncel ihtiyaç ve talepleri merkeze alarak din içerikli meselelerde karar verip görüşünü bildirmek ve gelen din içerikli soru ve sorunlara cevaplar üretmek olan Kurul’un, kadınları doğrudan yada dolaylı olarak ilgilendiren hususlarda aldığı karar ve verdiği fetvaların, bireyselliğin ve gruplaşmanın ötesinde kanuni olarak devlet organı tarafından resmî bir hüviyetle toplumun güven duygusunu kazanmış bir heyet tarafından verilmiş kurumsal fetvalar oluşu, araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Kadın ve kadına dair çeşitli meselelerin Kurul’a sorulan sorular içerisinde büyük bir pay oluşturması araştırmanın önemini teyit etmektedir.

Araştırmamızda Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından içeriklerine göre farklı başlıklar altında tasnif edilen kadına yönelik fetvaların belli bir çerçeve özelinde tespiti ve derli toplu bir

araya getirilmesi amaçlanmış, kadınları birincil derecede ilgilendiren meselelerin Din İşleri Yüksek Kurulu fetvalarına nasıl ve ne ölçüde yansıdığını belirtmek hedeflenmiştir. Kadının toplumdaki konumu ve İslam'daki yerinin ehemmiyetiyle birçok alanda olduğu gibi fıkıh alanında da kadına ilişkin müstakil çalışmaların gerekliliği elzemdir. Bu yönüyle çalışmamızın bu husustaki boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağına inanmaktayız.

Çalışmamızda özellikle Kurul mevzuatından çeşitli çalışma ve faaliyetlerine, özel hallerden ibadatlara, tıp ve sağlıktan muamelat konularına dair kadını ilgilendiren meseleler tespit edildikten sonra söz konusu fetvalar aktarılmakta, bu fetvaların verilmesinde etkili olan soru ve sorunlara değinilmektedir.

2. Araştırma Yöntemi ve Sınırlılıkları

Hz. Peygamber döneminde kadınların soruları Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) ulaştırılmış ve fikhî cevapları kendilerine bildirilmiştir. Günümüzde de kadınlar kendilerini ilgilendiren soru ve sorunların cevaplarını doğru kaynaktan aramaktadırlar. DİYK Fetvaları DİB'in fetva makamı olarak dinamik konumda olması sebebiyle geçmişten günümüze fikhî birikimi sürekli yenilenip canlı yapısını koruyan zengin bir içeriğe sahiptir. Çalışmamızda Kurul fetvalarında kadını bizzat ilgilendiren konuların bir araya getirilmesi söz konusudur. Araştırmamıza konu olan fetvalar, ibadet, muamelat, helaller-haramlar, yemin ve keffâret, kadınlara özgü haller, tıp ve sağlık başlıklarında toplanmıştır. Konuya dair bir bilgilendirme yapıldıktan sonra ilgili DİYK fetvası kaynağıyla birlikte belirtilmiştir.

Araştırmamızda literatür tarama yöntemini esas alarak DİYK'in son haliyle güncellenen fetvalarını içeren, *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskısı*'ndaki kadına dair meseleler taranmış, tarama İşleminde "kadın" anahtar kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca kadını dolaylı yoldan ilgilendiren bazı hususlara da konu bütünlüğü çerçevesinde kısmen yer verilmiştir.

Bu bağlamda araştırmamız giriş ve iki bölümden müteşekkildir. Giriş bölümünde araştırma konusu, içeriği, yöntemi ve çalışmanın sınırlılıkları ifade edilmiştir. Birinci bölümde Din İşleri Yüksek Kurulu'nun kuruluşu, yapısı, tarihçesi, çalışma usul ve esasları resmî mevzuattan yararlanılarak açıklanmıştır. Kurul faaliyetleri ve ele aldığı konular ile fetva hattı olan Alo 190 Dinî Soruları Cevaplandırma Hattı ile ilgili kendi web sayfaları ve ilgili akademik çalışmalardan serdedilmeye çalışılarak araştırma sınırlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun tarihi arka planına bakıldığında Osmanlı zamanında dinî işlerin şeyhülislam başkanlığında Meşihat¹ makamınca yürütüldüğü görülür. Meşihat'in görevleri arasında din konularında fetva vermek, devletin yönetilmesiyle ilgili kanun ve kuralların konulmasında söz sahibi olmak, yargı ile ilgili işler, eğitim ve öğretim görevleri bulunmaktadır.

Din işleri Osmanlı döneminde şeyhülislam tarafından yürütülüyordu. Devlet içindeki yetkisi önceleri dinî sorulara cevap vermek olan şeyhülislamın görevi zamanla kaza (hakimlik) mesuliyetini de üstlenerek yetki alanı genişlemiştir.

Yetki alanını oluşturan günümüz Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Adalet, MEB ile YÖK'ün hizmetleri daha sonraları 19. yy başlarında Tanzimat Dönemi'nden itibaren şeyhülislamın yetkisi ve görev alanı giderek daraltılmış, 1923 öncesinde şeyhülislamlığın uhdesinde olan ilmiye sınıfının yetki alanındaki öğretim, yargı ve eğitim, vakıflarla alakalı faaliyetlerin çoğunluğu, Maarif-Evkaf nezaretine ve Adliyeye verilerek şeyhülislamlığın yetkisi ve görev sınırı; fetvaya yönelik işler, medreselerde uygulanan öğretim faaliyetleri ve şer'iyeye mahkemelerinin işleri ile sınırlandırılmıştır. Şer'i mahkemeler ile buna bağlı kuruluşlarının Adliye Nezaretine bağlanması da İttihat ve Terakki zamanındaki kanun ile yapılmıştır. (12 Mart 1917)²

1. Diyanet İşleri Reisliği ve Evkaf Umum Müdürlüğü'nün Kurulması

Muamelat ile ilgili dinî hükümlerin resmî uygulamalardan kaldırılmasına zemin hazırlayan 3 Mart 1340 (1924) tarih ve 429 sayılı Şer'iyeye ve Evkaf ve Erkanı Harbiye Umûmiye Vekaletinin İlgasına dair kanunla Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti kaldırılıp yerine Diyanet İşleri Reisliği ve Evkaf Umum Müdürlüğü kuruldu. Böylece İslam dininin hukukî kaideleri haricinde olan inanç ve ibadetler ile ilgili hükümlerinin yürütülmesi ve ibadet yer ve mekanlarının idare edilmesi Diyanet İşleri Reisliği'ne, vakıfların yönetilmesi ise Evkaf ve Umum Müdürlüğü'ne verilmiş oldu³.

¹ Meşihat Makamı: Osmanlı devrinde Şeyhülislamın başında bulunduğu ve dinî işlerin yürütüldüğü daire.

² Halil Altuntaş, (2020), Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu: Tarihçe, Oluşum, İşleyiş ve Faaliyetler, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 23.

³ İrfan Yücel, (1994), Diyanet İşleri Başkanlığı maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, c. 9, s. 455.

Şeyhülislamın devletin üst düzey yetkilileri arasındaki konumunda zaman içinde değişiklikler olmuş, daimî Bakanlar Kurulu üyesi olarak dahil edildiği zamanlar ve gerektiğinde Divan'a katıldıkları anlar olmuştur. Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti, Osmanlı döneminde Devletin Şeyhülislamlık ile 3 Mart 1924'te kurulmuş Diyanet İşleri Reisliği arasında bir köprü vazifesi görmüştür.⁴ 29.04.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5634 sayılı kanunla Diyanet İşleri Reisliği'nin adı Diyanet İşleri Başkanlığı olarak değiştirilmiş, Evkâf Umum Müdürlüğü'ne devredilen cami ve mescitlerin idaresi ve cami görevlileri kadroları yeniden Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. 15.08.1965 tarihinde yürürlüğe giren 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'da Başkanlığın görevi, “İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” şeklinde ifade edilmiştir. Başkanlığın mevcut teşkilat yapısı büyük çapta 633 sayılı Kanunda değişiklikler yapan 01.07.2010 tarihli ve 6002 sayılı kanun ile belirlenmiştir. Başkanlık, hiyerarşik olarak genel müdürlük seviyesinden Müsteşarlık seviyesine yükseltilmiş 2 sürekli kurula (Din İşleri Yüksek Kurulu, Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu) ilaveten 9'u genel müdürlük seviyesinde olmak üzere 14 hizmet birimi oluşturulmuştur. 20.11.2017 tarihli ve 696 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başkan yardımcılarının sayısı 5'e çıkarılmıştır. Anayasada yapılan değişiklik uyarınca 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçilmesiyle birlikte 09.07.2018 tarihli Resmî Gazete'de (3.Mükerrer) yayımlanan 703 sayılı KHK ile Başkanlık, Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmıştır. Zikredilen KHK, 633 sayılı teşkilat kanununda Başkanlığın görev alanı ve yetkileriyle ilgili önemli değişiklikler getirmiştir.⁵

2.Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Kurul Mevzuatı

2.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun

Bu kanunun 5. maddesinde Din İşleri Yüksek Kurulu şu şekilde ifade edilmiştir:

“Din İşleri Yüksek Kurulu, Başkanlığın dinî konularda en yüksek karar ve danışma organı olup on altı üyeden oluşur. Diyanet İşleri Başkanı, Aday Tespit Kurulunca en az lisans düzeyinde dinî yüksek öğrenim görmüş veya dinî ilimlerde temayüz etmiş kişiler arasından belirlenen yirmi dört adaydan on iki, ayrıca ilahiyat fakültesi öğretim üyelerinden dört kişiyi Kurul üyeliğine atanmak üzere tespit eder. Kurul üyelerinin görev süresi beş yıldır. Yeni üye atanuncaya kadar süresi biten üyenin görevi devam eder. Üyeliklerde herhangi bir sebeple boşalma olması halinde, Aday Tespit Kurulunca seçilmiş olan adaylar

⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kurumsal Tarihçe, 2025, [www.https://www.diyanet.gov.tr/tr-tr/kurumsal/detay/1](https://www.diyanet.gov.tr/tr-tr/kurumsal/detay/1)

⁵ DİB, Kurumsal Tarihçe, <https://www.diyanet.gov.tr/tr-tr/kurumsal/detay/1>

veya ilahiyat fakültesi öğretim üyeleri arasından bulunduğu kontenjana göre, otuz gün içinde yeni üye atanır. Atanan üye, yerine atandığı üyenin görev süresini tamamlar.

Din İşleri Yüksek Kurulu kendi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğuyla bir başkan ve bir başkan vekili seçer.

Kurul, üye tam sayısının; salt çoğunluğu ile toplanır ve salt çoğunluğu ile karar alır.”⁶

2.2. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Görevleri

Kurulun görevleri arasında din içerikli konularda karara varmak, görüşünü bildirmek ve dinî sorulara cevaplar üretmek, din ile alakalı hususlarda tercüme, inceleme, telif ve araştırmalar yaparak yurt içindeki uzman ve yurt dışındaki uzman kişilerden ve kuruluşlarından yararlanıp neticesini başkanlığa sunmak, İslam dini mensubiyeti olan dinî-sosyal oluşumlar ile kökleşik dinî-kültürel oluşumları incelemek bulunmaktadır.

İlim faaliyetleri ile istişâri faaliyetler yapmak, İslam dinine yönelik gelişmeleri, din içerikli ilmî faaliyetleri ve neşriyat ile dinî propaganda özelliğindeki yurtiçi ve yurtdışı çalışmaların takip, değerlendirme ve sonucunu başkanlığa sunmak, başkanlığın incelenmesini istediği basılı, sesli, görüntülü neşriyatı inceleyip karar bildirmek, Din Şûrası düzenlenmesi için çalışmalar yürütmek, resmî kurumların, kişi veya kuruluşların incelenmesi talebinde bulunduğu dinî yayınları inceleyip mütalaa vermek de görevleri arasındadır.

Namazların vakti ve dinî günler ile gecelerin tespit edilip ilanı için ilgili birimler, kurumlar ve kuruluşlar ile beraberlik içerisinde çalışmalar yürütmek, Kur'ân meallerini incelemek veya alanında uzman kişilere incelettirmek, yurt içi ve yurt dışında dinî içerikli sorulara cevaplar üretme faaliyetlerinde rehberlik sunmak, hac ile umre organizasyonlarının fetvaya yönelik hizmetlerin yürütülmesini sağlamak, kurulun hazırladığı/hazırlattığı ve basılması kararlaştırılan eserlerin ilgili birimlere gönderilmesini sağlamak, başkanın verdiği diğer konuların çalışmasını yapıp görüşü bildirmek⁷ Kurul'un görevleri arasında sayılabilir.

⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, Madde 5.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf>

⁷ Din İşleri Yüksek Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Madde 6.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39881&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

2.3. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Dinî Soruları Cevaplandırması

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Uygulama Genelgesinde Dinî soruların cevaplandırılması madde 1'de şu şekilde ifade edilmiştir:

“22/06/1965 tarihli ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanununun 5 inci maddesi gereğince, Din İşleri Yüksek Kurulunun görevleri arasında İslam dininin temel bilgi kaynaklarını ve metodolojisini, tarihi tecrübesini ve güncel talep ve ihtiyaçları dikkate alarak dinî konularda karar vermek, görüş bildirmek ve dinî soruları cevaplandırmak yer almaktadır. Vatandaşlarımız tarafından mektup, faks, e-posta vb. yollarla yazılı olarak, il ve ilçe müftülükleri ile yurt dışı temsilciliklerine bizzat gelmek suretiyle veya telefonla yöneltilen sorular, Dinî Bilgilendirme Platformundaki (<https://kurul.diyamet.gov.tr/>) dinî cevaplar esas alınarak aşağıda belirtilen çerçevede, il ve ilçe müftülükleri ile yurt dışı temsilcilikleri tarafından cevaplandırılacaktır.

- a) Vatandaşlara, gerekli görülmesi halinde dinî sorularını müftülüğe/temsilciliğe gelerek yüz yüze sormaları tavsiye edilecektir.*
- b) Dinî sorular, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun internet sitesinde yer alan (<https://kurul.diyamet.gov.tr/>) bilgiler doğrultusunda cevaplandırılacaktır.*
- c) Araştırma gerektiren şifahi sorular, kayda geçirilerek Din İşleri Yüksek Kurulu'nun yerleşik görüşleri doğrultusunda yazılı olarak cevaplandırılacaktır. Yerleşik görüşe ulaşamadığı durumlarda konu; e-devlet ile internet adresi (<https://kurul.diyamet.gov.tr/>) veya resmi yazıyla Din İşleri Yüksek Kurulu'na intikal ettirilecektir.*
- ç) Kişi ve kurumları hedef alan, şahsın kendisini doğrudan ilgilendirmeyen, dinî bilgilenmenin dışında başka amaçlar taşıdığı düşünülen, istismara açık ve/veya dinî içerikli olmayan sorulara cevap verilmeyecektir.*
- d) Başka kişileri de ilgilendiren dinî sorular ihtiyaç duyulması halinde meselenin tarafları müftülüğe temsilciliğe çağrılarak cevaplandırılacaktır.*
- e) Hukuki sonuç doğuran boşanma miras ve benzeri ve veya kanunen suç unsuru barındıran cinsel istismar, kadına yönelik şiddetle benzeri konular hakkında bilgi almak isteyen kişi konunun dinî boyutu aktarıldıktan sonra ilgili mercilere yönlendirilecektir”⁸.*

2.4. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Çalışmasında Takip Edilen Yol

Kurul toplanırken takip ettiği yol ve usulleri şu şekildedir:

“Kurul gündemindeki konuları görüşmek üzere haftada en az bir defa, kurul başkanının gerekli gördüğü hallerde ise olağanüstü olarak toplanır. Olağanüstü toplantının gündemine toplantıyı

⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Uygulama Genelgesi Madde 1. [https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Uygulama Genelgesi.pdf](https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/Diyanet_Işleri_Başkanlığı_Din_Işleri_Yüksek_Kurulu_Uygulama_Genelgesi.pdf).

gerektiren konudan başka bir madde alınmaz. Kurulun olağan toplantı gündemi komisyonların teklif ve tavsiyeleri de dikkate alınarak kurul başkanı tarafından tespit edilir ve ekleriyle birlikte toplantıdan en az iki gün önce kurul üyelerine bildirilir. Kurul, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar alır. Karara katılmayan kurul üyeleri muhalefet şerhi yazar. Kurul başkanı ve kurul üyeleri, müzakere edilen konunun lehinde veya aleyhinde oylarını belirtirler. Kararlar, kurul üyelerinin soyadlarının alfabetik sırasına göre imzaya açılır. Karara muhalif olan kurul üyeleri karar metnini imzalamaksızın isimlerinin altına x işaretini koyar. Muhalefet şerhleri ayrı birer metin olarak yazılıp imzalandıktan sonra karar metnine eklenir. Kurul Başkanı, toplantıyı açtıktan sonra kurul üyeleri gündem dışı söz alarak gerekli gördükleri bir konunun gündeme alınmasını, gündemde olan bir konunun çıkarılmasını ya da ertelenmesini teklif edebilir. Usul hakkında söz isteyen kurul üyelerine öncelik verilir. Konuşmalarda konu dışına çıkılmaz. Kurul aksine karar almadıkça konuşmalar sınırlandırılmaz. Söz alan kurul üyelerinin birer defa konuşmaları halinde kurul başkanı görüşmenin yeterliliğini oylamaya sunabilir. Toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla görüşmenin yeterli olduğuna karar verilir. Ardından esas konunun oylanmasına geçilir. Kurul toplantılarına, görüşülecek konular dikkate alınarak başkanlığın ilgili görevlileri ile diğer kuruluşların temsilcileri veya görüşülecek konunun uzmanları davet edilebilir. Davet edilenler toplantılarda söz isteyebilir ancak oy kullanamaz. Kurul kararını açıklamaya Başkan, Kurul Başkanı veya Kurul Başkanının uygun gördüğü bir Kurul üyesi veya Kurul uzmanı yetkilidir. Kurulca henüz sonuçlandırılmayan veya kamuoyuyla paylaşılmayan kararlar hakkında basın ve yayın organlarına hiçbir şekilde açıklama yapılamaz. Kurul Başkanının gerekli görmesi halinde toplantı kayıt altına alınır. Kurul Başkanı toplantıda görüşülen konu hakkında Kurul üyelerinden yazılı görüş talep edebilir. Kurul toplantıları, raportör olarak görevlendirilen Kurul üyesi tarafından tutanağa geçirilir. Tutanak, raportör ve Kurul Başkanı tarafından imzalandıktan sonra tüm Kurul üyelerine ve ilgili kişilere resmî yazıyla bildirilir. Tutanağa yapılacak itirazlar tebliğ tarihinden itibaren en geç 7 gün içerisinde Kurul Başkanlığına resmî yazıyla iletilir.⁹

2.5. Kurulda Bulunan Yetkili ve Sorumlular, Komisyonlar ve Çalışma Kriterleri

DİYYK'de Kurul Başkanı, Kurul Başkan Vekili, Kurul Üyesi, Kurul Uzmanı, Kurul Sekreteri, Astronom ve Vakit Hesaplama Uzmanı gibi unvanlarda çalışanlar bulunmaktadır.

Başkanlık Makamı, beş İhtisas Komisyonu ve Kurul Sekreterliğinden oluşan Din İşleri Yüksek Kurulu her hafta gündemindeki konuları görüşüp karar vermek üzere bir araya gelir.

İhtisas Komisyonları bir Kurul üyesinin başkanlığında, üye, uzman ve uzman yardımcılardan oluşur. Hâlihazırda İnançlar ve Dinî Oluşumlar Komisyonu, İbadetler Komisyonu, Sosyal Hayat

⁹ DİBDİYYKÇUEHY, Madde 7.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39881&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

Komisyonu, İktisadi Hayat ve Sağlık komisyonu, Kur'an-ı Kerim Meallerini İnceleme Komisyonu olmak üzere 5 ihtisas komisyonu bulunmaktadır.”¹⁰

Madde 19- (1) Komisyonların çalışma usul ve esasları şunlardır:

- a) Komisyonların ihtisas alanına göre çalışması esastır.*
- b) Komisyonlar haftada en az bir kere üye tam sayısının çoğunluğu ile toplanır ve katılanların çoğunluğuyla karar alır. Oyların eşitliği halinde komisyon başkanının bulunduğu tarafın görüşü doğrultusunda karar alınır.*
- c) Komisyon, komisyon Başkanının gerekli gördüğü hallerde olağanüstü toplanabilir.*
- d) Komisyon Başkanının bulunmadığı hallerde Komisyon Başkanının belirleyeceği üye Komisyona başkanlık eder.*
- e) Komisyon toplantılarında Komisyon Başkanının belirleyeceği Kurul uzman veya Kurul uzman yardımcısı raportörlük yapar.*
- f) Komisyon kararları, ekleriyle birlikte Kurul Başkanlığına teslim edilir.*
- g) Komisyonlar, Kurul Başkanı tarafından havale edilen konuları veya re'sen gündeme almayı uygun gördükleri konuları inceleyerek sonuçlandırır ve Kurul Başkanlığına sunar.*
- h) Kurul Başkanı Komisyon kararını yeniden görüşülmek üzere ilgili Komisyona geri gönderebileceği gibi kurul gündemine de alabilir.*
- i) Kurul gündemine alınan Komisyon kararlarının uygulanması yedinci maddedeki usule göre Kurul tarafından Kurul kararı olarak onaylanmasına bağlıdır.¹¹*

3. Kurul'un Yaptığı Çalışmalar

3.1. Din Şûraları

Şûra, TDV İslam Ansiklopedisi'nde “İslami alanda yöneticiler ile devlet başkanı olanın görevini oluşturan işlere ilişkin ilgili kimselere danışarak ilgililerin yönelimlerinin göz önünde bulundurması” şeklinde tanımlanmıştır.¹² Şûra, Müslümanlar olarak toplumun karar alma usulü olarak bilinmesi hasebiyle Din İşleri Yüksek Kurulu'nun DİB tarafından yürütülen faaliyetlerin geliştirilmesi hususunda görüş oluşturmak amacıyla bilimsel yetkinlik ve din hizmetleri ile tanınan bilim insanları ve din adamlarının katıldığı, 5 yılda bir ve olağanüstü de toplanılan din şûraları düzenlemektedir.

Kurul tarafından biri olağanüstü olarak düzenlenen din şûralarında sırasıyla dinî yayınlar, dinler arası diyalog, Avrupa Birliği sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurt dışı hizmetleri, din eğitimi, din-toplum, günümüzde yeni dinî anlayışlar; dinî bilgi, eğitim ve din

¹⁰ DİYK, Hakkımızda, <https://kurul.diyabet.gov.tr/Hakkimizda>.

¹¹ DİYKÇUEHY, md.19.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39881&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

¹² Talip Türcan, ‘Şura’, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, s. 230-235.

hizmetleri, 15 Temmuz darbe girişimi ve din istismarına karşı birlik dayanışma ve gelecek perspektifi, dijitalleşen dünyada diyanet hizmetleri: etkililik -verimlilik-sürdürülebilirlik ana başlıklarında din şûraları düzenlenmiştir.¹³ Din Şûralarının bazılarının tebliğ ve müzakereleri yayınlanmıştır. Bazıları ise yayın aşamasındadır.¹⁴

3.2. Güncel Dinî Meseleler ve İstişâre Toplantıları

DİYK profesyonel bilim insanlarını davet ederek ihtiyaç duyduğu konularda ihtisasa yönelik istişâre toplantıları düzenlemekte, bu toplantılar vesilesiyle yapılan tebliğ ve müzakereler kitaplaştırılıp ilim dünyasına katkı sunmaktadır. Şu ana kadar güncel dinî meseleler görüşülüp istişâre toplantısı adıyla 21 toplantı düzenlenmiştir.

Düzenlenen istişâre toplantıları ve içeriği kısaca şunlardır:

1-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı I (2002)

Gündemdeki İslami meselelerin çözümü için bu toplantıda din metinlerinin doğru anlaşılması ve yorumlanmasında geleneksel ve modernist yaklaşımlarla toplumsal yaklaşımlar, çağdaş dünyada kadına dair problemlere yönelik dinî tartışmalar, ibadetlere ilişkin güncel hususlar müzakere edilmiş; oturumlarda ayrı ayrı komisyonların yürüttüğü çalışmalar sonucunda yaşanan sorunlara pratik çözümler üretilmeye çalışılıp bazılarının çözümü için önemli adımlar atılmıştır. Bu toplantıda ele alınan konular arasında şunlar yer almaktadır: Komisyon Çalışmalarında Takip Edilecek Yöntem Gelenekçi Modernist Ayrımı Üzerine Görüşler, Kur'an ve Sünnet, Zaman ve Mekân Bağlamında Dinî Hükümlerin Değişmesi / Örf ve Âdetlerin Dinî Hayattaki Yeri, Kadın Problemlerine Genel Bir Bakış, Kadının Aile ve Toplum İçindeki Statüsü, Kadının Evlenmesi ve Boşanması, Kadının Gayrimüslimlerle Evliliği / Kadının Şahitliği / Kadının Mirastaki Payı / Nisa Suresi 34 Ayetle İlgili Tartışmalar, Kadınların Dinî Hayatıyla İlgili Problemler, Kadınlarla İlgili Rivayetlerin Kritiği, Hac İbadetiyle İlgili Tartışmalar, Hac İbadetini İfa Edilme Zamanı, Hac İbadetinin Ertelenmesi / Mikat Mahalleri, İhram Yasakları / Müzdelife Vakfesi, Şeytan Taşlama / Zemzem Suyu, Hedy Kurbanı / Mescid-i Nebevî'de 40 Vakit Namaz Kılmanın Hükümü / Umrenin Dinî Hükümü / Hac Organizasyonu ile İlgili Değerlendirmeler, İbadetlerle İlgili Güncel Tartışmalar, İbadet Dili: Namazda Kıraatin Ana Dilde Yapılıp Yapılamayacağı, İbadet Dili: Ezanın Türkçe Okunması,

¹³ Altuntaş, s. 156.

¹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri I-II, DİB Yayınları, Ankara, 1995. Diyanet İşleri Başkanlığı, II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri I-II, DİB Yayınları, Ankara, 2003. Diyanet İşleri Başkanlığı, III. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri, DİB Yayınları, Ankara, 2005. Diyanet İşleri Başkanlığı, IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri I-II, DİB Yayınları, Ankara, 2009. Diyanet İşleri Başkanlığı, V. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri, DİB Yayınları, Ankara, 2024.

Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i, Kurban: İbadet Olup Olmadığı, İfa Şekli, Bedelinin Tasadduk Edilmesi, Zekât ve Fıtır Sadakasının Nisabı ve İfası, Komisyon Raporlarının Genel Kurula Sunulması ve Müzakeresi.¹⁵

2-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı II (2007)

Sosyal hayatı ilgilendiren problem ve sorunlar, dinî yönden problem ortaya çıkaran tıp gelişmeleri, ticaret ve iktisat hayatıyla ilgili dinî problemlerin çözümü başlıkları çerçevesinde yapılan toplantıda sosyal hayatta yaşanan yoga, reiki, reenkarnasyon ve satanizm gibi dış ülke kaynaklı dinsel akımlar ile öğretilerin ülke üzerinde manevî hayatına tesirleri ele alınıp organ nakli ve ötenazi gibi konular katılan bilim insanları tarafından tıp, dini, hukuki ve ahlaki yönlerden değerlendirilmiştir. Taşıyıcı annelik, sperm, yumurtalık ve embriyo bankası üzerinde durulup kürtaj problemi ve anomalili bebeği taşıyan annenin durumu ile ilgili yol haritası tartışılmış, bankalar ile finans kurumlarının durumu, verdikleri krediler hakkında görüşülüp altının vadeli olarak alınıp satılması, telif hakları, reklam ve promosyon konuları değerlendirilmiştir. Bu ikincisi yapılan toplantının ele alınan konularını şöyle sıralamak mümkündür: Sosyal Hayatla İlgili Problemler, Dinî Açıdan Problem Oluşturan Tıbbî Meseleler, Ticarî ve İktisadî Hayat Kaynaklı Dinî Problemler.¹⁶

3-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı III (2010)

Toplantının ana gündem maddeleri olan bankacılık işlemleri, faiz ve faizin enflasyonla ilişkisi, fazlalık ribası katılım banka işlemi, internet ve internette sözleşme, vadesinde ödenemeyen borçlarda mudarip bankaların zarar katılım durumu, altın işlemleriyle alakalı dinî sorunlar gibi konular tartışılmıştır. Bu konular çerçevesinde sunulan tebliğler DİYK'e çeşitli vasıtalarla ulaşan sorular ekseninde ortaya çıkan güncel iktisadî meselelerin çözümü için konunun alan uzmanları tarafından bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.¹⁷

4-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı IV (2011)

Gündemde olan Helal Gıda konusunda yapılan bu toplantıda gerçekleştirilen, Helal ve Haramın Belirlenmesinde Yöntem Sorunu, Genetiği Değiştirilmiş Gıdalar, Katkı Maddeleri ve Dinî Hükmü, Hormonlu Gıdalar, Modern Kesim Yöntemlerinin Değerlendirilmesi, Modern Besi ve Kesim Yöntemlerinin Dinî Açıdan Değerlendirilmesi, Helal Gıda Standardizasyonu başlıklı oturumlarda sunulan bazı tebliğ başlıklarını şöyle sıralamak mümkündür: Genetiği

¹⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı I, 2004, Ankara.

¹⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı II, 2009, Ankara.

¹⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı III, 2013, Ankara.

Değiştirilmiş Bitkiler, Genetiği Değiştirilmiş Hayvanların Üretim Teknolojisi, Gıdalardaki Kimyasal Değişim ve Dönüşüm, İstihale, Hayvansal Gıdalarda Hormon Kalıntısı, Hormon ile GDO'lu Ürünün Dinî Hükümleri, Kesim Yöntemleri, Avrupa'da ve Türkiye'de Hayvanın Refahı Ekseninde Kesim, Kesim Teknolojisi ve Helal Et Kavramının Değerlendirilmesi Hayvan Kesiminde Boğazlamanın Önemi ve Elektroşok, Anestezi Ya Da Analjezi Gibi Yöntemleri Haram Kılan Tıbbî Gerçekler, Hayvanın Kesim Yöntemi ve Fıkhî Hükümü, Üretimde Besmele ve Helallik, Ulusal ve Uluslararası Helal Gıda Standardizasyonu ve Belgelendirilmesi, Helal Gıda Sektörü ve Dış Ticaret, Dünyada ve Türkiye'de Helal Gıda ve Helal Sertifikalama.¹⁸

5-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı V (2012)

İbadetlerin ve Aile Hayatının İlgili Bazı Meseleleri ana başlığında yapılan toplantıda görüşülen konuların arasında şunlar bulunmaktadır: İbadet Vakitleri ile İlgili Bazı Meseleler, Ufuk Aydınlanma (Tan ve Fecir) Vakitlerinin Gözlemsel Yolla Belirlenmesi, Fıkıh Açısından İmsak Vaktinin Başlangıcı, Akşam Namaz Vakti Çıkışı ve Yatsı Namaz Vaktinin Girişi-Çıkışı, İbadet Vakitlerinde İhtiyat ve Temkin, Uzun Süren Uçak Yolculuğunda Namazların ve Oruç Vaktinin Belirlenmesi, Kadınlar ve İbadet Hayatıyla Alakalı Bazı Meseleler, Âdetli Olan Kadının Namaz Kılması, Mushafa Dokunup Okuması, İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi, Kadınların İbadet Hayatıyla İlgili Bazı Meseleler, Kadınlardan Gelen Vajinal Akıntının Tıbbî Keyfiyeti ve Kadından Gelen Vajinal Akıntı ve Abdest İlişkisi, Aile Hayatıyla Alakalı Meseleler, Kürtaj ve Fıkhî Boyutu.¹⁹

6-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı VI (2013)

Zekât, evlilik, kadınların ibadet ve sosyal hayatıyla ilgili farklı görüşlerin yeniden değerlendirilmesi. Bu başlıkta yapılan ve daha önceki istişâre toplantılarından farklı olarak Din İşleri Yüksek Kurulu'nun üye uzman ve uzman yardımcılarının katılımıyla dışarıdan herhangi bir katılımcının olmadığı bir toplantı özelliği taşımaktadır. Beş oturumda tamamlanan toplantının ele alınan diğer konu başlıkları da şunlardır: Zekâtla İlgili Güncel Sorunlar Başlığı Oturumunda Klasik Dönemde Toprak Ürünlerinde Kıyas Edilmeye Çalışılan Bazı Malların Zekâtı (Otobüs, Tır İşletmeciliğinden Elde Edilen Gelirlerin Zekâtı, Fabrika Gelirlerinin Zekâtı, Süt Üreticiliğinden Elde Edilen Gelirlerin Zekâtı, Bal Üreticiliğinden Elde Edilen Gelirlerin Zekâtı ve Gayrimenkul (Ev, İş Yeri, Arsa) Gelirlerin Zekâtı) konuları.

¹⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı IV, 2012, Ankara.

¹⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı V, 2012, Ankara.

Evlilikle İlgili Sorunlar Oturumunda, Muvakkat Nikah, Nikahta Şahit ve İlan, Nikahta Veli İzni ve Gizli Nikah, Evlilik ve Çocuk Sahibi Olma ile İlgili Sorunlar (Gayrimüslimlerle Evlilik, Taşıyıcı Anelik, Bebeğin Cinsiyetinin Belirlenmesi ve Bozuk Embriyoların Ayırıştırılması (Pcd Yöntemi).

Kadınlara Özgü Sorunlar Oturumunda, İbadet Hayatı, Özel Hallerinde Bulunan Kadınların Ubudiyet Hayatıyla Alakadar Farklı Görüşlerin Değerlendirilmesi (Âdet Olan Kadının Oruç Tutması, Namazını Kılması, Kuran'a Dokunması ve Okuması), Özel Hallerinde ve İddet Döneminde Bulunan Kadınların İbadet Hayatı ile İlgili Farklı Bazı Görüşlerin Değerlendirilmesi Âdetli Kadının Mescide Girmesi, Tavaf Yapması, İddet Bekleyen Kadının Evden Dışarı Çıkması ve Haccetmesi).

Kadınlara Özgü Sorunlar Sosyal Hayat Oturumunda; Cuma, Bayram ve Cenaze Namazı Kılması, Kadının Diyeti ve Kadınların Şahitliği, Kadının Makyaj Yapması, Tokalaşması, Halvet ve Tesettür Sorunu.²⁰

7-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı VII (2017)

Faizsiz finans ve tasarruf sistemleri ile ilgili güncel uygulamalar genel başlığında yapılan toplantının görüşülen konuları arasında şunlar vardır: Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sisteminin Fıkhî Açından Değerlendirilmesi, Enerji ve Tarım Sektöründeki Bazı Yatırım Uygulamalarının Fıkhî Yönü, Gayrimenkul Sertifikası ve Toki Konut Edindirme Yöntemi, Gayrimenkul Sertifikalarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, Toki Konut Edindirme Uygulamalarının Fıkhî Açından Değerlendirilmesi, Katılım Fonlarının Fıkhî Niteliği, Alternatif Kredi Kartlarının Fıkhî Açından Değerlendirilmesi, Finansman Aracı Olarak Teverruk ve Fıkhî Tahlili, Kira Sertifikası (İcare Sukuk) Sistemin İşleyişi.²¹

8-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı VIII (2018)

Dinin anlaşılma Meselesi: Sabite ve Değişken konusunda yapılan farklı alanlarla ilgili ilim insanının katılmasıyla dört oturumda gerçekleşen istişare toplantısının sonuç bildirgesi müzakere ve sunumlar sonucunda DİB başkanı tarafından halka duyurulmuştur.²²

²⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı VI, 2018, Ankara.

²¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı VII, 2019, Ankara.

²² 8. Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı Sonuç Bildirgesi diyanet.gov.tr. [Erişim: 14.06.2025, <https://www.diyanet.gov.tr/tr-tr/Kurumsal/Detay/11566>]

9-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı IX (2018)

Üç gün süreyle devam eden istişâre toplantısı altı oturum şeklinde gerçekleştirilmiştir. İnanç alanında gündemdeki problemlerden olan deizm, ateizm, nihilizm ana başlığında Ankara merkezde yapılan toplantının ilk oturumunda sırasıyla deizm, ateizm ve nihilizm gibi inanç karşıtı akımlar ve tarihsel süreci, felsefî dayanakları, esas delilleri, topluma dönüşleri üstünde müzakere edilmiştir. Dördüncü oturumda bunlara karşı alınması gereken tedbirler, beşinci oturumdaysa bunlarla ilgili yayınlar ele alınmıştır. Son oturumdaysa evvelki oturumlarda müzakere edilmiş konuların toplu değerlendirmeleri yapılmıştır.²³

10-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı X (2019)

DİYK iktisadî hayatı ve sağlığı ilgilendiren konulardan sorumlu komisyonun, İslam değerlerine sahip olan ve birikimlerini dinin tasvip ettiği yöntemlerle yatırıma dönüştürülmesini isteyen Müslümanlara yol gösterme ve ufuk tayin etme şeklinde önemli bir görevi olması hasebiyle, “*Menkul Kıymetler Borsası ve İslami Açıdan Değerlendirilmesi*” ana başlığı altında dört oturumda gerçekleşen onuncu güncel dinî meseleler istişâre toplantısında Borsadaki Açığa Satış İşlemlerinin Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi, Borsada İşlem Gören Borçlanma Araçlarının Fıkhi Analizi, Yatırım Fonlarının Fikhî Niteliği gibi konulara yer verilmiştir.²⁴

11-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı XI (2021)

DİYK’e ulaşan sorular içerisinde tarım ürünlerinin zekât hesaplaması, öşür hesaplamaları hakkındaki sorular önemli bir bölümü oluşturmaktadır. Bu tarz konularda doğru cevabın verilebilmesi ve rasyonel çözümlerin üretilebilmesi için İslam esasları ile bu ekseninde oluşturulmuş fikhî bilgiyle birlikte değerlendirilmesi gereken meseleleri, özü hakkında kâfi düzeyde bilgili olunması önem arz etmektedir. Bu itibarla “*Öşür Hesaplamalarıyla İlgili Güncel Dinî Meseleler*” ana başlığı altında DİYK’in on birinci güncel dinî meseleler istişâre toplantısı yapılmıştır.²⁵

12-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı XII (2021)

Boşanmalarda gündeme gelen süresiz yoksulluk nafakası ve maddî-manevî tazminatın değerlendirilmesi, medeni hukuk zaviyesinden süresiz yoksulluk nafakası, süresiz yoksulluk nafakasının fikhî açıdan değerlendirilmesi, medeni hukuk zaviyesinden maddî ve manevî tazminat, maddî ve manevî tazminatın fikhî açıdan değerlendirilmesi konuları tartışılmıştır.

²³ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı IX, 2020, İzmir.

²⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı X, 2020, Ankara.

²⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı XI, 2022, Ankara.

13-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı XIII (2021)²⁶

Dinî, Hukukî ve etik yaklaşımlar bağlamında ele alınan organ nakli ile alakalı yeni gelişmelerin olup olmadığının tespit edilmesi ve bu konuya dair çeşitli meselelerin değerlendirilmesi için DİYK'in iktisat hayatıyla ve sağlıkla ilgili komisyonunca 28 Eylül 2021 tarihinde düzenlenen “*Organ Naklinde Sınırlar*” başlıklı toplantıdaki sunum ve müzakereleri şöyle sıralamak mümkündür: Organ nakline yaklaşımlar, organ nakline karşı çıkanların ileri sürdükleri tıbbî ve etik gerekçeler, İslâm dünyasında organ nakline karşı çıkanların argümanları ve bunların değerlendirilmesi, zaruret ve ihtiyaç açısından organ nakli, rahim ve üreme organlarının nakli, organ naklinde genetik geçişkenlik, üreme organları naklinin fikhî açıdan değerlendirilmesi.²⁷

14-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı XIV (2021)

22-23 Kasım 2021 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen dört oturumda gerçekleşen “*E Ticaret ile İlgili İşlemlerin Fikhî Değerlendirmesi*” ana başlıklı toplantıda ilgili sunumlar yapılmış ve tebliğler sunulmuş, her tebliğin müzakeresi yapılmış ve her oturumda bu konular katılımcılar tarafından müzakere edilmiştir.²⁸

15-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı XV (2021)

*Ateizm Eleştirisi Üzerine Bir Belgeselin İmkânı*²⁹

16-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı XVI (2021)

Din İşleri Yüksek Kurulu’nun sahih dinî bilgiyi insanlığa sunmak görevi olması hasebiyle ulusal ve uluslararası kongreler, dinî şurâlar, istişâre toplantıları ve çalıştaylar icra etmektedir. Bu toplantılarda gerek akademi çevresinden gerekse ilmiyle temayüz eden uzmanlardan istifade edilmektedir. Bu bağlamda 16. toplantı 6-7 Aralık 2021’de Ankara’da yapılmıştır. İnkârcı Akımların Kötülük Problemi Üzerinden İleri Sürdükleri İddialar, Tanrı Tasavvurları Bağlamında Kötülük Problemi, İnkârcı Akımların Kötülük Problemiyle İlgili

²⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı, XIII, 2022, Ankara.

²⁷ 2007 yılında gerçekleştirilen II. Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı’nın dört oturumu, tıbbi konulara tahsis edilmiş ve bu toplantıda ötenazi, organ nakli, beyin ölümü, yaşam destek ünitesine bağlı hastanın bu cihazdan çıkarılması, taşıyıcı annelik, yumurta ve embriyo bankası, özürlü ceninin aldırılması, embriyoya genetik tanı, cinsiyet belirleme gibi pek çok önemli konu gündeme alınmış ve geniş kapsamlı müzakereler yapılmıştır. 2012 yılında yapılan V. Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı’nda başta kürtaj olmak üzere önemli bazı tıbbi konular bütün yönleriyle müzakere edilmiş olması, 2017 yılında Yapılan Hayatın Başlangıcına Dair Etik ve Fikhî Meseleler Toplantısı ile 2018 yılında Hayatın Sonuna Dair Etik ve Fikhî Meseleler Toplantısı tıbbi konulara mahsus olarak yapılmış özel toplantılar olması hasebiyle dikkat çekicidir.

²⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı, XIV, 2023, Ankara.

²⁹ Bu toplantının içeriğine ulaşamadım.

Açmazları -Ateizm Örneği- meseleleri Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı'nın müzakere edilen konuları arasında bulunmaktadır.³⁰

17-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı XVII (2022)

DİYK teknoloji sahasında yaşanan son gelişmelerle beraber gündeme gelen trans hümanizm ideolojisine karşı zihnî ve ilmî yönden hazırlanmak, meydana gelebilecek sosyal sorunlara karşı çözüm üretmek ve bu husustaki faaliyetleri daha ileriye taşıyabilmek için 17-18 Ekim 2022 tarihlerinde Ankara'da "*Trans hümanizm ve Din*" başlıklı güncel dinî meseleler istişâre toplantısı düzenlemiştir.³¹

18-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı XVIII (2022)

DİYK 21-22 Kasım 2022 tarihlerinde İstanbul'da Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantılarının 18. sini düzenleyerek "*Kripto Varlıklar ve Aracı Kuruluşların Hukukî, İktisadî Fıkhi ve Teknik Açısından Değerlendirilmesi*" konusunu ele almıştır. Toplantının birinci oturumunda kripto varlıkların mahiyeti ile kavramsal ve teknik çerçeve konuları ele alınmıştır.³²

19-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı XIX (2023)

"*Selefilik ve Arka Plan*" ana başlığında konunun kavramsal çerçevesi, tarif ve tasnifi ile teorik ve teolojik yapısı üzerine konular müzakere edilmiştir.³³

20-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı XX (2024)

*Katılım Bankacılığı ile İlgili Problemlerin Fıkıh Açısından Değerlendirilmesi*³⁴

21-Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı XXI (2024)

*Günümüz Selefiligi ve Sorunları*³⁵

22-Aile ile Alakalı Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı

20-22 Aralık 2008 tarihinde Ankara'da düzenlenen toplantının bazı konu başlıklarını şöyle sıralamak mümkündür:

-DİB'e Yansıyan Evlilik ve Nikâh Problemleri

³⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı, XVI, 2023, Ankara.

³¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı, XVII, 2024, Ankara.

³² Diyanet İşleri Başkanlığı, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı, XVIII, 2024, Ankara.

³³ Bu toplantının müzakere edilen konuları ve sunulan tebliğleri henüz kitap haline gelip bastırılmamış olduğundan şahsi müracaatımız neticesinde konu başlıkları tarafımıza gönderilmiştir.

³⁴ Bu toplantının müzakere edilen konuları ve sunulan tebliğleri henüz kitap haline getirilmemiştir.

³⁵ Bu toplantı 19. Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısının devamı niteliğinde olup henüz kitap haline getirilmemiştir.

- Aile Hayatı
- DİB'e Yansıyan Aile Sorunları
- Çocuk
- Aileyi Tehdit Eden Dış Unsurlar
- Medyanın Aile Üzerindeki Olumsuz Etkileri
- Boşanma
- DİB'e Yansıyan Boşanmaya İlişkin Sorunlar
- Boşanma Sebepleri ve Boşanmanın Aile Bireyleri Üzerindeki Etkisi
- Müzakereler³⁶

3.3. Çalıştay ve Paneller

Din İşleri Yüksek Kurulu alanında uzman kişilerin de katılımıyla ihtiyaç duyulan konularda çalıştaylar düzenlenmektedir. Son dönemde kurulun düzenlediği çalıştaylar içerik olarak İnanç, Fetva, Muamelat, Sosyoloji, Kur'an Mealleri, Güncel Dinî Problemler, Din İstismarı, Tasavvuf, Engelli İlmihali, Tıbbî ve Etik Meseleler, Gençlik, Gıdalardaki Helallik, Medya Ahlakı, İslami Finans Yöntemleri, Alo 190 Dinî Soruları Cevaplandırma Hattı, Takvim Uygulamaları gibi konular çerçevesinde yapılmıştır.

3.4. Yayın Faaliyetleri

DİYK Başkanlığın din konularında en yüksek kararlaştırma ve danışma mercii olması sebebiyle başkanlığın yayın politikaları oluşturulmasında katkı sağlamakta, yayınlayacağı görsel, yazılı ve sesli kaynakları ilmî ve dinî perspektiften ele alarak yayınlanıp yayınlanmamasını kararlaştırıp, dinî hususlarda çeşitli yayınlar ve projeler hazırlamakta, Dinî Yayınlar Genel Müdürlüğü de bu projelerin gerçekleştirilmesi için ilmî katkı sunmaktadır. Düzenlemiş olduğu din şûraları ve istişâre toplantıları başta olarak ilim faaliyetlerinin kitaplaştırılması gibi önemli faaliyetlerde bulunmaktadır³⁷. Hazırlanan basılı yayınlardan bazıları şunlardır:

- Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri 123456

³⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, Aileye İlişkin Sorunlar İstişâre Toplantısı, 2009, Ankara.

³⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı 2025. Yayın Faaliyetleri, [Erişim: 02.08.2025.

<http://kurul.diyamet.gov.tr/?Hakkımızda>]

- Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantıları 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18
- Çağdaş İnanç Problemleri Serisi 9 Kitap
- Fetvalar (Türkçe, Fransızca, Rusça, Almanca)
- Gündemdeki Dinî Sorular
- Pratik Ahlak Yayınları 7 Kitap
- Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Yeni Baskı
- Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar

Kurul üye ve uzmanlarının katıldıkları TV programları “*Diyanete Soralım, Dinî Gündem, İlmihal,*” gibi çeşitli fikhî programlar da yayın faaliyeti olarak değerlendirilmektedir. Bu yayınların arasında müstakil bir kadın ilmihali bulunmamaktadır. Kadına dair meseleler daha çok Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarından çıkan aile başlığı altındaki *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız, Kadın ve Aile Yazıları, Ailem Dağılmasın, Kırk Ayette Ailemiz, İslam Penceresinde Kadın, Rahmanın Kadın kulları, İz Bırakanlar Medeniyetimizi İnşa Eden Kadınlar, Hadislerle Kadın, Hadislerle Evlilik, Hadislerle Aile, Aile Sıkça Sorulanlar* eserlerinde yer yer bulunmaktadır. Bu durum müstakil bir kadın ilmihalinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanmasında gereklilik oluşturmaktadır. Çalışmamız bu yönüyle Kurul fetvalarındaki kadına dair meselelere dikkat çekmesi ve daha geniş kapsamlı araştırmalara konu olması açısından literatüre katkı sağlayacaktır.

3.5. DİYK ve Fetva Usûlü

Fetvayı, sorulan fıkıh, din, itikat sorularına fetva ehliyetli kimselerce cevaplanması olarak tanımlayan Osman Şahin “*Fetva Âdâbı*” eserinde fetvayı lügat ve terim anlamlarında şöyle açıklamıştır:

“Bir olaya karşılık verilen cevap”³⁸ “güçlükleri çözen kuvvetli cevap”³⁹ “sorulan bir soruya probleme karşılık açıklanan cevap çözüm”⁴⁰ demektir. Terim anlamında ise fetvayı terim olarak farklı şekillerde tarif edildiğini ifade ederek kaynakların doğrudan fetvanın tanımını yapmak yerine daha çok ‘ifta’ veya ‘müftü’ tanımını yaptıklarını, bununla birlikte hepsinde ‘fetva’nın tarifini bulmanın mümkün olduğunu ifade etmiştir. Bazı müelliflerin fetvayı terim anlamlarında şu şekilde tarif ettiklerini adı geçen eserinde zikretmiştir: “Fetva, bir hâdise hakkında verilen

³⁸ Ahmed Asım Efendi, Kamus Tercümesi, İstanbul, 1305, IV, 1114.

³⁹ Ebu’l-Ulâ Mardin, “Fetva”, İslam Ansiklopedisi, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1977, IV, 582.

⁴⁰ Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb el-İsfehânî, el-Müfredât fi Garîbi’l-Kur’ân, Matbaa Hıdemât Çapi, 1404 h., s. 37.

cevaptır.”⁴¹ “Fetva, sorulan bir müşkil (sorun) hakkındaki cevap ve açıklamadır.”⁴² “Sorulan dinî bir meseleye dair fakih bir zatın verdiği cevaptan/hükümden ibarettir.”⁴³ “İftâ şer’î delile dayanarak Allah’ın hükmünü haber vermektir.”⁴⁴ İftâ, meydana gelen bir olay hakkında soran kişiye, şer’î delile dayanarak yapılan bir içtihat yoluyla, Allah’ın hükmünü haber vermektir.”⁴⁵ “Sorulan dinî sorulara müftüler tarafından yazıyla verilen cevaptır.”⁴⁶ Açıklama yöntemine göre yapılan tarife de Ömer Nasuhî Bilmen’in “Şer’î/dinî-hukukî bir meselenin hükmünü sözlü (şifahen) veya yazılı (tahriren) beyanda bulunmaktır. ” tarifini eklemektedir.⁴⁷

Bir Müslümanın güncel hayatta karşısına çıkan itikadî sorunların çözümünü, eğer bilgisi ve içtihat yeteneği varsa İslam’ın temel kaynağında araması mümkündür. Buna güç yetiremez veya ne aradığını bilemezse bilen birisine sorması gerekir. Danışılan yetkin kişi de temel kriterler ışığında genel bir yaklaşımla Kur’an’dan ve Hadislerden kaynak göstererek sorulan soruya kapsayıcı bir çıkış yolu aramaya çalışır. Fetva esnasında Fetva Usulünü bilip hareket etmek kişiyi hata yapmaktan alı koyacaktır.

Hem dünyevî hem uhrevî açıdan önem arzeden dinî sorulara cevap aramak farzı, Allah Teâlâ’nın “Bilmiyorsanız bir bilene sorun” ayeti⁴⁸ bilmeyenlere sormalarını emredip bunun yanında bilenlere de cevap üretme sorumluluğu yüklemektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.), bilginin sorulduğunda gizlenmesi ağza ateşten gem vurulmasına sebebiyet vereceğini içeren hadisiyle din hususlarında sorulduğunda bilgi sahiplerinin bilgisini aktarması zorunluluğunu ortaya koyar.⁴⁹

Fetva vermek belli ilke ve yöntemler doğrultusunda gerçekleştirilir. İyi niyetlilik, güzel ahlaklılık, itidalli, emin, ufuk açıcı olmak, tecrübî birikime sahip, tok gözlü olmak, konununun gerektirdiği ve görevine ters düşmeyen kılık kıyafeti tercih etmek gibi özellikler Fetva ile sorumlu olanlarda bulunması gereken bazı ahlakî ve meslekî özelliklerdir. Bununla birlikte toplumda hukuk emniyetinin sağlanması, mükellefin dinî hükümleri benimsemesine katkı sağlaması, fikhin canlılığının ve toplumsal yürürlüğünün sürdürülmesi, fikhî ve mezhebî tutarlılığın temin edilmesi de göz önünde tutulması gereken hususlardır.⁵⁰

⁴¹ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, et-Tefsîru’l-Kebîr, Beyrut, 1986, IV, 408.

⁴² Ömer Nasuhî Bilmen, Hukuk-ı İslamiye ve İstilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, I, 246, VIII, 206, 226.

⁴³ Bilmen, Kâmus, I, s. 246.

⁴⁴ Ahmed el-Harrânî İbn Hamdân, Sıfatü’l-Fetva ve’l-Müftî ve’l-Müstefî, el-Mektebü’l-İslamî, Beyrut, 1984 s. 4.

⁴⁵ Muhammed Süleyman Aşkar, el-Futyâ ve Menâhicü’l-iftâ, Dâru’n-Nefâis, Amman, 1993, s. 13.

⁴⁶ Fahrettin Atar, “Fetva”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1995, XII, 487.

⁴⁷ Osman Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Fetva Âdâbı, Ankara, 2016, s. 18-19.

⁴⁸ Nahl, 16/43; Enbiya, 21/7

⁴⁹ Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, Sünenü’t-Tirmizî, İlim, 3, Dâru’l-Fikr, 1978, I-V; Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş’âs b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, Sünen-i Ebi Dâvûd, Dâru İhyâi’s-Sünneti’n Nebeviyye, İlim, 9.

⁵⁰ Yaman, Fetva Usulü, s. 39.

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun fetva yöntemini Ahmet Yaman makalesinde şu ifadeleriyle özetlemektedir:

“Din İşleri Yüksek Kurulu Türkiye’de dinî konularda görüş açıklamaya yetkili en üst resmî kurumdur. Bu isimle Cumhuriyet döneminde tesis edilmekle birlikte Kurul, Osmanlı Devleti'nin Şeyhülislamlık makamına uzanan köklü bir tarihe sahiptir. Kurulun ilgili kanundan kaynaklanan en önemli görevlerinden biri de dinî konularda karar vermek, görüş bildirmek ve dinî soruları cevaplandırmaktır. Bu görev dinî literatürde “ifta” yani fetva vermek olarak adlandırılmıştır. Kurul klasik konularda Hanefî mezhebini esas alarak fetva verirken gerektiğinde Şâfiî mezhebinin görüşünü de zikretmektedir. Genel ve ilkesel tutum böyle olmakla birlikte bazı gerekçelerle mezhebin dışına çıkabilmekte hatta delilinin kuvveti veya şeriatın maksatlarına uygunluğu dolayısıyla meşhur dört mezhebin dışında başka bir içtihadı da benimseyebilmektedir. Mevcut fıkıh mirasında cevabı bulunmayan yeni meseleleri ise kurul o mirasın sahip olduğu usul ve vizyon çerçevesinde çözümlenmektedir. Bunun için önce gündemindeki olguyu ilgili alan uzmanlarıyla birlikte iyice tahlil etmekte; sonuca ulaşıldığından emin olunca da görüşünü açıklamaktadır. Bu süreçte fıkıh usulü ilkeleri daima devrede tutulmakta, bu bağlamda Kitap ve Sünnet'in ma'kul, maksud ve mefhumundan hareket edilmektedir.”⁵¹

3.6. DİYK'in Fetva Süreci ve İzlediği Metodoloji

Kuruluşundan bugüne kadar resmî olarak teveccüh gören Din İşleri Yüksek Kurulu klasik ve güncel dinî meselelerde halkın müracaat ettiği *İftâ Makâmı* olarak varlığını sürdürmektedir. Kurul'un fetva verirken esas aldığı birtakım kriterler arasında Kur'an ve sünnet esas alınarak sorunlar çözüme kavuşturulmaktadır. Doğrudan hükmü bulunamayan mevzular ise dinî delillerin genellik arz eden ilkeleriyle değerlendirilmektedir. Güncel soru ve sorunlar ise İslâm'ın genel ilkeleri çerçevesinde, geleneğe dayanan miras gözetilerek cevaplandırılır. Örfe dayalı hükümler İslam'ın değişmez sabitesi olarak görülmez, şaz ve münferit olan görüşler esas alınmaz. Vatandaşın dinî ve hukukî soruları fetva-kaza farkı gözetilerek cevaplandırmaya çalışılır.⁵²

Kurul dinî soruları cevaplandırma görevini yerine getirirken halkın birlik ve bütünlüğünü gözeten bir üslupla siyasî tartışmadan uzak durarak siyasî anlayış etkisinden de uzak kalma yönlü bir tutum izlemiştir. Kurul bazı durumlarda muamelata yönelik konuları mahkemelere bırakmış, ibadetle ilgili konularda da çoğunlukla Hanefî mezhebini dikkate almıştır. Fetvalarında kullanılan birleştirici dil, ehli sünnet ana çizgisine gösterilen özen,

⁵¹ Yaman, A. (2019). T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Fetva Yöntemi, El-Mecelletu'l İlmiyyetu'l-Muhakkemetu li-Ri'aseti's-Şu'uni'd-Diniyyeti't-Turkiyye. (I), 62-98.

⁵² Diyanet İşleri Başkanlığı Fetva Yöntemi [Erişim: 01.07.2025 <https://kurul.diyanet.gov.tr/FetvaYontem/>]

geleneğe bağlılık, fıkıh geleneğinden imkanlar dahilinde istifade etme kurulun fetva yöntem ilkeleri ve sınırlarını belirlemektedir.⁵³

Klasik mesele ve çağdaş mesele olarak iki kısımda değerlendirilen sorularda DİYK klasik meselelerde yeniden bir içtihadı gitmeyip kadim ulemanın verdiği fetvaları nakleder. Toplum yapısı esas alınarak Hanefî fetvaları ön planda olmakla beraber diğer mezheplerin görüşleri de zikredilir. Güncel meseleler ise gelişen ilimler ve ihtisaslaşmayla konu uzmanlarından alınan destekle meselenin çerçevesi çizilmekte, kolektif bir içtihatla hüküm verme yolu tercih edilmektedir.⁵⁴

Kurul başkanvekilliği de yapan Kurul uzmanı Mustafa Bülent Dadaş kurulun fetva yöntemini ele aldığı makalesinde literatür bilgisi vermekte, Kurul'un tarihçe, yapı ve görevlerinden bahsedip Kurul'a gelmiş soruları tasnif ederek fetva verilirken gözetilen hususlara temas etmekte, Kurul'un verdiği fetvalarla muayyen bir usul takip edilmeyişinin sebeplerini de zikretmektedir.⁵⁵

Kurul hakkında DİYK başkanlığını ifa ederken yaptığı akademik çalışmasında Şamil Dağcı, fetva ve ilgili kavramlar, fetvanın tarihi süreci, kurulun takip ettiği fetva yöntemi, dinî soruları cevaplarken esas aldığı ölçü, kurulun 1930'dan 2000 yılına gelinceye kadar verdiği kararlara ve istatistikî bilgilere yer vermiştir.⁵⁶

İki dönem Kurul üyeliğinde bulunan Ahmet Yaman DİYK'in fetva yöntemini konu ettiği makalesinde kurulun cevapları, kararları, mütalaaları ve fetvalarını ele almakta, her birinin tanımını yaptıktan sonra kurul müktesebatından misaller getirmektedir.⁵⁷

3.7. DİYK'in Karar ve Fetva Hazırlamada Yöntemi

Dinî konularda karar verip görüş bildirerek dinî soruları cevaplandırmak ve halkı dinî konularda bilgilendirmek olan Din İşleri Yüksek Kurul'unun bu görevini yerine getirirken benimsediği yöntem hakkında, Kurul başkanvekilliği de yapmış olan Fatih Mehmet Aydın ile yapılan görüşmede, üzerinde durduğu hususları Rukiye Tuğçe Yüksel yüksek lisans tezinde şu şekilde zikretmiştir: Yazılı ya da sözlü soru cevaplandırırken öncelikle bu konuya dair kurul

⁵³ Mustafa Bülent Dadaş, Kuruluşundan Günümüze Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Fetva Siyaseti, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 13/25-26, (2015), s. 49-65.

⁵⁴ Dadaş, s. 45.

⁵⁵ Dadaş, s. 37-74.

⁵⁶ Şamil Dağcı, Din İşleri Yüksek Kurulu Kararlarına Fetva Konseptinde Bir Yaklaşım, Diyanet İlmî Dergi, 38/4 (2002). 5-20.

⁵⁷ Ahmet Yaman, TC. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun Fetva Yöntemi, el-mecelletu'l İlmiyyetu'l-Muhakkemetu li Riasetiş-Şu'uni'd-Diniyyeti 't-Turkiyye 1/1 (2019), 62-98.

kararı veya komisyon kararı, cevabı var mı bakılır ve ona göre cevap verilir. Resmî yazı ya da CİMER vasıtasıyla gelmiş soruların yanıtları kurulun ilgili komisyonu (İbadetler Komisyonu, İktisadî Hayat ve Sağlık Komisyonu, Sosyal Hayat Komisyonu, Kur'an ve Sünnet Komisyonu Yurt Dışı Mümasil Kurum ve Kuruluşlarla İlgili Komisyonu) tarafından hazırlanıp kurul başkanının imzası ile gönderilir. “Dinî Bilgilendirme Platformu” üzerinden yazılı şekilde gelen soruya cevap veren uzmanlar verdikleri cevabı müsteftîye gönderilmeden önce kontrol uzmanına iletir. Kontrol uzmanı da gelen bu cevabı üslubu, kurumsal bilgisi ve kurumsal kimliğe uygunluğu açısından inceler, soruyu soran kişiye platform üzerinden gönderir. Konu tartışmalı bir mesele ya da güncel yönü olan bir durum ise kontrol uzmanı da ilgili kurul komisyonuna sevk eder. Gönderilen bu konu bir uzman veya uzman yardımcısına iletir. Karar Teklif Dosyası’nda raporu hazırlanır. Bu raporda fetva metninin hazırlanış nedeni, konuya dair alınmış kararın teklif edildiği metni, karar alınırken gerekçesi ve dayandırıldığı deliller, kurul müktesebatında meseleye dair ilgili kurul kararı veya bir fetvasının olup olmadığı belirtilerek kaynakça bölümü ile bu rapor oluşturulur. İlgilenen komisyonun alt biriminde bu mesele incelenip tartışılarak belirli bir biçime getirilir. Ardından üst komisyona sevk edilen konuya dair, üye ve uzmanlar görüşlerini bildirir, varsa çekincelerini ifade ederek tartışmasını yapar. Uygun görülmesi halinde komisyon kararı olarak değerlendirilir. Bu komisyonun kararı, karar teklif dosyasıyla Kurul’a gönderilip bu mesele ele alınır. Karara varıldığında önemine göre “Kurul Kararı” olarak kabul edilip kamuoyuna duyurulur.⁵⁸

3.8. Kurul’un Dinî Soruları Cevaplandırmada Esas Aldığı İlkeler

Müsteftînin sorduğu dinî soruları cevaplandırırken Kurul’un esas almış olduğu kriterler ve ilkelerin neler olduğu da önemlidir. R. Tuğçe Yüksel DİYK Başkanvekili Fatih Mehmet Aydın ile yaptığı görüşmede, bu ilkelerin neler olduğunu tezinde şöyle belirtmiştir: “Doğru hüküm için doğru tasavvurun şart olduğundan, istişarenin önemsenip hükmü ihtilafli olan meselelerde hangi yönde tercih yapılacağı hususunda başta Kurul olmak üzere yetkin ilim adamlarına danışmada çekimser olunmaması gerekir. Müsteftîye net bilgi vermenin onun tereddütte kalmaması açısından önemli olup klasik fıkıh müktesebatının günümüze aktarılmasında mevcut şartların da değerlendirilmesi ehemmiyet arz etmektedir. Halkın anlayamayacağı kâide ve kavramlardan uzak durulup cevaplarda Kurul’un görüşünün öncelenmesi ve kurumsal bir tutarlılık sahibi olunması gerekir. Mevcut olan Kurul fetvaları, yeni fetvalar ve güncellemeler takip edilip toplumun mezhep tercihi dikkate alınarak cevaplar

⁵⁸ Rukiye Tuğçe Yüksel, (2023), Din İşleri Yüksek Kurulu’nun Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalarının Değerlendirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi), s. 21, Ankara.

verilmeli ve gerekmedikçe mezhep ihtilaflarına girilmemelidir. Dinin ruhsatları dahilinde kolaylaştırma tercih edilmeli, bilimsel verileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Toplum belli bir mezhebin hükümlerine uyarak ibadetlerini yerine getirip sosyal hayatını düzenlediğinden DİYK fetvada bu kabulü önemseyip ciddi bir sebep gelişmedikçe bu çerçevenin dışına çıkmamaktadır. Bununla beraber zamanın şartları ve mezhebe bağlı olmanın kişiyi zorlukla karşılaştırdığı hususlarda Kurul, diğer mezhep hükümlerinin fetvada esas alınacağını benimseyebilmektedir. Aktarılan görüşün hukukî bağlayıcılığının olmadığı, dinî bir tavsiye özelliğinde olduğu belirtilerek “meselenin dinî boyutu bu şekildedir” vurgusu yapılmalı, dine aykırı olmayan örfî kabulleri önemsemek gerekmektedir. Fetvanın algısı ve istismarı göz önüne alınmalı, birden çok tarafı alakadar eden meselelerde tek tarafın beyanına dayanarak kesin hüküm bildirmekten kaçınılmalıdır. Kurumsal hassasiyet gözetilmeli, iletişim şekil ve bilgisi açısından kuruma zarar verebilecek davranış ve tutumlara karşı tedbirli davranılmalıdır.”⁵⁹

3.9. 190 Fetva Hattı ve Dinî Soruların Cevaplandırılması

Din İşleri Yüksek Kurulu’na vatandaşlardan mektup, telefon, e-posta yoluyla gelen yoğun sorular⁶⁰ ciddiyet, hassasiyet ve itinayla cevaplanmaktadır. Din İşleri Yüksek Kurulu bu alanda soruların gelmesi sebebiyle Türkiye geneli müftülükler bünyesinde hizmet veren “*Alo 190 Dinî Soruları Cevaplandırma ve Fetva Hattı*” kurulun koordinesinde oluşturmuştur. Vatandaşların sahih dinî bilgiye rahatlıkla erişebilmesini sağlayan Alo 190 çalışmalarının üretken ve kaliteli hale getirilmesi için fetva vaizliği sistemine geçilmiştir. Türkiye genelinde fetva hizmetleri/nöbetleri hafta içinde 09.00’da başlayıp 22.00’de biterek, cumartesi pazar 09.00’da başlayıp 17.00’de bitirilen, alanında uzman erkek-kadın fetva vaizleri tarafından tutulmaya başlanmıştır. Vaizlerin görevde daha donanımlı hale gelmesini sağlamak ve fetvada birliği güçlendirmek amacıyla güncel dinî meseleler ve fetvanın yeri, fetvanın önemi ve sorumluluğu konuları başta olmak üzere eğitim seminerleri verilmektedir. Vatandaşlar dinî soruların cevaplarını il müftülükleri bünyesinde hizmet sunan 190 *Alo Fetva*’dan öğrenebilmektedir. Bu sayede toplumu doğru dinî bilgilendirme konusunda Diyanet’in topluma yön vermek, rehberlikte bulunmak sorumluluğu etkili şekilde yerine getirilmektedir.⁶¹

Yüz yüze dinî rehberlik almak isteyenlere ve fetva sorularına kurul hizmeti olarak Web sayfasında yer alan içerikler, dinî yayınlar ve Diyanet Televizyonu’ndan yaptığı yayınlarla

⁵⁹ Yüksel, age. s. 22.

⁶⁰ Zuhâl Arslan, (2006), Fetva Sorularına Yansıyan Kadın Problemleri: Konya-İstanbul Örneği, s. 11-12, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

⁶¹ DİYK, 190 Dinî Soruları Cevaplandırma Hattı Hizmet İçi Eğitim Semineri, [Erişim: 01.07.2025 <http://kurul.diyagnet.gov.tr/>]

hizmet sunulmaktadır. Yurtdışı teşkilatında ilgili kuruluşlarla toplantılar, görüş alışverişleri yapıp üretilen dinî bilgi yabancı dillerde diğer vatandaşlara da ulaşmak maksadıyla Fransızca, Almanca, Arapça *Fetvalar Kitabı* yayınlanmıştır. Diyanet TV'deki yayın programı olan *Gündemdeki Dinî Sorular*'da aile, ibadet, farklı inanç grupları hakkında sorular gelmektedir. İnternet sitesindeki hizmetler, materyaller, sıkça sorulan soruları inceleyip okumak suretiyle vatandaş aradığını bulabilmektedir. Aradığı bilgiler orada mevcut değilse “*Soru Sor*” butonuna tıklamak suretiyle kendi aramış olduğu sorusunu direkt Diyanet İşleri Başkanlığı'na sorabilmekte, e-posta olarak gelen bu soru daha sonra uzmanı tarafından incelenip vatandaşa cevabı verilmektedir. E devlet üzerinden, mobil uygulamalar üzerinden vatandaşlar dinî sorularına Din İşleri Yüksek Kurulu vasıtasıyla cevap bulabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU FETVALARINDA KADINA DAİR MESELELER

1.Namaz

1.1. Kılınış bakımından kadınların namazıyla erkeklerin namazı arasındaki farklar

Bazı durumlarda kadınların ve erkeklerin uygulamaları farklılık göstermektedir. Cuma namazı, cemaatle namaz, namazın adabına yönelik kaidelerde birtakım farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Namaz her ne kadar ortak bir ibadet olsa da kadın ve erkekler şekil yönüyle farklı biçimde eda etmektedirler. Sahabe uygulamaları ve rivayetlere dayanan, kadınlar ve erkeklerin namazdaki farklı olduğu durumlar şöyledir:

- a) Tek başına namaz kılarken erkeklerde ezan okumak ve kamet getirmek vardır, kadınlarda yoktur.
- b) İftitah tekbiri söylenirken erkekler ellerini kulak hizasına, kadınlar ise ellerini omuz hizasınca kaldırırılar.
- c) Namazda elleri erkek, göbeğinin altına gelecek şekilde, sağ el solun üstünde bileği kavrayarak bağlarlar. Kadınlarsa sağ eli solun üstünde göğüs hizasında bağlarlar.
- d) Rükûda erkekler dizlerini dik tutup sırtlarını düz yaparlar, kadınlar sırtlarını biraz meyilli tutarlar.
- e) Secdede erkekler kollarını yere değdirmeyip karınlarından uzak bulundururlar ve açık tutarlar, kadınlar karınlarını uyluklarına yaklaştırır, kollarını açmazlar.
- f) Tahiyat oturuşunda sağ ayağın parmak ucunu kibleye doğru dikip sol ayağı sağa doğru yatırırılar. Kadınlar ayaklar sağ tarafa gelecek şekilde yatırarak otururlar.⁶²

1.2. Kadın abdest almak için uygun ortamı bulamadıysa teyemmümle namaz kılabilir mi?

Kadının abdestini alması sırasında yabancıların görmesi haram olan yerler açılma durumu varsa, hüküm olarak suyu kullanmada aciz sayılır. Teyemmüm alarak namazını eda

⁶² Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, DİB Yayınları, s. 249, Ankara.

eder. Fakat namaz vaktinin sonuna kadar abdest alabileceği uygun ortam olursa abdest alarak namazını kılar.⁶³

1.3. Kadınların başları açık olduğu halde namaz kılmaları

Namazın şartlarından birisi de örtünmektir.⁶⁴ Ergen olan her kadın örtünme emriyle muhataptır. Yabancı erkeklerin yanında olduğu gibi namazda da bedenini, dinen örtülmesi emredilen yerlerini örtmesi gerektiğinden ve Hz. Peygamber zamanından beri uygulama bu yönde olduğundan açık başla namaz kılmak geçersizdir.⁶⁵

1.4. Kadınların ayakları çıplak olarak namaz kılma durumu

Bu durum çorapsız namaz kılmak da diyebileceğimiz çok rastlanan ve defalarca sorulan bir sorudur. Hanefî mezhebinde ayaklar avret mahalli sayılmadığından yandaki küçük aşık kemiklerinden yukarısı örtülü olduğunda kadınlar çorap olmadan namazlarını kılabilir. Diğer mezheplerde kadınların ayakları da avret mahalli sayıldığından çıplak ayakla kılınan namaz geçerli olmaz. Kadınların ayaklarını namaz kılariken örtülü bulundurmaları ihtiyattandır.⁶⁶

1.5.âdet görmesi namazın girdiği vakitte olan kadın bu vakit namazını kaza etmesi

Bu durumda olan kadın vakit girdiğinde daha namazını kılamadan âdet olursa Hanefî mezhebine göre o namazı kaza etmekle sorumlu değildir. Namazın edasını farz oluşu vaktin sonundadır. Kadın hangi namaz vaktinde âdet olmuşsa (öncesinde o namazı kılmışsa ayrı) o vaktin namazını kılmakla mükellef değildir.⁶⁷

1.6. İmamın, arkasındaki cemaatte kadınlar için niyet etmesi şart mıdır? Bir kadın sonradan gelip kendisi olarak namaz kılan bir erkeğe uyup namaz kılabilir mi?

Cemaatle birlikte kılınan namazın münferit kılınmakta olan namazdan kat be kat daha fazla sevap olacağı müjdesine nail olmak isteyen kadınları, camilerde cemaatle namaz kılınırken kadınlar varlıklarını belli edip ‘imamın kadın cemaate de namaz kıldırmaya diye ayrıca niyet etmesi gerekliliği’ konusu endişeye sevk etmiştir. Kadınlar açısından tereddüt oluşturan bu durum Din İşleri Yüksek Kurulu’na intikal etmiş ve Kurul’un fetvası şu yönde

⁶³ DİYYK, Fetvalar, Age, s. 107.

⁶⁴ Süleyman b. el-Eş’as b. İshak es-Sicistânî el-Ezdî, Sünenü Ebî Dâvûd Dârü’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 2009, Salât, 85; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Serve et-Tirmizî, *es-Sünen* Salât, 160, Dârü’l Ğarbi’l-İslamî, 1998, Beyrut; Şemsü’l-eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed Serahsî, (2008), *el-Mebsût*, c.1, s. 350, (Çev. C. Akşit), Gümüşev Yayıncılık, İstanbul.

⁶⁵ Komisyon, Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, DİB Yayınları, s. 152, Ankara.

⁶⁶ DİYYK, Fetvalar, age, s. 164.

⁶⁷ DİYYK, Fetvalar, age, s. 182.

olmuştur: İmamlık için yapılan genel niyet kadınları da kapsadığından imamın kadın için özellikle niyet etmesi gerekmez. İmamete niyet etmeyen, sadece kendi olarak namazını kılıyor olan bir erkeğe kadınların daha sonra katılıp uyamayacağı, Şafii mezhebinde ise imamete niyetin şart değil müstehap olduğu, bu yüzden bireysel olarak namaz kılan erkeğe sonra gelip uyulabileceği görüşü belirtilmiştir.⁶⁸

1.7. Kadının, kadınlara namaz kıldırması

Kandil gecelerinde, Cuma gecelerinde, mübarek özel gün ve gecelerde kadınlar, aralarında Kur'ân-ı Kerim okuyup sohbet ederek ilahi rahmete mazhar olup dinî görevlerin ifası için bir araya gelmektedirler. Böyle birliktelikle cemaat sevabı elde edebilmek için namazlarını da cemaatle kılmak istemektedirler. Bu şekilde bir kadın topluluğuna imam olma konusunun fikhî durumu Alo Fetva Hattına sorulagelen bir durum olmuştur. Bu hususa verilen fetva da özetle şöyledir: Bir kadının kadınlara namaz kıldırmasında Şafî ve Hanbelî mezheplerince bir mahzur bulunmamaktadır. Hanefilere göre ise kadının kadınlara namaz kıldırması caizdir fakat mekruhtur. Bir kadın, kadınlara namaz kıldırıcaksa kadınların hizasında durması ve cemaatten öne geçmemesi gerekmektedir.⁶⁹

1.8. Kadınların erkeklere namaz kıldırması

Bütün mezheplerce kadınların erkeklere namaz kıldırması caiz olmadığı belirtilir. Hz. Peygamber'in (SAS) hiçbir kadının erkeğe imam olmaması yönündeki uyarısı ve tarihi süreç boyunca da bu yönde bir uygulama oluşu dikkati çekmektedir. Dinde olmayan bir şeyi dinî gibi göstermek bidat ve dalalet olarak adlandırılmıştır.⁷⁰

1.9. Kadın ve erkekler Mescid-i Haram'da saf olarak bir hizada namazı kılıyor olmaları caiz midir?

Hac ile umre ibadetinin ifası sebebiyle Mescid-i Haram'da bulunan kimseler yoğun kalabalık sebebiyle ibadetlerini yerine getirirken meşakkat yaşamaktadırlar. Eşiyle ya da bir grubuyla gelenler, onları kaybetme korkusunu da taşımaktadır. Böyle bir ortamda ibadetlerini nasıl yapacaklarını ve bunun geçerliliği noktasında da hassasiyet taşıyanlar bunu Din İşleri Yüksek Kurulu'na sorarak aldıkları fetvayla güvenle ibadetlerini yerine getirmenin huzurunu yaşamaktadırlar. Kadın ve cemaatle namaz konusu bu fetvada özetlendiği görülmektedir:

⁶⁸ DİYK, Fetvalar, age, s. 206.

⁶⁹ DİYK, Fetvalar, age, s. 207.

⁷⁰ DİYK, Fetvalar, age, s. 208.

“Cemaatle namaz kılınırken, imamın arkasında önce erkekler, sonra erkek çocuklar, sonra da kadınlar saf tutarlar. Bu düzen Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından öğretilmiştir. (Müslim, Salât, 132 [440]; Ebû Dâvûd, Salât, 98 [678]; Nesâî, İmâmet, 33[820]; İbn Mâce, İkâmetu’s-salavât, 52 [1000]) Söz konusu sıranın erkeklerle kadınlar arasında gözetilmesi farz, erkeklerle erkek çocuklar arasında gözetilmesi ise sünnettir. (Merğînânî, el-Hidâye, 1/58; Kâsânî, Bedâi’, 1/159) Cemaatle kılınan namazlarda erkeklerin, kadınlarla aynı hizada olmalarına “muhâzât-ı nisa” denir ki, kadının erkeklerle aynı safta yan yana veya erkeklerin önünde namaza durmasıdır. Cemaatle namazın erkek-kadın karışık olarak bu şekilde kılınması bütün mezheplere göre doğru görülmemiştir. Bununla birlikte söz konusu durumun erkeklerin namazına tesiri konusunda ihtilaf edilmiştir.

Hanefî mezhebine göre cemaatle kılınan namazda, bir kadın veya ergenlik çağına gelen ya da yaklaşan bir kız, bir erkeğin önünde veya yanında kılacak olursa, aralarında bir örtü ve benzeri bir engel veya bir adam boyu kadar yükseklik farkı bulunmazsa arkasındaki ve yanlarındaki erkeğin namazı sahih olmaz. (İbn Âbidîn, Reddû’l-muhtâr, 1/573-574)

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre kadınıla erkeğin yan yana durup namaz kılması, iki tarafın da namazını bozmaz. Ancak bunda kerâhet vardır. (Râfiî, el-‘Azîz, 2/174; İbn Kudâme, el-Muğnî, 2/179; Hattâb, Mevâhib, 2/435; Buhûtî, Keşşâf, 1/329-330; Cezîrî, el-Mezâhibü’l-erbe’a, 1/268) Kâbe’de ise zaruretten dolayı bu kerâhet de kalkar. Çünkü kadın ve erkeklerin orada ayrı ayrı yerlerde durup namaz kılmaları oldukça zordur.

Bu durumda hac mevsiminde Hanefî mezhebine bağlı bulunan kadın ve erkekler ayrı ayrı yerlerde namaz kılma imkânı bulamadıkları takdirde, bu konuda sözü edilen içtihatlarla uyararak namazlarını kılabilirler.”⁷¹

1.10. Kadınların cuma namazı kılmaları zorunluluğu

Dinin emirleriyle muhatap olan kadınlar fitrî özellikleri sebebiyle bazı ibadetleri yapamadıkları için mahrumiyet duygusu taşımaktadırlar. Cuma namazıyla yükümlü olmayan kadınların Cuma namazının fikhî boyutunu ve kendilerini ilgilendiren kısmını Fetva hattına sormuşlardır. Verilen cevap ise şöyledir:

Akıllı olan, ergenlik çağına erişen, hür olup yerleşik (misafir değil) olan erkeklere Cuma namazı farz olup zorunludur. Cuma namazı kılmakla sorumlu olmayanlar arasında kadınlar, hürriyet yönünden kısıtlılar, yolcu olanlar, cemaate engel mazeretliler bulunmaktadır. Bunlar Cuma namazıyla mükellef değildirler. Fakat kılarlarsa geçerlidir, öğle namazı kılmaları da

⁷¹ Muhammed b. Muhammed b. Emin b. Ömer İbn Âbidîn, Reddû’l-muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtâr Şerhu Tenviri’l-ebâr, Beyrut, 1992, Dârü’l Fikr, c. 1, s. 573; Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahmân el-Hattâb, Mevâhibü’l-celîl li Şerhi Muhtasarı Halîl, Beyrut, 1992, Dârü’l Fikr, c. 2, s. 435; Mansûr b. Yûnus b. İdrîs el-Buhûtî, Keşşâfü’l-Kınâ’an Metni’l-İkna’, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, c.1, s. 329-330; Abdurrahman Cezîrî, el-Fıkhu ale’l-mezâhibi’l-erbe’a, c. 1, s. 268, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003, Beyrut; Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, DİB Yayınları, s. 214, Ankara.

gerekmediği fetvası verilmiştir. Cuma namazını kadına farz kılınmayışı bir mahrumiyet değil muafiyet olarak ifade edilmektedir. Kadınların dilerlerse Cuma namazı kılıp hutbe ve vaazdan istifade edebilecekleri fetvada belirtilmiştir.⁷²

1.11. Cuma namazı için camiye gitmeyen kadınlar henüz cuma namazı tamamlanmadan öğle namazı kılabilirler mi?

Mükellefin fiilleri dikkate alındığında neyin farz neyin vacip, sünnet, mekruh, mübah olduğu öğrenilmemesi sebebiyle halk arasında bir takım bilgi eksikliklerinden kaynaklanan ve bazıları da toplum nazarında yer eden hurafeye kadar giden hususlar vardır. Bunlar arasında ‘cuma günü ev süpürmek günahdır, cuma günü erkekler namazdan çıkmadan önce kadınlar namaz kılamaz, kılarılarsa erkek hükmünde olurlar’ gibi dayanağı olmayan ifadeler kadınlar tarafından gerek kurslarda Kur’ân kursu öğreticisine gerekse cami sohbetlerinde vaize hanımlara sorulmaktadır. Yazılı müracaat sonunda sorulan soruya DİYK, cuma gününde namaz ile ilgili fetvada bu hususa da değinmiştir. Namazın geçerliliği için vaktinin girmesi şart olduğunu, cuma namazı kendine farz olmayan kadınlar ve hastalar vb. cuma namazı bitmeden önce kendi evlerinde kıldıkları öğle namazının geçerli olacağı belirtilmiştir.⁷³

1.12. Bayram namazından kadınlar sorumluluğu

Kadınların cuma ve bayram namazları ile sorumlu olmadıkları hususunda İslam alimleri ittifak halindedir. Fakat Hz. Peygamber’in (SAS) bayram namazlarına kadınların da katılmasını teşvik ettiği bilinmektedir. Bu bağlamda kadınlar şartları uygun ortamlar olduğu sürece Cuma ve bayram namazlarına katılabilecekleri görüşü fetvada yerini almıştır.⁷⁴

1.13. Kadınların camide teravih namazlarını kılmaları

Hz. Peygamberin mescide gitmeleri için kadınlara izin verdiği ve sevinçli bayram günlerinde bayram sevincine dahil olmaları için bayram namazına teşvik ettiği, camiye gelecek olan kadınlara da dikkat çekici giyim ve koku sürünme olmadan gelmeleri konusunda tavsiyelerde bulunduğu bilinmektedir. Bu itibarla kadınların gereken hassasiyeti gözeterek farz ve teravih namazlarını cemaatle kılabilmek için camiye gelmelerinde bir sakınca olmadığı fetvalara yazılmıştır.⁷⁵

⁷² Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, DİB Yayınları, s. 224, Ankara.

⁷³ DİYK, Fetvalar, age, s. 224.

⁷⁴ DİYK, Fetvalar, age, s. 229.

⁷⁵ DİYK, Fetvalar, age, s. 240.

1.14. Namaz kılmakta zorlanan hamile kadınların oturarak ve îma yoluyla namazlarını kılmaları

Sorumluluklar İslam dininde kişinin gücü (takati) ölçüsünce belirlenmiştir.⁷⁶ Gücün üstündeki haller için ise kolaylaştırılma ilkesi getirilmiştir.⁷⁷ Namazın şekli hareketlerinden birini yerine getirmede engel teşkil eden sağlık durumları da kolaylaştırma nedeni sayılmıştır.⁷⁸ Namazı ayakta kılmak için güç yetiremeyen kimse yere oturmak suretiyle namazını kılar. Kendi vücut ve sağlığına göre yere diz çöküp, bağdaş kurup veya yönünü kibleden çevirmeden ayaklarını uzatarak kılar. Bu doğrultuda, hamile olan kadınların namazlarını kendi durumlarını göz önüne alarak nasıl kılmaları gerektiği DİYK fetvasında ifade edilmiştir.

Namazın içindeki hareketler sebebiyle bebeği ve kendisi zarar görecektir olan hamile kadınlar rükû ve secdeyi yapamıyorsa oturduğu yerden namazı kılar, yere de oturamıyorsa tabure, sandalye, yüksekçe bir yere oturarak kılar.⁷⁹

1.15. Kadınlar cenaze namazında saf düzenine nasıl uyarlar?

Kadınların cenaze namazına katılmaları durumunda erkeklerle aynı hizada olması uygun görülmemeyen bir durumdur. Cenaze namazında da Hz. Peygamber'den öğrenilen önde erkekler, ortada çocuklar, arkada kadınlar olmak üzere saf düzenine uymaları gerekmektedir. Kadınların bu esnada öne ve erkeklerin arasına geçmesi namazın geçerliliğini etkilememekle beraber mekruh olduğu görüşü fetvaya yazılmıştır.⁸⁰

1.16. Kadınların kabir ziyaretinde bulunması

Cahiliye döneminden kalan alışkanlıklar yüzünden ilk zaman herkese yasaklanan kabir ziyareti daha sonra ahireti hatırlatması sebebiyle Hz. Peygamber (SAS) tarafından izin verilmiştir. Bu izin genellik ifade ettiği için erkek ve kadınları kapsamaktadır. Bu itibarla tüm Müslümanların kabir ziyareti yapabileceği belirtilmiştir.⁸¹

1.17. Kadınların âdet halindeyken kabir ziyareti yapmaları

Kadınlara özgü haller konusunda yapılamayacak ibadetler ve davranışların arasında kabir ya da cenaze ile ilgili bir yasaklama bulunmaması sebebiyle bu husus fetvalarda

⁷⁶ Bakara, 2/286.

⁷⁷ Bakara, 2/185.

⁷⁸ Buhârî, Taksîru's-salât, 19 [1117]; Ebû Dâvûd, Salât, 176 [948]

⁷⁹ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, DİB Yayınları, s. 242.

Ankara.

⁸⁰ DİYK, Fetvalar, age, s. 255.

⁸¹ DİYK, Fetvalar, age, s. 270.

değerlendirilmiştir. Kadınların özel hâlleri dolayısıyla kabir ziyaretinde bulunmalarını engelleyen bir âyet veya hadis bulunmamaktadır. Bu yüzden kadınların âdet halindeyken kabir ziyaretinde bulunup, dua etmeleri ve dua içerikli sureleri dua niyeti ile ezbere okumaları caizdir.⁸² hükmüne varılmıştır.

2. Zekât

Yüce Allah kullarına erkek-kadın ayırt etmeksizin bedenî ibadetleri yükümlü kıldığı gibi mâli ibadetlerden de sorumlu tutmuştur. Müslümanların kulluk bilincini diri tutarak nimeti verene şükretmeleri, cimrilik hastalığından korunup cömertlik erdemine kavuşmaları, yardımlaşma ve dayanışma ahlakına sahip olmaları gibi hikmet ve hedefleri bulunan zekâtın zengin olan tüm Müslümanlara farz oluşu ilahi bir sorumluluktur. Bu sorumlulukla zengin olan kadınlar da muhataptır. Kadınların 80,18 gram ve üzeri olan altınları, bilezikleri, takıları çoğunlukla birikimlerinin ve yatırımlarının altın ile değerlendirilmesine yöneliktir. Nisap miktarında malı veya mehiri olan kadınlar bu mallarının zekâtını kendileri mi yoksa kocaları mı vereceğini Din İşleri Yüksek Kurulu'na sorup fetvasını öğrenmişlerdir. Taktığı takıların zekâtını da soran kadınlara aşağıdaki fetva verilmiştir:

2.1. Kadınların, ziynet eşyasından zekât vermeleri

Zekâtın şartlarını taşıyan altın ve gümüş değerli madeninden yapılan her zinet eşyası Hanefî mezhebine göre zekâtla muhataptır. Bu bağlamda altın zinet eşyaları 24 ayar 80,18 gram ve üzeri, üstünden bir yıl geçmişse kırkta birini zekât olarak verir. Altın ve gümüş olmayan başka madenden ve taştan yapılmış zinet eşyasının zekâta tabi olmadığı belirtilmiştir.⁸³

Şafî mezhebinde ise kadının israfa kaçmadan mutat ölçüde taktığı ziyneti olan altın ve gümüş takıları aslî ihtiyaç sayılmış ve bunlar için zekât gerekmediği belirtilmiştir. Fakat bu takılar tasarruf ve birikim amacıyla tutuluyorsa zekâtı verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁸⁴

Dinî yönden zengin sayılan Müslümanların, altınları, gümüşleri, para ve ticaret malları, otlatıp beslediği hayvanları, işlettiği madeni, ürettiği ve ticaretini yaptığı sanayi ve toprak ürünlerinin belirli bir kısmının, Tevbe Suresi 60. ayetindeki belirtilen ihtiyaç sahibi gruplara

⁸² DİYYK, Fetvalar, age, s. 271.

⁸³ Zeynü'd-Din b. İbrahim b. Muhammed İbn Nuceym, el-Bahru'r-râik Şerh-u Kenzi'd-dekâik, c. 2, s. 243, Dârü'l-Kütübü'l-İslâmî.

⁸⁴ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, Kitâbü'l-mecmû' Şerhu'l-Müzehheb li'ş-Şirâzî, Dârü'l-Fikr, 6/35-36, 46; Şesuddîn Muhammed b. El-Hatîb eş-Şirbînî, Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc, 2/99, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994; Muvaffakuddin el-Makdisî Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, el-Muğni, 3/41-42, Mektebetü'l-Kâhire, 1968; Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, DİB Yayınları, s. 284, Ankara.

vermesine zekât denilmektedir. Bu ayette geçenler arasında ve zekât verilemeyecek kimseler arasında yer almayan fakat kişinin büyük ailesinden sayılan diğer aile bireylerine (sütanne, sütbaba, üvey anne, üvey baba, damat, gelin, kayınvalide, kayınpeder) zekât verilip verilemeyeceği her yıl özellikle ramazan ayında fitir sadakasıyla birlikte fetva hattına gelen sorular arasında yerini almıştır.

2.2. Süt baba ve süt anneye zekât verilmesi

Usul ve fûru'a (anne, baba, dede, nine, çocuk, torun) zekât verilemeyeceği malumdur. Bu kimselere ihtiyacı olduğunda kişi bakmakla mükelleftir. Bu kişilere zekât vermesi dolaylı yönden o zekâtın kendisine dönecek olmasıdır. Verilen zekâttan veren kişi menfaat ve yarar sağlamaması gerekmektedir. Süt anne ve süt baba ise bir kimsenin bakmakla sorumlu oldukları arasında olmadığından onlara zekât verilmesinde bir sakınca olmadığı fetvada belirtilmiştir.⁸⁵

2.3. Üvey babalar, üvey anneler ve üvey çocuklara zekât

Zekâtın geçerli olabilmesi için verilen tarafın ihtiyaç sahibi fakir olması gerekmektedir. Üvey baba, üvey anne kişinin bakmakla yükümlü oldukları arasında ve usul ve fûruda sayılmadığı için fakir olmaları durumunda bunlara zekât verilebilir.⁸⁶

2.4. Gelin ile damatlara zekât

Bu kimselerle arada usul ve fûru yakınlığı olmadığı için ve bakma zorunluluğu olmadığından fakirseler damat ve geline zekât verilebilir.⁸⁷

2.5. Kayınpeder ile kayınvalideye zekât

Zekât veren ile bu kimseler arasında usul ve fûru yakınlığı olmadığından ve bakma sorumluluğu bulunmadığından kayınvalide ve kayınpeder fakirse zekât verilmesinde bir mahzur yoktur.⁸⁸

3. Oruç

Kadınların özel halleri bazı ibadetleri yerine getirmede engel teşkil etmektedir. Başlanmış bir ibadetin devamının nasıl olacağı ve bu durumun fikhî bir dayanağının ne olduğunu soran kadınlara Kurul'un fetvaları aşağıdaki gibi olmuştur:

⁸⁵ DİYK, Fetvalar, age, s. 295.

⁸⁶ DİYK, Fetvalar, age, s. 296.

⁸⁷ DİYK, Fetvalar, age, s. 296.

⁸⁸ DİYK, Fetvalar, age, s. 296.

3.1. Bir kadın oruç tutmaya niyet etse ve gün içinde âdet görmeye başlasa ne yapmalıdır?

Kadınların özel durumları olan âdet hallerinde namaz kılmadıkları, oruç tutmadıkları ve bu oruçları daha sonra kaza ettikleri malumdur. Oruç tutmaya niyet eden kadınlar âdet olunca, orucu bozan hal meydana geldiği için oruç fitrî olarak bozulur. Akşama kadar yeme içmeden uzak durmasına gerek yoktur. Fakat Ramazan ayına hürmeten açıkça yiyip içmekten, başkalarının yanında ulu orta oruçsuz gibi davranmaktan uzak durur.⁸⁹

3.2. Bir kadın oruç keffâreti tutuyorken âdet durumundaki günleri için nasıl davranmalıdır?

Ara vermeden tutulan oruç olan keffâret orucunda kadınların âdet günü buna denk geldiğinde, âdet günleri bitinceye kadar ara verir, bittiği andan ilk imsak vaktinde keffâret oruçlarına niyet ederek kaldığı yerden devam eder. İki ay olarak orucu tamamlar. Bu oruçta âdet hali haricinde bir nedenle ara verirse keffâret orucu başa döner.⁹⁰

3.3. Oruçlu iken epilasyon ve ağda ile vücut temizliği yapmak orucu bozar mı?

İbadetleri yerine getirirken hiç şüphesiz ibadetin şartları ve rukünleri iyi bilinmelidir. İbadetlerin sahih/geçerli olabilmesi için kurallarına dikkat edip, ibadeti bozan durumlardan uzak durulmalıdır. Namazı bozan haller, abdesti bozan durumlar gibi orucu bozan hususların neler olduğu dikkat konusu olmuştur. İnsanın bedenine karşı sorumlulukları arasında vücut temizliği ve bakımı da vardır. Güncel alışkanlıklar ve uygulamaların ibadete etkisi yönüyle kadınlar bu tür davranışların ibadetin geçerliliğine etkisini DİYK'e sormuşlardır. *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı*'da bu konuda verilen fetvalar özetle şu şekildedir: Orucu bozan hallerin içinde bedendeki kılların alınması diye bir madde bulunmamaktadır. Kılları almak ya da birisine aldırarak, orucu bozucu bir şeyin yenilip içilmesi ve cinsel birleşimde bulunulması kapsamında olmadığından oruca engel teşkil etmemektedir. Bu beden temizliğinde her kadın ve erkeğin gerek kendi aralarında gerekse karşı cinse karşı mahremiyet sınırlarına dikkat etmeleri gerekmektedir. Mecburî bir durum olmadan başkalarına avret mahallinin açılması ve bu mahallere bakılması, dokunulması helal olmamaktadır.⁹¹

⁸⁹ DİYK, Fetvalar, age, s. 325.

⁹⁰ DİYK, Fetvalar, age, s. 335.

⁹¹ DİYK, Fetvalar, age, s. 337.

3.4. Kadınların ve erkeklerin makyaj yapması ve saçını boyaması oruca zarar verir mi?

Orucun bir şeyler yiyilip içilmesi, cinsel ilişkide bulunulmasıyla bozulacağı malumdur. Orucu bozan durumlarda makyaj yapıp saç boyamak bulunmadığından oruç bozulmaz.⁹²

3.5. Âdet ve lohusalık durumunda oruç

Kadınlara özel haller dediğimiz Âdet, Nifas (lohusalık) durumları konusu araştırmamızın ilerideki sayfalarında ayrıca işlenecektir. Burada ise konu bütünlüğü ve ibadet farklılığı boyutuyla vurgulanması amacıyla Fetvalar kitabında geçen hususlara yer verilmesi amaçlanmıştır.

Bir kadın âdet ve lohusa durumunda iken oruç tutması ve namaz kılması haram olup bu kadının oruç ve namazı geçerli olmaz. Fıkıh âlimleri bunda ittifak halindedir. Âdet süresi boyunca ara verilen namazların kaza edilmeyip oruçlarda ise temizlenip gusül alındıktan sonra kaza edilip tutulacağı hususunda da bütün mezhepler ittifak halindedir. Bunun dayanağının ise Hz. Peygamber'in (sas) hadis ve sahabenin uygulamaları olduğu fetvalar kitabında belirtmiştir.⁹³

3.6. Kadınların gebelik dönemleri ve oruç

Gebelik ve çocuk emzirme Ramazan orucunun tutulmamasında geçerli mazeretlerden biri durumundadır. Hamile veya emziren kadınlar, çocuğa ya da kendilerine bir zararın gelmesinden korktuklarında oruç tutmayabilirler. Bu durumları hastalık hükmünde değerlendirildiği için onlara oruç tutmama ruhsatı veren hadislerin olduğu malumdur.

Kendi sağlık durumlarının farkında olup oruç tutması çocuk ve kendine zarar vermeyecek olan gebe ve emzikli kadınlar oruçlarını tutabilirler. Bu sebeplerle orucunu tutamayan kadın daha sonra müsait bir durumda oruçlarını kaza eder.⁹⁴

3.7. Doğumu düşükle sonuçlanan bir kadın ve orucu

Bir kadın düşük yaptığında oruçla ilgili hüküm, düşen şeyin lohusalığa sebep verip vermemesiyle ilişkilendirilmiştir. Hanefî ile Hanbelî mezhebindekiler eli, ayağı, parmağı beliren cenin düştüğünde kanama lohusalık; uzuvları belirmemiş düşüğün sonucundaki kanmayı da istihâze kanı olarak belirtmişlerdir. Günümüz tıbbıyla insan vücudundan çıkan

⁹² DİYK, Fetvalar, age, s. 337.

⁹³ DİYK, Fetvalar, age, s. 350.

⁹⁴ DİYK, Fetvalar, age, s. 350.

şeyin niteliği daha erken bilinebildiği için düşen şey cenin olarak biliniyorsa lohusa hükümleri başlar ve oruç tutulmaz.⁹⁵

3.8. Âdet kanamaları düzensiz devam eden kadınlar ve oruçları

Âdet gün sayıları kadından kadına farklılık göstermektedir. Âdet kanamalarının süresi Hanefî mezhebinde gün olarak en az süre 3, en çoğu da 10 olduğu bilinmektedir. Her kadın bu âdet süresini daha önce yaşadığı tecrübesine göre belirleyebilir. Düzensiz âdet kanamasında pratik olarak ise 3-10 gün arasında olan kanamalar âdet kabul edilip o âdet günlerinde oruç tutulmayıp, farklı müsait bir zamanda kazası gerekir. Onuncu gün dolunca temizlenip gusledilir, namaza ve oruca başlanır. Bir âdetten öbür âdete kadar geçen aradaki temiz süre en az on beş gündür.⁹⁶

4. Hac ve Umrede Kadınlara Özgü Haller

Din İşleri Yüksek Kurulu hacı adayları tarafından Mekke ve Medine’de görev yapan fetva ekibine yönlendirilen soruları dikkate alarak *Hacla İlgili Sıkça Sorulanlar*⁹⁷ kitapçığı hazırlamış ve bu kitapçığı hacca gidecek olan din görevlileri ve hacı adaylarının istifadesine sunmuştur. Hac ve umre ziyaretlerinde konuyla ilgili gelen farklı soruları ve çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkan sorunları dikkate alan Kurul, bu konularda yeni kararlar almış ve önceki kitapçıkta bulunan soru ve cevapları da gözden geçirmiştir. Hacı adaylarının ve umre seyahatine çıkanların ihtiyaçlarını karşılamaya katkı sunması amacıyla hazırlanan hac ve umre konularıyla ilgili 186 fetvadan müteşekkil, kurul üyesi, kurul uzmanı ve kurul uzman yardımcılarının yoğun ve hassas çalışmaları sonrasında meydana getirilmiş ve Kadınlara Özgü Haller başlığında doğrudan kadınlarla ilgili fetvalara da yer verilmiştir. Bu doğrultuda Din İşleri Yüksek Kurulu’nun fetvalarında kadınları doğrudan ilgilendiren fetvalar *Hac ve Umrede Kadınlara Özgü Haller* başlığında derlenmiştir. İçinde kadın ifadesi geçen birkaç fetva da bu başlık altında sunulmuştur.

⁹⁵ DİYK, Fetvalar, age, s. 351.

⁹⁶ DİYK, Fetvalar, age, s. 351.

⁹⁷ Komisyon, (2019). Din İşleri Yüksek Kurulu Hac Sıkça Sorulanlar. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara.

4.1. Harem-i Şerife girip çıkılırken ya da tavaf esnasında erkeğin eli bir kadına değmesi durumunda abdestin bozulması

Hanefilerde erkek ve kadının elinin birbirine değmesiyle abdestin bozulmadığı bilinmektedir. Şafiilerde ise böyle bir durumun abdesti bozduğu ancak bu hususta Hanefi mezhebinin taklit edilebileceği fetvalarda vurgulanmıştır.⁹⁸

4.2. Evlenen bir kadının kocasından izin almayarak ve yanında mahremsiz olarak umreye ve hacca gitmesi

Bireysel olan farz ibadetler kadın olsun erkek olsun ayrıca yerine getirilmesi gereken ibadetlerdir. Bu ibadetler yapılırken karı kocanın birbirine engel değil destek olması gerekmektedir. Hanefi ve Hanbeli mezhep görüşüne göre haccın farz olabilmesi için kadının mahremi bulunması gerekmektedir. Şafii mezhep görüşüne göre ise bir kadın üç ve daha fazla güvenli kadınlar topluluğuyla beraber yanında eş ve mahremi olmadan da hacca gidebilir. Maliki mezhep görüşüne göre güvenilir bir grup içinde olursa tek başına hacca gidilmekle beraber kadın grubu olması tavsiye edilir. Umre farz olmadığından kocanın izni olmadan yanında mahremi olsa dahi umreye gidilemeyeceği fetvada belirtilmiştir.⁹⁹

4.3. Menopoza geçiş ve menopoz dönemi kanamaları kadın için hac veya umreye engel midir?

Bir kadının menopoza girdiğinin göstergesi bir yıl boyunca kesintisiz hiç âdet görmemektir. Henüz menopoza girmeyen kadından gelen kanamalar âdet hükmünde sayıldığından hac ve umresini bu hükümlere göre yapar. Menopoza giren kadından gelen kanama özür kanı olduğu belirtilir. Uzman bir doktora muayene olup kanamasının türünü tespit ettirmesi tavsiye edilir.¹⁰⁰

4.4. Âdet olan ya da lohusa bir kadının ihrama giremeyip mîkât sınırını geçerek Mekke şehrine girmesi durumunda ne gerekmektedir?

Mîkât sınırı Hanefilere göre her ne sebeple olursa olsun, Şafii'lere göre ise hac ve umre maksadıyla ihramlı geçilmesi gerekir. İhramsız geçildiğinde geriye mîkât bölgesine dönüp ihrama girerek geçerse bir cezanın gerekmediği ifade edilir. Geri dönmeyip bulunduğu yerde ihrama girip devam ederse bundan dolayı küçükbaş ceza kurbanı keser. Âdetli kadının tavaf

⁹⁸ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024. DİB Yayınları, s. 382, Ankara.

⁹⁹ Age, s. 396; Komisyon, (2019). Din İşleri Yüksek Kurulu Hac Sıkça Sorulanlar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 147. Ankara.

¹⁰⁰ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024. s. 396; Komisyon, (2024). Din İşleri Yüksek Kurulu Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar, DİB Yayınları, Ankara, s. 136.

harici tüm hac ibadetlerini yapabildiğini ve âdet durumu ile lohusalığın ihrama engel teşkil etmediğini bilmesi, ihram namazı kılmadan niyet edip telbiye getirerek ihrama girmesi lazımdır.¹⁰¹

4.5. Bir kadının Temettü haccına niyet edip özel halinden dolayı umresini yapamadan direkt Arafat'a çıkması

Umre ihramına girdikten sonra âdet görmesi sebebiyle tavaf yapamayan kadının henüz saçlarını kısaltmadan, umresini kalbinden iptali gerektiği, yeniden niyetlenip telbiye getirerek haccın ihramına girmesi ve Arafat vakfesine çıkması fetvalar kitabına yazılmıştır. Haccını tamamlayınca iptal ettiği umresini kaza eder. Bu yüzden ceza olarak da küçük baş hayvan kurban etmesi gerekir.¹⁰²

4.6. Arafat'a âdetli olarak ulaşan kadınlar, Arafat'taki vakfe ile Müzdelife vakfesinin ardından şeytan taşıyarak ihramdan çıkması

Fetvalarda hadesten taharet şartının vakfede, şeytan taşlamada ve ihramdan çıkmada aranmadığı, dolayısıyla âdetli olarak Arafat'a çıkıp vakfeleri yapıp şeytan taşıyan kadının saçını kesip ihramdan çıkabileceği belirtilmiştir.¹⁰³

4.7. Leke görmesi âdet geciktirici hap kullanmasına rağmen devam eden kadının, oruç, namaz ve tavaf ibadetlerini yapması

Âdet geciktirici ilaçların sürekli etkili olmadığı ilaç kullanılsa da âdet görmenin mümkün olduğu bilinmektedir. Bu itibarla gelen kanama ile bir önceki kanama arasında on beş gün varsa, âdet kanı renginde olan bu kanama da en az üç gün sürmüştse kadın âdetli sayılır. Namazı, orucu, tavafı yerine getiremez.¹⁰⁴

4.8. Lohusa veya âdetliken umre tavafını ve sa'yini yaparak saçlarını kesip ihramdan çıkmış bulunan kadınlara gerekli olanlar

Hanefî mezhebine göre tavafın vacipleri arasında hadesten taharet de zikredildiği için kadın âdet ve lohusa iken tavaf-say yapıp ihramdan çıkmak ceza olarak küçük baş kurban (dem) gerektirmektedir. Şafiî mezhebine göre âdetli yapılan tavaf ve sa'y geçersiz olup temizlendikten

¹⁰¹ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024. s. 397; Komisyon, Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar, s. 134.

¹⁰² Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024. s. 397; Komisyon, Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar, s. 135.

¹⁰³ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024. s. 398; Komisyon, Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar, s. 138.

¹⁰⁴ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024. s. 398; Komisyon, Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar, s. 137.

sonra tekrar edilmesi gerekir. Vaktinden önce ihramdan çıkış da ceza olarak küçük baş kurban ya da üç gün oruç veya altı fakire sadakayı gerektirdiği fetvada ifade edilmiştir.¹⁰⁵

4.9. Normal âdet kanaması bittiği halde âdetin en çok süresi bitmeden hac ve umreyi yapıp saçını kesip ihramdan çıkan kadın daha sonra tekrar leke görürse ne yapmalıdır?

On güne kadar olan leke ve kanamalar Hanefî mezhebine göre âdetten sayılır.¹⁰⁶ Kanaatine göre âdeti bitti zannederek yapılan tavaf ziyaret tavafıysa ceza olarak büyük baş, umre tavafıysa küçük baş hayvan kurban etmesi gerekir. Temizlendikten sonra tavaflar iade edildiğinde cezaların düşeceği ifade edilir. Bu lekeler on günden fazla devam ettiği anlaşılırsa istihâze (özür) sayılır, istihâzeli yapılan tavaf geçerli sayılır.¹⁰⁷

4.10. Âdeti bitmeden Mekke'den ayrılmak zorunda kalan kadın bu haliyle ziyaret veya umre tavafını yapabilir mi?

“Âdetliken ihrama giren veya ihrama girdikten sonra âdet görmeye başlayan kadınlar, tavaf dışında haccın bütün vazifelerini yerine getirebilirler. Ancak tavaf edemezler. Çünkü Resûlullah (s.a.s.), Hz. Âişe'ye, “Bu, Allah Teâlâ'nın, Hz. Âdem'in kızları üzerine yazdığı bir şeydir (senin elinde olan bir şey değildir). Hacıların, hacla ilgili yaptıklarını sen de yap. Ancak (âdet gördüğün sürece) Kâbe'yi tavaf etme.” (Buhârî, Hayız, 1, 7 [294, 305]; Müslim, Hac, 119-120 [1211]) buyurmuştur.

Henüz ziyaret veya umre tavafını yapmadan âdet gören bir kadının öncelikle yapması gereken, temizleninceye kadar Mekke'de kalıp, temizlendikten sonra tavafını yapmasıdır. Bu durumda ziyaret tavafını bayram günlerinden sonraya tehir etmesi bir ceza gerektirmez.

Âdeti bitene kadar Mekke'de kalma imkânı olmayan kadınlar ise Hanefî mezhebine göre tavafta taharet farz olmayıp vâcip olduğu için âdetli olarak ziyaret veya umre tavafını yapar, ancak ceza olarak ziyaret tavafı için bir büyükbaş hayvan (bedene); umre tavafı için bir küçükbaş hayvan (dem) kurban ederler. İmkân bulunca bu tavaf iade edilirse ceza da düşer. (Kâsânî, Bedâi', 2/129; İbn Nüceym, Bahru'r-râik, 3/24)

Şâfiî mezhebine göre bir kadının âdetli iken yapacağı tavaf hiçbir şekilde geçerli değildir. Bu durumdaki bir kadının, tavafını temizlendikten sonra yerine getirmesi gerekir. (Nevevî, el-Mecmû', 8/14, 17)

Mâlikî ve Hanbelî mezhebine ait bazı kaynaklarda belirtildiğine göre, âdetli kadının temizleninceye kadar Mekke'de kalma imkânı yoksa âdet sırasındaki kanamanın kesilip, kanın

¹⁰⁵ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, DİB Yayınları, 2024. s. 399. Ankara; Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar, s. 140.

¹⁰⁶ Burhâneddîn Ebü'l-Hasen Ali b. Ebû Bekir el-Merğînânî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, Beyrut, 1/34; Abdullah b. Mahmud el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Beyrut, 1937, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1/29.

¹⁰⁷ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024. s. 399, Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar, s. 138.

gelmediği temizlik zamanını gözler; bu ara zamanda guslederek tavafını yapar. Bundan dolayı da herhangi bir ceza gerekmez. (Nefrâvî, el-Fevâkihu 'd-Devânî, 1/119-120; İliş, Minehu 'l-celil, 1/170-171; Desûkî, Hâşiye, 1/170-171; İbn Kudâme, el-Muğnî, 1/226, 257, 260) Ahmed b. Hanbel'e nispet edilen bir görüşe göre âdet döneminin sonuna kadar Mekke'de kalma imkânı olmayan bir kadının âdetli olarak yaptığı tavaf geçerli olur ve zaruret meydana geldiği için ceza gerekmez. (İbn Teymiyye, el-Fetâva 'l-kübrâ, 1/465) İhtiyaca göre bu görüşlerden biri ile amel edilebilir.”¹⁰⁸

4.11. Âdet halinde olan kadının kafilesi Mekke'den ayrılmak üzereyse bu sebeple “veda tavafi” yapamazsa bir cezası

Veda tavafinin âdetli ve lohusa kadına vacip olmadığı, bu tavafi yapamadan Mekke'den ayrılabilceği, âdet ve lohusa durumu dolayısıyla yapılamayan bu veda tavafi için hiçbir ceza gerekmediği fetvada belirtilmiştir.¹⁰⁹

4.12. Kadınlar hac ve umrede iken âdet geciktirici ya da âdeti öne alıcı ilaç kullandıklarında ibadetlerin durumu

Dünden bugüne İslam geleneğinde hac ve umreyi herkesle birlikte yapmak isteyen kadınların âdeti engelleyen ilaçlar kullanma tasarrufları bilinmemektedir. Âdeti etkileyen ilaçların genellikle âdet düzensizliklerine sebebiyet verdiği açıkça ortada olmakla beraber bazı kadınların bu tür ilaçlar tercih edip (âdet düzenleri değişse de) kullandıkları görülmektedir. Oysa bunun yerine kadınların hac ve umre organizesiyle sorumlu hocaların önerdiği tedbirler doğrultusunda ibadetlerini yapmaları uygun olmaktadır. İlaçla da olsa âdetin geciktirilerek yapılan bu ibadetlerin geçerli olduğu fetvalara alınmıştır.¹¹⁰

4.13. Bir kadının elbiselerini ihramlyken değiştirmesi sakıncalı mıdır?

Üzerindeki elbiseyi değiştirmek isteyen bir kadının ister hac için ister umre için ihrama girmiş olsun değiştirmesinde bir mahzur yoktur.¹¹¹

4.14. Kadınların ihramdan çıkmak için saçlarından kesmesi gereken miktar

İhramdan çıkabilmek için kadın saçından en az dörtte bir kadarının uçlarından parmağın ucu kadar kesmesinin yeterli olacağı Hanefîlerce ifade edilmiştir. Şafiîlere göre ise saçlarının bir kısmını kesmesiyle ihramdan çıkış gerçekleşir.¹¹²

¹⁰⁸ DİYK, Fetvalar, age, s. 400; Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar, s. 141.

¹⁰⁹ DİYK, Fetvalar, age, s. 401; Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar, s. 142.

¹¹⁰ DİYK, Fetvalar, age, s. 401; Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar, s. 136.

¹¹¹ DİYK, Fetvalar, age, s. 401; Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar, s. 143.

¹¹² Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, s. 401, Hac ve Umre ile İlgili Fetvalar, s. 143.

5. Kurban

Allah'a yakınlaştıran ve mâli bir ibadet olan kurbanın hükümleri Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarıyla belirlenmiştir. Kişi kurbanını keserek Allah'ın emrine uymakta, O'na kul olduğunun bilincine varmakta ve ibadetleri yapmakta olduğunun farkında olarak bunu canlı şekilde de ortaya koymaktadır. Kurban, Allah'ın insana bahşettiği nimetlerin şükrü manasını taşımakta, dinen zengin olan Müslümanlar bu ibadeti yerine getirdikleri için Allah'a yaklaşma huzurunu yaşamaktadırlar. Kadınların çalışmasıyla ev ekonomisine katkıları olduğundan bireysel olarak kurban kesmek istemekte fakat yerleşik algı ve davranışı değiştirmekte zorlandıkları bilinmektedir. Toplumda "bir sene sana keselim, bir sene bana" düşüncesiyle aile geleneği haline de gelen bu kurban ibadetinin ifasında her ibadette olduğu gibi belli fikhî kurallarına riayet edilmesi gerekmektedir. Halktan gelen "kadınlar kurban keser mi, her sene babama kesiliyor bu sene de anneme kessek nasıl olur?" gibi sorular Fetva Hattına Kurban Bayramı öncesinde çokça gelmektedir. Kurul bu sorulara şu fetvayla cevap vermiştir:

5.1. Ailedeki karı-koca ikisinin de ayrıca kurban kesmesi gerekli midir? Aile reisinin kurban kesmesiyle zengin olan diğer fertlerden kurban kalkar mı?

İslam'da aile fertlerinin mal ayrılığı esası söz konusudur. İbadet sorumluluğu ve bunun sonucu olan mükafat ve ceza bireyseldir. Bu sebeple aile bireylerinden anne, baba, yetişkin çocuklardan borcunun ve temel ihtiyaçlarının haricinde 80.18 gr. altın ya da bunun miktarınca malı veya parası olan, nisaba ulaşan artıcı olsun olmasın fazla eşya ve malı olanlar zengin sayıldığı için bu şartları taşıyanların Kurban Bayramı'nda kurban kesmeleri Hanefî mezhebince vacip bir yükümlülüktür. Şafiîlere göre aile için bir kurban kesilmesi sünnet hükmündedir. Bu sebeple aileden birinin kurban kesmesiyle bu sünnet her biri için yerine getirilmiş sayılır.¹¹³

6. Yemin Keffâreti

6.1. Bir kadın eşinin evine gitmeyeceğine dair yemin ederse ne yapmalıdır?

Ailede çıkan sıkıntılar, sorunlar ya da çeşitli sebeplerle eşler arasında birtakım anlaşmazlıklar sebebiyle yemin edildiği ve sonrasında öfke geçince söylediklerinden pişmanlık duyulduğu bilinmektedir. Eşler arasındaki söylenen sözler ve vebalinin ağırlığı kişiyi kurtuluş çaresi aramaya sevk etmektedir. Hangi sözün ne sorumluluğu olduğu bilinmeden sarf edilmesi bazen geri dönülmez bedeller ödetebilmektedir. Kurul'a gelen bu yöndeki sorular da söylenen sözlerin kategorisi yapılarak (boşanma sözleri, adak sözleri, yemin sözleri vb.) müsteftiye

¹¹³ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, s. 407, Kurban Sıkça Sorulanlar, (2018), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 19, İstanbul.

sorusunun cevabı verilmektedir. Eşinin evine gitmeyeceğine dair yemin eden kadının sorusuna ve sütünü helal etmemeye ilgili soruya verilen fetva da şu şekildedir:

Nikâh akdinin doğurduğu sonuçlar arasında bir kadının eşinin evinde yaşaması sorumluluğu da vardır. Bu sebeple geçerli bir mazeret olmadığı müddetçe o eve gitmeyeceğine dair yemin eden kadın eşinin evine gidip bu sözünden dolayı da yemin keffâreti ödemesi gerekir.¹¹⁴

6.2. Anneleri çocuklarına söylediği sütünü helal etmem, hakkımı helal etmem sözleri yemin yerine geçer mi?

Ebeveyn olarak anne babaların çocuklarının olumsuz davranışlarını önlemek ya da kendi meşru istek ve arzularını gerçekleştirmek amacıyla üzerlerinde manevî baskı kurdukları bu sözlerin söylenmesinden anlaşılmaktadır. Annelik ve babalığın kutsiyetinin farkında olan bireyler bunu sözlerini kuvvetlendirmek amacıyla söylemektedirler. Bunlar yemin hükmünde değerlendirilmemektedir.

Anaya ve babaya iyi davranılıp meşru arzularının yerine getirilmesi bir görev olarak çocuklardan istenilmektedir. Çocukların şahsi varlıklarına saygı göstermek ve onlara haksız manevî baskı kurmamak da ebeveynin görevleri arasında sayıldığından sarf edilen bu tarz sözler bir hüküm ifade etmemektedir.¹¹⁵

7. Aile Hayatı

Aile sevgi ve saygı ekseninde samimiyetle çevrilmiş, birlikte dayanışma, ahlakî değerlerle tesis edilmiş sağlıklı toplum yapısının en temel taşıdır. Toplumdaki kültürel, ekonomik ve teknolojik değişimler olmakta ve bunlardan etkilenen bireyler aileyi yıpratma, toplum yapısını zayıflatma, değerlerde çözüme meydana getirmekte, bireyselleşme ve öteleme gibi menfî sonuçlara sebebiyet vermektedir. Ailede yaşanan sorunlar sadece aile içerisinde kalmamakta, akrabaya, komşuya sirayet edip mahalleye, şehre kısaca tüm topluma yayılmaktadır.

Toplumun büyük bir kesiminin problemlerin çözümü için ilk başvurduğu kaynak Diyanet İşleri Başkanlığı olmaktadır. Bu sebeple Başkanlık tarafından aile hakkında topluma gerçek dinî bilgiyi vermek, aileyi ve ailenin bireylerini tehdit eden sorunların çözümüne dinî yönlendirme yapmak gerekçesiyle aileyi alakadar eden sorunlar, aile problemlerinin kaynak noktaları, modern dönemin oluşturduğu farklılıklar ve bunların tespiti, sorumluluk farkındalığı

¹¹⁴ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, s. 448.

¹¹⁵ DİYYK, Fetvalar, age, s. 448.

oluşturmak maksadıyla çeşitli toplantılar yapılmaktadır.¹¹⁶ Yapılan bu toplantılarda nikâh ve evlilikle başlayan aileye ilişkin sorunlar üzerinde durulurken toplumda karşılaşılan problemlerin neler olduğu tespitiyle çözüm önerileri sunulmaktadır. Karşılaşılan sorunlardan, evlilik akdinin geçerlilik şartlarını taşınamaması (ilan edilmeden, şahit olmadan, gösteriş usulü nikâhlanmayla evlilik, gizlenen nikâh, gayrimüslimlerle evlilik vb.), evliliğin kuruluş amacından saptırılması (anlaşarak, geçici olarak, çıkar sağlamak amacıyla evlenme, istem dışı yaptırılmış zorba evlilikle karşılıklı alıp verme nikâhı, daha beşikteyken birbirine sözlenmesi vb.), resmiyetsiz nikâh problemi (resmî nikâh gerçekleştirilmeden sadece dinen kısıyılan nikâhla kurulan evlilik) aile kurumunun nikâh sırasındaki sorunları ve kaynakları müzakere edilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na soru olarak gelen evlilik ve nikâh durumları üzerinde de durulmaktadır. 190 Alo Fetva hattı ve müftülükler içinde birim olarak Aile ve Dinî Rehberlik Büro/Merkezleri kurulmuştur. Bu merkezlere müracaat edenler ailenin başlangıcından nişanlılık, nikâh kısılması, eşler arasındaki hak ve sorumlulukların neler olduğu, boşanma ve sonuçları hakkında soru ve sorunlarını dile getirmektedirler. Ailenin korunması ve güçlendirilmesi amacı taşıyan bu kurumların hizmetleri sebebiyle toplumda bazı yanlış uygulamalar yerini bilinçli ve sağlam hareketlerin tatbikine bırakmakta, aileye yönelik üretilen ve en çok da kadını etkileyen bu fetvalar sayesinde toplumda davranış sınırları ve sınırlılıkları oluşmaktadır.

7.1. Evlilik teklif edilen bir kadına bir başkasının talip olması

Aile hayatının nikâh aşamasında nikâhın şartlarını yerine getirilirken tarafların şahitler huzurunda yanlış anlamaya mahal vermeyecek şekilde irade beyanında bulunmaları gerekmektedir.¹¹⁷ Taraflar evliliğe net bir şekilde cevap verdikten sonra nikâh akdi gerçekleşmektedir. Bu nedenle kendisine talip/dünür olunacak kimselerin içinde bulunduğu durum önem oluşturmaktadır. Bu minvalde toplumdaki gelen sorular değerlendirilerek fetva verilmiştir. Kendisine yapılan teklifi henüz değerlendirmekte olan kadına başka birinin talip olup teklifte bulunmasının dinen mekruh olduğu kabul edilmektedir. Hz. Peygamber (SAS) dünür gidilen birine dünürücü olunmamasını tembihleyip taraflar arasında gerginlik ve düşmanlığa sebep olabilecek davranışlardan uzak durmayı öğütlemeştir. (Bkz. Müslim, nikah, 50 [1412]; Buhârî, Nikâh, 45 [5142]) Ancak kadın teklife 'hayır' yanıtını verdiyse bir başkası talip olmasında bir mahzur bulunmamaktadır.¹¹⁸

¹¹⁶ DİYYK, Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı, 20-22 Aralık 2008, DİB Yayınları, Ankara.

¹¹⁷ İlmihal, II, İslam ve Toplum, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 204.

¹¹⁸ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 499.

7.2. Nişanlı çiftlerin rahat görüşebilmek amacıyla dinen nikâhlanmaları uygun mudur?

Nişanlılık dönemindeki iletişimi meşrulaştırmak için nikâh kısılmak istenmesi sorun oluşturmaktadır.¹¹⁹ Bir taraftan günahattan korunma düşüncesi başka bir günaha kapı aralamaktadır. Toplum içinde sahih dinî bilgiye dayanmayan, tavsiye niteliği taşıyan birtakım sözler evlenecek kişilerde kafa karışıklığına sebep olup fikhî yönü araştırılmadan böyle tasarruflara gidilebilmektedir. Bu durumun yol açtığı hasarların önüne geçilmesi için sahih dinî bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda gelen ve benzer sorulara Din İşleri Yüksek Kurulu aşağıdaki kapsamlı fetvayı vermiştir:

“Evlenmeyi diğer akitlerden ayıran özelliklerden biri bu akitten önce genellikle bir nişanlanma döneminin geçirilmesidir. Taraflar bu süreç içinde birbirlerini daha iyi tanımakta, karşılıklı hediyeler alınıp verilmektedir.

Bu dönemde nişanlıların mahremiyet ölçülerini gözetmek kaydıyla birbirlerini daha yakından tanımak amacıyla görüşüp konuşmalarında bir sakınca yoktur. Fakat nişanlıların dost hayatı yaşamaları, dedikoduya mahal verecek şekilde baş başa kalmaları ve benzeri İslâm'ın onaylamadığı davranışlardan uzak durmaları gerekir. (Tirmizî, Fiten, 7 [2165])

Günümüzde gençler gerek velilerinden izinsiz olarak gerekse velilerin bilgisi dâhilinde nişanlılık döneminde güya dinî hassasiyetleri gözetmek amacıyla halk arasında “dinî nikâh” olarak bilinen merasimi yapmakta ve sonuçta hiç de arzu edilmeyen üzücü hadiseler meydana gelmektedir. Bu tür olayların yaşanmaması için yapılan nikâh akitlerinin mutlaka kayıt altına alınıp hukukî güvenceye kavuşturulması, yani resmî olması gerekir. Çünkü dindar olduğunu söyleyen gençler veya aileleri, resmî tescilin olmadığı durumlarda çok kere, aralarında akdedildiği ifade edilen akitlerin gereğini yerine getirmemekte, taraflardan biri ve genellikle kız tarafı mağdur duruma düşmektedir. Böylece, dinimizin nikâh akdinden gözettiği ulvi gaye gerçekleşmek şöyle dursun, insanlar din adına birbirlerine zulmeder hâle gelmektedirler. Nikâh kısıldığında dinen evlilik hayatı başlar ve karı-koca arasında mehir, nafaka, miras gibi birtakım haklar ve sorumluluklar tahakkuk eder. Günümüzde bu haklar, evlilik resmen tescil ettirilmeksizin korunamadığından, evlenecek kişilerin “resmî nikâh” kısılmadan halk arasında “dinî nikâh” ya da “imam nikâhı” olarak bilinen geleneksel merasimi yapmaları uygun değildir.”¹²⁰

7.3. Nişanlıların kendi aralarında kıydıkları nikâhın nişan atılmasıyla bozulması

Nişanlılık döneminde taraflar arasındaki iletişimin sınırlarını İslamî ilkeler ışığında ve günün şartlarında nasıl belirleneceğini bilmek ve nikâh kısılmadan da meşru çerçevede irtibatı

¹¹⁹ Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı, s. 43, (2009), Ankara.

¹²⁰ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 499.

sağlamak mümkündür. Fakat maalesef çeşitli beklenti ve sebeplerle kısıtlanan nikâh nişan bozulduğunda taraflar arasında sorun olmakta ve bundan en çok zararı da kadın görmektedir. Sorunların çözüm noktası gibi görülen Diyanet İşleri Başkanlığı DİYK bu soruna şöyle bir fetva vermiştir:

“Evlilik ciddi bir müessesedir. Evlenmek isteyen kimselerin öncelikle resmî muamele yapturmaları, sonra halk arasında “dinî nikâh” olarak bilinen merasimi yapmaları uygun olur. Bununla birlikte, evlenmek üzere nişanlanan kimselerin şartlarına uygun olarak yaptıkları nikâh akdi de dinen geçerlidir. Bu durumdaki bir kadın, nikâhlandığı kimsenin dinen eşi olduğundan, kocası kendisini boşamadıkça bir başka erkekle evlenemez.

Daha sonra kız füilen bir araya gelmekten vazgeçer; fakat erkek onu boşamazsa, dinen nikâh devam eder. Bu durumda yapılacak şey, bir şekilde erkeğin boşamasını sağlamak, bu yapılmadığı takdirde, hakemler aracılığıyla aralarını tefrik etmektir. Böyle bir durumda erkeğin, sırf kadına zarar vermek amacıyla kadını boşamamakta ısrar etmesi dinen doğru değildir. (el-Bakara, 2/231)

Dolayısıyla söz konusu olayda öncelikle sözü dinlenir, ilim ve fazilet sahibi bir kişi, karı-koca arasını ıslaha çalışmalı; bu mümkün olmazsa boşamamakta direnen kocaya bu tutumunun hiçbir yarar sağlamadığını, böyle bir nikâha son vermesi gerektiğini, nikâhın karşı tarafa zarar vermek amacıyla kullanılamayacağını, bunun İslâm'ın ruhuna aykırı olduğunu anlatarak erkeğin boşamasını sağlamağa çalışmalıdır.

Buna rağmen erkek boşamamakta ısrar ederse, kadın ve erkeğin aileleri bu konuda bir sonuca varmak üzere birer hakem seçerler. Ailelerden biri direnir, hakem seçmezse karşı taraf onun yerine âdil ve tarafsız bir hakem seçebilir.

Seçilen hakemler öncelikle arabuluculuk yaparlar. Lüzum ve zaruret bulunduğu koca'nın rızası olmasa bile ayrılımlarına karar verebilirler. Böylece taraflar arasında nikâh bağı sona ermiş olur.”¹²¹

7.4. Kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar

Kesin yasak kapsamında olan kendileriyle evlenilemeyecek kimseler delilleriyle birlikte âyet ve hadisler çerçevesinde belirlenmiştir. Çarpık aile ilişkilerine mahal vermemek, olası yanlışların önüne geçmek için sağlam, güvenilir, sahih dinî bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konudaki DİYK fetvasında yer alan kendileriyle evlenmek helal olmayan kadınların kim oldukları Kur'ân'da belirtilmiş, özellikle cahiliye nikâh türü olan üvey anne ile evlilik âdeti kesin bir şekilde yasaklanmıştır. İki kız kardeşle, karısının halası ve teyzesiyle de aynı anda evlilik yasaklanmıştır.¹²²

¹²¹ DİYK, Fetvalar, age, s. 500.

¹²² DİYK, Fetvalar, age, s. 502.

7.5. Kişi hangi akrabaları ile evlenemez?

İslam akrabalık ilişkilerine büyük önem vermekle birlikte belirli sınırlar koyarak Müslümanların hayatlarını huzur ve sükûnetle yaşamalarını istemektedir. “Yakın akraba evliliği caiz midir” sorusu ve doğrudan kadını ilgilendiren, toplumsal olarak da detaylı bir şekilde öğrenilmesi gerektiği sorulan sorulardan anlaşılan evlilik konusu çeşitli yönleriyle DİYK fetvalarında yerini almıştır.

İslam’da kendisiyle evlenilmesi yasak olan kadınlar arasında annesi, anneannesi, kızı, kız ve oğulun çocukları olan torunları, kız kardeşi, kız ve erkek kardeş kızları, halası, teyzesi, eşin annesi (kayınvalide), üvey kızı, gelini, put, ateş ve yıldıza tapanlar, sütannesi, süt kız kardeşi, süt halası, süt teyzesi, başkasıyla nikahlı olan kadınlar sayılmaktadır. Bunların haricinde olanlar başka bir mahzur yoksa evlenilebilecek helal kimseler arasındadır. İkinci derece akraba olanlarla evlenilebileceğini Hz. Peygamberin (SAS), halasının kızı olan Zeynep binti Caş ile evliliğinden ve kızını amcaoğlu Hz. Ali’yle evlendirmesinden anlamak mümkündür.¹²³

7.6. Müslüman erkek İslam inancına sahip olmayan kadın ile evlilik yapabilir mi?

Diyanet’e yoğun şekilde intikal eden evlilik ve nikâhla ilgili sorunlar arasında gayrimüslimlerle ve farklı mezhep mensuplarıyla evlilik konusu da bulunmaktadır. Müslüman bir erkek ile ehli kitap bir kadının evlenmesi, Müslüman kadının kitap ehli erkekle evlenmesi, ateistle, başka düşünce mensuplarıyla evlilik yapılıp yapılamayacağı hususları hem Aile ve Dinî Rehberlik Merkezleri’ne hem de 190 Alo Fetva Hattına sorulan sorular arasında yer almaktadır. DİYK’in fetvası şu şekildedir:

Aile kurumunun nasıl kurulup korunacağı, bu esnada nelerin yapılıp terkedileceği, uzak durulacağı, haklar, sorumluluklar, değerlerin nesillere aktarımının nasıl olacağı, evlilik akdinin şart ve sınırları Kur’an’da ve Sünnet’te ince teferruatlarıyla ifade edilmiş, evlenilecek kişilerin kimler olduğu detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Buradan hareketle eş seçerken Müslüman oluşun tercih sebebi olması hem aile huzuru ve neslin korunurluğu için hem de toplumsal uygunluk yönüyle daha bir önem arz etmekle birlikte Müslüman bir erkeğin Gayrimüslim olan Hristiyan ya da Yahudi kadınla evlenebileceği, dinsiz kategorisinde değerlendirilen ateist, deist, budist olan kadınlarla ise evlenmenin yasak olduğu belirtilmiştir.¹²⁴

¹²³ DİYK, Fetvalar, age, s. 503.

¹²⁴ DİYK, Fetvalar, age, s. 503.

7.7. İslam inancına sahip bir kadın ile Müslüman olmayan erkeğin evliliği caiz midir?

Müslüman bir kadın için müşrik ve dinsiz olan bir erkekle evliliğin yasak olduğu, gayrimüslim bir erkekle Müslüman bir kadının da evlenemeyeceği Kur'ân'da bildirilmiştir. Geçmişten günümüze kadar böyle bir evliliklerin olamayacağı İslam alimleri arasında da görüş birliği oluşturmuştur.¹²⁵

7.8. Kitap ehli olan kadın nasıl nikâh kıydırır? Şahitler ehli kitap mı olmalıdır?

Hristiyan ve Yahudi inancına sahip kadın ile yapılan nikâh ile Müslüman kadınla yapılan nikâh şeklen, hükmen ve icrası yönünden bir farklılık arz etmemektedir. Hanefî mezhebine göre şahitlerin de ehli kitaptan olmalarında bir sakınca bulunmamaktadır.¹²⁶

7.9. Âdetliken nikâh kıydırılabilir mi?

Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar kitabında nikâhın şartları arasında âdetli, cünüp, abdestsiz olmamak gibi durumların nikâhın geçerliliğine etkisi olmadığından kıyılan nikâhın geçerliliği fetvasını vermiştir.¹²⁷

7.10. Mehir ne demektir çeşitleri nelerdir?

İslam'ın kadına verdiği değer bir göstergesi olarak evliliğin gereklerinden olan mehir kadının hakkı, erkeğin sorumluluğudur. Erkeğin evlenme esnasında eşine verdiği ya da vereceği parasal veya başka bir türden maddî mala mehir denir.¹²⁸ Serahsî'nin el-Mebsût'unda mehr; dinin serbest bıraktığı daire çerçevesinde erkeğin eşine peşinen veya gelecekte ödemek üzere vaat ettiği mal¹²⁹ olarak tanımlanmıştır.

İslam dünyasında yaygın olarak uygulanan Hanefî mezhebinin görüşü dikkate alındığında mehrin kadına hem mâli bir güç kazandırma hem de onu evliliğe ısındırma bakımından oldukça önemli bir yere sahip olduğunu belirtmek gerekir.¹³⁰ DİYK fetvalarında ise mehir detaylarıyla şu şekilde geçmektedir:

“Evlilik akdinin doğurduğu bir yükümlülük olarak erkeğin eşine vermesi gereken para ya da mala mehir denir. Kur'ân-ı Kerîm'de, evlenen erkeğin kadına mehir vermek zorunda olduğu ve bunu zorla geri almasının caiz olmadığı konusunda âyetler bulunmaktadır. (el-Bakara, 2/237;

¹²⁵ DİYK, Fetvalar, age, s. 504.

¹²⁶ DİYK, Fetvalar, age, s. 511.

¹²⁷ DİYK, Fetvalar, age, s. 511.

¹²⁸ İbrahim Paçacı, 'Mehir', Dinî Kavramlar Sözlüğü, DİB Yayınları, s. 418.

¹²⁹ Şemsü'l-eimme Ebû Sehl Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, 5/62. Gümüşev Yayıncılık, 2008, İstanbul.

¹³⁰ Ayten Atlı, (2022). *Serahsî'nin el-Mebsût'u Çerçevesinde Mehirle İlgili Meseleler*, (Yüksek Lisans Tezi) Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

en-Nisâ, 4/4, 20, 24, 25; el-Mâide, 5/5) Hanefîlere göre mehir, nikâhın sonuçlarından biridir. Bu nedenle nikâh esnasında belirlenmemiş olsa, hatta nikâh esnasında verilmeyeceği şart koşulsa bile evlenen kadın mehre hak kazanır.

Mehir nikâh anında belirlenip belirlenmemesine göre ikiye ayrılır. Mehrin miktarı nikâh anında belirlenmişse buna “mehr-i müsemâmâ/ belirlenmiş mehir” denir. Nikâh esnasında mehrin miktarının belirlenmemesi veya belirlenen mehrin bir sebeple geçersiz sayılması hâlinde, evlenen kadın “mehr-i misil/emsal mehir” hak eder. Bu durumda mehrin miktarı akrabaları arasında her bakımdan kendi konumuna denk olan kadınların aldığı mehrin miktarıdır.

Mehir, ödenme zamanına göre, “peşin mehir/mehr-i muaccel” ve “vadeli mehir/mehr-i müeccel” olmak üzere ikiye ayrılır: Mehr-i muaccel, peşin olarak ödenen mehirdir. Kadın mehr-i muacceli almadan kocanın evine gitmeme hakkına sahiptir. Mehr-i müeccel ise ödenmesi sonraya bırakılan mehirdir. Bu mehrin ödenmesi için herhangi bir zaman belirlenmişse, bu tarih geldiğinde belirlenen mehrin kadına ödenmesi gerekir. Şayet bir vakit belirlenmemişse, nikâhın sona ermesiyle mehir muacceliyet kazanır ve ödenmesi gerekir. Başka bir deyişle, boşanma hâlinde kocanın bu mehri ödemesi gerekir; ölüm hâlinde de bırakmış olduğu mirastan ödenir.

Mehir olarak maddî veya malî değeri olan her türlü menfaat tespit edilebilir. Mehrin en az miktarı Hanefîlere göre 10 dirhem (o dönemlerde yaklaşık iki koyun bedeli), Mâlikîlere göre ise 3 dirhem gümüştür.

Şâfiî ve Hanbelî hukukçulara göre ise mehrin alt veya üst sınırı yoktur. Mehrin üst sınırının olmadığı konusunda Hanefî ve Mâlikîler de diğer iki mezhep gibi düşünmektedir. Hz. Ömer kendi halifeliliği döneminde evlilikleri kolaylaştırmak için mehre üst sınır getirmek istemiş, fakat bir kadının “...Onlara kantarla vermiş olsanız da hiçbir şeyi geri almayın...” (en-Nisâ, 4/20) âyetini delil getirmesi karşısında bu düşüncesinden vazgeçmiştir.¹³¹

7.11. Kadının mehrini alamadığı durumlar nelerdir?

Nikâhın kıyılmasıyla birlikte eşlerin cinsel birleşmesi ya da sahih halvet tabiriyle açıklanan yalnız baş başa kalmaları durumu oluşursa kadın mehrin tamamını almaya hak kazanır, erkek bunu vermekle sorumludur. Nikâh gerçekleşip cinsel birleşme ve yalnız yakınlaşma olmadan kadından kaynaklı ayrılık ortaya çıkması, kadının mehri mukabilinde muhalea yoluyla ayrılık talebinde bulunması durumunda mehir alamayacağı fetvada ifade edilmiştir.¹³²

7.12. Kadının kocasına bağışladığı mehirden daha sonra dönmesi mümkün mü?

Bağışın gerçekleşmesi için bağışın karşı tarafa teslim edilmesi gerekir. Kadın elinde hazır olan mehrini teslim etmeden önce vazgeçip bağışından dönebilir. Mehir kocaya teslim

¹³¹ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 506.

¹³² DİYK, Fetvalar, age, s. 507.

edilince kadının bundan dönüşü olmaz, vazgeçme hakkı düşer. Mehir alınmamış, eşin üzerinde borç olarak durması halinde bağışlayabilir, eş de kabul ederse kadın geri dönemez. Aile birliğinin mevcudiyeti için eşler olarak her iki tarafın da sorumluluk ve haklarından haberdar olup bunların yerine getirilmesi için azami çaba sarfetmek, sevgisizlik ve soğukluğa sebep oluşturmamak gereklidir.¹³³

7.13. Kadın mehrini alamadan önce ölürse bu mehrin durumu ne olur?

Kadının nikâhla elde ettiği bir kazanım olan mehri hayatta iken vermemişse vefatından sonra eşi, kadının mirasçılarına vermesi mecburidir. Ölen kimsenin ardından yapılacaklar arasında mal varlığından öncelikle defin hazırlıkları ve kefenleme yapılması, varsa borcu ödenmesi, vasiyetinin yerine getirilmesi gerekir, daha sonra mal varlığı ve mehir alacağı da mirasçılarına kalır. Eşi de hissesince pay alır.¹³⁴

7.14. Kadın mehir alacağını mâli olmayan bir şeyden isteyebilir mi?

İslam'da taşınsın ya da taşınmasın mallar, ziynet eşyaları, bir maldan faydalanma hakkı gibi satışa ve kullanıma açık olup serbest olan şeyler mehir konusu olduğu bilinmektedir. Maddî karşılığı olanlar mehir olarak alınabilmektedir. Manevî özellikte bulunanlardan mal olup da ekonomik karşılığı bulunmayan ve sevap kazandırıcı amel özelliği taşıyan şeylerin mehir olmayacağını Hanefî alimler ifade etmiştir. Kadının mehir olarak eşinden iyi insan olma, ibadetlerini yerine getirme, kötü alışkanlıklarını bırakma gibi şeyler istemesi mehir olarak değerlendirilmeyip kocanın insani olarak zaten yapması gereken temel davranışlar olduğu belirtilmiştir.¹³⁵

8. Boşanma (Talâk)

İslam hukukunda evlilik birliğinin sona ermesinin farklı usul ve şekilleri vardır¹³⁶. Bu birliğin sona ermesinin kimi zaman akitteki bir eksiklikten kimi zaman da eşlerin evlilik birliğini yürütmekte başarısız olmalarından kaynaklandığı DİYK'e gelen sorulardan da anlaşılmaktadır. Kurul'a ulaşan boşanmanın İslami kurallar çerçevesinde nasıl gerçekleştiğini ve hangi sözlerin boşamaya sebep olduğunun bilinmemesi, halk arasında sıklıkla sarfedilen "Boşanmayı haklı kılan sebepler nelerdir, kadın boşanma isteğinde bulunabilir mi, üçten dokuza ne demektir, boşama sözleri nelerdir, ayrılmamak kaydıyla resmen boşanmak olur mu,

¹³³ DİYK, Fetvalar, age, s. 508.

¹³⁴ DİYK, Fetvalar, age, s. 508.

¹³⁵ DİYK, Fetvalar, age, s. 508.

¹³⁶ Tuba Yüksel, (2016), Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu Kararlarının İslam Aile Hukuku Açısından Analizi, (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

resmen boşanınca dinen de boşanmak için ne yapmak gerekir?” gibi cümleler soru olarak gelmektedir.

Bu çalışmada baştan sona boşanma konuları ele alınmayıp Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar kitabında içinde “kadın” kavramı geçen sorular üzerinde durulmuştur.

8.1. Kadının “ben ayrılmak istiyorum” demesine karşılık erkek de “peki” derse boşama meydana getirir mi? Sorusuna ve benzer ifadeler içeren sorulara DİYK şu fetvayı vermiştir:

Boşama ciddi bir mesele olup kesin bir kararla yoruma kapalı olacak biçimde ifadeyle olur. Geleceğe ait temenni içeren ‘boşanalım, ayrılmak istiyorum’ sözleriyle boşama meydana gelmez. Kadın tarafından sarfedilen bu tür sözlere erkeğin olumlu yönde karşılıkta bulunması da boşama meydana getirmez. Olur olmaz şeylerle bazen de basit meselelerle boşamayı/boşanmayı gündeme getirmek yanlış bir davranış olup uzak durulması gerekir.¹³⁷

Boşanmaya sebep olan sözlerin neler olduğu bilinmeyişi ya da bazı sözlerin sorumsuzca söylenişi toplumda huzursuz evlilik ve aile hayatı sürmeye sebep olmaktadır. Evlendiğine pişman olduğunu, başka biriyle evlenseydi daha mutlu olacağı, bu saatten sonra karı-koca olmanın mümkün olmadığı vb. sözler sorumsuzca söylenenler arasındadır. Boşanma kastıyla ‘Seni boşadım, boşsun, boş ol’ gibi sözler başka bir anlama gelmesi mümkün olmayan açık/sarih sözlerdir. Ve yine boşama kastıyla başka anlamlara da gelebilen ‘Defol git, git babanın evine, kocan değilim, karım değilsin’ gibi sözler de kinayeli sözlerdir, boşanmada etkili olmaktadır. Toplumda özellikle kadınlardan gelen soru ve şikayetlerde erkeklerin bu sözlerle psikolojik baskı oluşturdukları ve bazen de evliliği bitirmek için bunu yöntem gibi kullandıkları gözlemlenmektedir. Kurul’a gelen bu minvaldeki sorular cevaplandırılmıştır.

8.2. Bir erkeğin eşine “sen benim anam bacımsın” demesi boşama meydana getirir mi?

Bir erkek eşine akrabalık sözlerini çağrıştıran kelimeleri kullanarak boşamayı kastederse bir bâin talakla karısı kendisinden boş olur. Fakat bu sözlerle erkek zihar kastetmişse zihar keffâreti gerekir. Başka yönüyle bu tarz sözlerle erkek karısına ilgi ve sevgisini göstermek maksadıyla anam bacım demesi mekruhtur ve keffâret oluşturmaz. Sorumsuzca söylenen bu tür sözlerden evlilikte olumsuzluklara kapı araladığı için uzak durulması gerekir.¹³⁸

¹³⁷ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 523.

¹³⁸ DİYK, Fetvalar, age, s. 524.

8.3. Bir kişi henüz zıfaf gerçekleşmeden önce karısına ardınca üç kez ‘boşadım seni, boşol’ ya da tek olarak ‘3 boşamayla boşsun, boşadım’ deyince kaç boşama oluşur? Sorusuna verilen fetva ise şu şekildedir: Bu durumda DİYK’in görüşü bir bâin boşama olur, geri dönüşü ise ancak yeni bir nikâhla mümkün hale gelir. Bu boşama üçüncü değil ise eşlerin istemesi halinde iddet bitirinceye kadar beklemeden yeniden nikâhla evliliklerini devam ettirebilirler.¹³⁹

8.4. Kadın âdet döneminde iken boşanmak geçerli midir?

Kur’ân ve Sünnet’e göre âdet döneminde olan bir kadını boşamak aykırı olarak karşılanmış, bid’î boşama diye adlandırılmıştır ve bazı alimler tarafından da bu boşamanın geçersiz olduğu söylenmiştir. İslam alimlerinin (içinde Hanefî, Şafiî, Hanbelî ve Malikî mezheplerinin alimleri de bulunan) çoğunluğu usule uygun boşama olmayan âdet dönemini tercih ederek eşini boşayan kişinin hem günahkâr olduğunu hem de bu boşamanın geçerli olduğunu ifade etmişlerdir. DİYK de bu görüşü benimsemiştir.¹⁴⁰

8.5. Kadın Şizofren bir eşten boşanabilir mi? Şizofreni hastalığına sahip biri boşayabilir mi?

Aklını kullanan, ne söylediğini bilen kişilerin kesin ve yoruma kapalı olan kararlarıyla boşama gerçekleşir. Bunun dışında olan boşama geçerli olmaz. Kendi hayal aleminde yaşayıp hadiseleri tam bir şekilde algılayamayan, tutum ve davranışların hangi anlama geldiğini ve nelere sebep olacağını bilmeyen şizofren hastanın boşaması geçerli görülmemiştir. Bunun gibi bir hastalığa sahip bir eşten boşanmak isteyen kadın mahkemeye müracaat edip boşanmak isteyebilir. Mahkeme yoluyla boşananı din de boşanmış sayar.¹⁴¹

8.6. Resmî nikâhı bulunmayan evli bir kadının nasıl boşanabileceği

Türkiye’de İsviçre Medeni Kanun’u baz alınarak hazırlanan Türk Medeni Kanun’un kabulünden sonra evlenme ve boşanmalar bu kanuna bağlı olarak hukuken geçerli kabul edilmiştir. *I. Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı*’nda boşanma konusu birçok yönüyle tartışılmıştır. Türk Medeni Kanun’a göre gerçekleşen boşanmalar İslam Hukuku açısından değerlendirilip çeşitli çalışmalar yapılmıştır.¹⁴² Resmi nikâh ve dinî nikâh ayrımı toplum nazarında hala güncelliğini korumakla birlikte karşılaşılan olumsuzluklarda çıkmaza düşen

¹³⁹ DİYK, Fetvalar, age, s. 525.

¹⁴⁰ DİYK, Fetvalar, age, s. 527.

¹⁴¹ DİYK, Fetvalar, age, s. 527; Serahsî, el-Mebsût, 5/97.

¹⁴² İbrahim Yılmaz, Türk Medeni Kanunu’na (TMK) Göre Gerçekleşen Boşanmaların İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 14, s. 267-290.

genellikle kadın olmaktadır. Çıkış yolunu arayan kadın durumunu Diyanet çalışanına aksettirip fetvasını sormaktadır. DİYK'in bu yöndeki fetvası ise şöyledir:

“Tarafların hukukunu korumak için nikâhın tescili önemlidir. Bununla birlikte halk arasında dinî nikâh olarak bilinen bir merasimle de bazen evlilikler söz konusu olabilmektedir. Bu şekilde kurulan aile birliğinin herhangi bir sebeple sürdürülememesi hâlinde ayrılmak da gündeme gelebilmektedir. Böyle bir durumda en doğrusu tarafların ortak irâdeleriyle sonuca gitmeleridir. Bu bağlamda erkeğin, sırf kadına zarar vermek amacıyla kadını boşamamakta ısrar etmesi dinen doğru değildir. (el-Bakara, 2/231) Evliliğin sonlandırılması hususunda eşlerin ortak karar verememesi ve erkeğin boşamamakta ısrar etmesi hâlinde resmî nikâh bulunmadığı için mahkemeye de başvurulamayacağına göre, kadın ve erkeğin aileleri bu konuda bir sonuca varmak üzere birer hakem seçerler. (en-Nisâ, 4/35)

Ailelerden biri hakem seçmeye yanaşmazsa sorumluluk sahibi yakınları âdil ve tarafsız bir hakem seçebilirler. Hakemlerin yetkisi konusunda âlimler farklı görüşler ortaya koymuşlardır. İmam Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî'ye göre hakemlerin görevi arabuluculuk olup tarafların irâdesi dışında bir çözüme gidemezler. (Şâfiî, el-Ümm)

İmam Mâlik'in görüşüne göre ise hakemler duruma göre evliliğin devamına ya da sona erdirilmesine hükmedebilirler. (Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, 3/152) Hukûk-ı Âile Kararnâmesi de bu icthadı kanunlaştırmıştır. (HAK, md. 130)

Buna göre söz konusu durumda erkek boşamaya yanaşmazsa kadının ayrılması hakemler aracılığıyla gerçekleştirilebilir.¹⁴³

8.7. Erkeğin evlilik sorumluluklarını yerine getirmeyişi karşısında kadının boşanma talebi

Aile İslam'da korunması ve kurulması önemli olan bir kurumdur. Evliliğin devamında tarafların üzerine yüklenen sorumlulukların bil fiil yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu gerçekleşmeyen sorumluluklar birtakım huzursuzluklara ve geçimsizliğe sebebiyet vermektedir. Ailenin kurtarılması için başka bir çare kalmadığında boşanma tarafların zarar görmemesi açısından devreye girebilmektedir. Yaşanan hoşnutsuzluğun ve soğukluğun giderilmesi için fedakarlığın yanında konuşarak meselelerin halli yoluna gidilmesi öğütlenmektedir. Bu çözüm olmadığında da kadın ve erkek tarafından aile arasından seçilen itibar sahibi hakemler yoluyla anlaşmazlık ve sorunların giderilme durumu tavsiye edilir. Buna rağmen tüm iletişim kanalları tıkanmış, anlaşma yolu kalmamışsa, evliliğin devamı mümkün değilse son çare olarak boşanma meşru görülmektedir.

¹⁴³ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 527.

Evlenen kadınlar, eşinin evlilik sorumluluğu ve görevlerini yapmadığında, şiddet ve kötü muamelesi durumunda mahkeme yoluyla evliliğini sonlandırmak isteyebilir. Mahkemenin eşlerin dinlenip ayrılmalarına hükmetmesiyle boşanma meydana gelir ve mahkemenin verdiği bu kararlar bir bâin talâk gerçekleşmiş olur.¹⁴⁴

8.8. Geçimsizlik, kadın için bir boşanma sebebi sayılır mı?

“Eşlerin birbirinden nefret etmesi, haksız davranışları, evliliğin gereği olan hukuka riâyet etmemeleri, kocanın hanımına şiddet uygulaması veya onu haram bir fiili işlemeye zorlaması gibi kötü muamele ve geçimsizlik (nüşûz ve şikâk) hâllerinde ilk aşamada ne yapılması gerektiğini Kur’ân-ı Kerîm şöyle açıklamaktadır: “... Eğer karı ile kocanın aralarının açılmasından endişelenirseniz o zaman kendilerine erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah, aralarındaki dargınlık yerine uyuşma lütfeder...” (en-Nisâ, 4/35)

Âyet-i kerîme, eşler arasında baş gösteren geçimsizlik hâllerinde hakemler aracılığıyla arayı bulmayı emrederek evliliğin devamından yana gayret sarf edilmesini önermektedir. Buna rağmen ara bulunamaz, kötü muamele ve geçimsizlik devam edecek olursa Mâlikîler, hem zarar gören kadının hâkime müracaatla tefrîk talebinde bulunabileceğini hem de ıslah için görev alan hakemlerin, karı-kocanın vekâlet vermesine gerek kalmadan bedelli ya da bedelsiz tefrîk haklarının bulunduğunu söylemişlerdir. (İbn Rüşd, Bidâyetü’l-müctehid, 3/117) Hanefî ve Şâfiîler ise hakemlerin boşama yetkisinin ancak koca tarafından kendilerine boşama vekâleti verilmesi hâlinde söz konusu olabileceğini belirtmişlerdir. (Şâfiî, el-Ümm, 5/124-125; Cessâs, Ahkâmü’l-Kur’ân, 3/154; bk. Şirbînî, Muğni’l-muhtâc, 4/429)

1917 tarihli Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Mâlikî mezhebinin ictihadını benimsemiş ve konuyla ilgili olarak şu düzenlemeyi yapmıştır: “Eşler arasında geçimsizlik çıkıp da mahkemeye müracaat edildiğinde mahkeme, her iki taraftan birer hakem tayin eder. Hakemler eşlerin arasını düzeltemezse ve kusur da kocada bulunursa hâkim, karı-kocayı ayırır. Kusur kadında ise mehir miktarı üzerinden bedelli boşamaya (muhâlea) hükmeder. Hakemler kararda birleşemeyecek olursa yeni bir hakem heyeti seçilir. Hakemlerin vereceği kararlar kesindir ve onların değerlendirmelerine göre hâkimin vereceği tefrîk hükmü bir bâin talâk sayılır.” (HAK, md. 130)”¹⁴⁵

8.9. İddetîn mânâsı nedir? İddetîn süresi var mıdır?

Kavram olarak iddet hakkında birçok konuda yüksek lisans tezleri yapılmıştır. Toplumda da özellikle boşanmalar sonrası gündeme gelen bu soru müstefîler tarafından 190 Alo Fetva Hattına sorulduğu bilinmektedir. Kurul’un fetvası aşağıda verilmiştir:

¹⁴⁴ DİYK, Fetvalar, age, s. 528.

¹⁴⁵ DİYK, Fetvalar, age, s. 529.

“Saymak, miktar, adet” anlamlarına gelen iddet, bir fıkıh kavramı olarak, herhangi bir sebeple evliliğin sona ermesi hâlinde, kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder. İddetin, kadının hamile olup olmadığının anlaşılacak nesebin karışmasını önleme, taraflara düşünme ve tekrar bir araya gelme fırsatı verme, kadın için yeni hayata ruhen hazırlanma, evlilik bağına bir anda yok etmeme gibi hikmetleri bulunmaktadır.

Evlilik, boşanma veya fesih yoluyla sona ermişse ve kadın da hamile değil ise âdet gören kadın üç hayız süresi iddet bekler. “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler.” (el-Bakara, 2/228)

Herhangi bir sebeple âdet görmeyenler ise üç ay süreyle iddet beklerler. “Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.” (et-Talâk, 65/4)

Evlilik erkeğin ölümü ile sona ermiş ve kadın da hamile değilse, iddet süresi dört ay on gündür. “İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler.” (el-Bakara, 2/234)

Evlilik ne şekilde sona ererse ersin, hamile olan kadının iddeti, doğum yapıncaya kadardır; doğum yapmasıyla iddeti sona erer. “Hamile olanların bekleme süresi ise doğum yapıncaya kadardır.” (et-Talâk, 65/4)

İddet beklemenin başlangıcı, tarafların fiilen birbirlerinden ayrı kaldıkları an değil, boşamanın veya ölümün gerçekleştiği andır.

İddet beklemekte olan bir kadının başka biri ile nikâhlanmasının haram olmasının hikmeti, kendisinde hâlâ eski evliliğinin etkilerinin bulunabilmesi, eski kocasının haklarının korunması ve neslin birbirine karışma ihtimalinin bulunmasıdır”.¹⁴⁶

8.10. Bâin talâk ile boşanan ve iddet bekliyor olan kadın tekrar boşanabilir mi?

İki ve üç kere boşamalar peş peşe gerçekleşebilir mi sorusu, kadının nafakası ve barındığı ortamı sürdüğü müddetçe, iddet süresince bir başka erkekle evliliği helal olmadığı için Hanefî alimler tarafından mümkün olduğu belirtilmiştir.

Çoğunluk alimlerin görüşüne göre ise zaten boşanmış ve iddet bekliyor olan kadına boşamaya sebep olan kelimelerin söylenmesi bir geçerlilik oluşturmaz. Bâin boşama eşler arasındaki karı-koca bağına sona erdirdiği için kadın yeniden boşama konusu olamaz. Kurul’un benimsediği görüş de bu yöndedir.¹⁴⁷

¹⁴⁶ DİYK, Fetvalar, age, s. 533.

¹⁴⁷ DİYK, Fetvalar, age, s. 534.

8.11. Bir ya da iki kere boşanmış bir kadının iddet süresi bittikten sonra bir başka erkekle evlenmesi mümkün müdür?

Din İşleri Yüksek Kurulu fetvasında bu soru hakkında iddetini tamamlayan boşanan kadının başka bir erkekle evlenebileceğinin mümkün olduğu, başka biriyle evlenirken de önceki eşinin talak haklarının bağlayıcı olmadığını belirtmiştir.¹⁴⁸

8.12. Boşanan eşlerin birbirleriyle yeniden evliliği

Karı koca arasında boşanma sayısı halk arasında yanlış anlaşılmalara sebep olmaktadır. Yanlış bilgiler ve kulaktan dolma ifadeler tarafları hata yapmaya sevk etmektedir. Üç ile sınırlanan boşanma eşler arasında birtakım sorumluluklar getirmektedir. Yeni bir nikâha gerek olmadan eşine dönüşü ifade eden ric'î boşama iddet süresi içinde gerçekleşir. İddet süresi bitince dönüş ise yeniden nikâhı gerekli kılar. Karı ve kocanın arasında son boşama hakkı olan üçüncü talâk gerçekleşirse kesin ayrılık oluşur. Bundan sonra kadının başka biriyle ciddi bir evlilik yapması, hile ve yapmacılıktan uzak olan bir evlilik yaşanması gerekir. Bu evlilik ölüm ile son bulmaz ya da erkek eşini boşamazsa kadının tekrar ilk eşiyle evliliği mümkün olmaz.¹⁴⁹

8.13. Bâin talâkla boşanan kadının başka bir erkekle evlenme durumu

Bâin talâk, evliliği tek taraflı rızayla devam ettirme durumu sağlamayan boşama şeklidir. Böyle bir durumda boşanan kadın (üçüncü boşama veya son boşama değilse) iddet süresinde ya da sonrasında yeni bir nikâh kıyılarak boşayan eşiyle tekrar evlenebilir. İddet süresi bitince başka bir erkekle evlenmesi de mümkündür.¹⁵⁰

8.14. Boşanan kadın ne gibi haklara sahiptir?

Kadın boşandığında eşiyle yalnız kalma hali halvet ya da cinsel birleşme durumunda mehirinin tümünü alır. Belirlenmiş bir mehir olmadığında kız kardeşleri ya da akrabalarından kendisine denk birinin almış olduğu mehiri hak eder. Nafaka ve meskeninin boşanıncaya kadar kocası tarafından karşılanması gerekir. Fakat cinsel birleşme ve halvet olmadan boşanırsa belirlenmiş mehirin yarısını alacağı ifade edilmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁸ DİYK, Fetvalar, age, s. 534.

¹⁴⁹ DİYK, Fetvalar, age, s. 534.

¹⁵⁰ DİYK, Fetvalar, age, s. 535.

¹⁵¹ DİYK, Fetvalar, age, s. 536.

8.15. Uzun süre sonuç çıkmayan boşanma davalarında kadının aldığı nafaka helal midir?

Erkeğin nafaka sorumluluğu evlilik devam ettiği sürece, boşanma olması durumunda ise iddet süresi boyunca karısının nafakasını temin yükümlülüğü vardır. Dinen boşama olmamış fakat mahkemeye boşanma davası açılmışsa kadın da kocasının evinde yaşıyorsa mahkeme süreci devam etse de eşler evli sayılır ve mahkeme davası süresince nafaka sorumluluğu kocaya aittir. Nafaka mahkeme boşadıktan sonra iddet süresince devam eder. Fakat dinî boşama gerçekleşiyse eğer, mahkeme süreci devam etse dahi fıkhıya göre erkeğin karısına olan nafaka durumu iddet bitince son bulur.¹⁵²

8.16. Evli olmayan kız kardeşinin bakımıyla bir erkek sorumlu mudur?

Allah-ü Teâlâ'nın ana-baba ve akrabaya yardım ve iyiliği emrettiği (İsra-26, Nisa-36) Kur'an'da bildirilmiştir. Sevgili Peygamberimiz de sahabenin 'kime iyilik edeyim' sorusuna verdiği cevapta anne-baba, kız kardeş, erkek kardeş gibi yakınları saydığı ve bunlardan sonra gelen yakınlarla iyilik edilmesi gerektiğini ifade ettiği bilinmektedir. Bu sayılanların, ilişkilerin devam ettirilmesi gereken kişiler olduğu da vurgulanmıştır. Muhtaç olup kan bağıyla bağlı olan yakınına bakması, nafaka ödeme yükümlülüğü olduğu, bir erkeğin ihtiyaç sahibi olan kız kardeşine bakması gerektiği fetvada ifade edilmiştir.¹⁵³

9. Miras Durumu

Miras, fıkhıta 'ölen bir kimsenin mal varlığının sonucunu tertip eden kurallar bütünü' olarak tarif edilir.¹⁵⁴ Sağlığında mal paylaşırma olan 'hibe' ile çoğu zaman karıştırılmaktadır. Hibe sözlük manası olarak 'bağışlama, lütfetme, karşılıksız verme' manalarına gelmektedir. Fıkhıta ise hibe; bir malı bedelsiz bir şekilde başka birine mülk olarak verme, herhangi bir karşılık şart koşmadan bir malı daha hayattayken başkalarına temlik etmek demektir. Fıkhıta çift taraflı bir akit olan hibe, tarafların irade beyanlarıyla kurulup, hibe edilen malın teslimiyetiyle tamam olur. Hibenin geçerliliğinde, bağışlama esnasında akit konusu malın mevcudiyeti, bilinir ve belirli olması, bağışlayan kişinin mülkiyetinde, alanın-verenin razı olmaları ve bağışlayan kişinin eda ehliyetini haiziyeti gerekir.¹⁵⁵ Toplumdaki bazı ailelerde henüz sağ iken mal paylaşımında Kur'an'daki miras hükümleri dikkate alındığı ve kadına daha

¹⁵² DİYK, Fetvalar, age, s. 537.

¹⁵³ DİYK, Fetvalar, age, s. 539.

¹⁵⁴ Hamza Aktan, Miras, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 30, s. 143-145. Ankara, 2020.

¹⁵⁵ İbrahim Paçacı, Hibe, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 255. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

az verildiği bilinmekte ve bu durum da aile içinde hak zafiyetine ve kırgınlıklara sebep olmaktadır. Bu konudan muzdarip birçok kadın müstefti Din İşleri Yüksek Kurulu'na fetvasını hem yazılı hem sözlü sormaktadır. Kadınları birincil derecede ilgilendiren ve sıklıkla sorulan sorulardan *Fetvalar Kitabı*'nda yer alan beş soruyu çalışmamızın bu bölümüne almayı uygun bulduk.

9.1. Kadının mirastaki durumu

“İslâm, koyduğu malî hükümlerde genel olarak külfet-nimet dengesini gözetmiştir. Miras hukuku da buna dâhildir. Evlilik esnasında erkeğe, evleneceği kadına mehir vermesi emredilmiş, evlilikten önce kadının nafakası baba ve kardeşlerine, evlilik süresince de kocasına yüklenmiştir. Bu ve benzeri yönlerden bakılınca kadınların miras konusunda haksızlığa uğratılmadıkları anlaşılır. Kadının mirastan alacağı pay, vefat eden kimseye olan akrabalık derecesine göre değişir:

a) Vefat eden kimsenin kızı olarak kadın: Erkek kardeşleriyle beraber bulunduğu kardeşinin aldığı payın yarısını, erkek kardeşi yoksa ve kız tek ise mirasın yarısını alır. Kızlar birden fazla olduklarında ise mirasın üçte ikisini alırlar. (en-Nisâ, 4/11) Üçte ikisini aralarında eşit olarak paylaşırlar.

b) Vefat edenin oğlundan torunu olarak kadın: Vefat edenin çocukları yoksa tek olması hâlinde oğlundan olan kız torun mirasın yarısını alır. Birden fazla olmaları hâlinde ise mirasın üçte ikisini alırlar. Erkek kardeşleri ile beraber bulunduğu mirası ikili birli paylaşılırlar. Vefat edenin bir öz kızı ile bulunduğu mirasın altıda birini alan kız torun, vefat edenin oğlu ile bulunduğu ise mirastan pay alamaz.

c) Vefat edenin anne-baba bir kız kardeşi olarak kadın: İlk üç hâli vefat edenin kızı gibidir. Vefat edenin kızı veya kızlarıyla beraber olunca kız/kızlar hissesini aldıktan sonra kız kardeş kalanı alır. (Buhârî, Ferâiz, 12 [6741-6742]) Vefat edenin babası veya oğlu ile bir arada olunca bunlar mirastan bir şey alamazlar. (en-Nisâ, 4/176)

d) Vefat edenin baba bir kız kardeşi olarak kadın: Baba bir kız kardeşler anne baba bir kız kardeşler bulunmadığında mirasta onların aldıklarını alırlar.

e) Vefat edenin anne bir kız kardeşi olarak kadın: Bu durumda anne bir kız kardeş bir tane olunca altıda bir, erkek veya kız birden fazla olunca üçte birde ortak olur (en-Nisâ, 4/12); vefat edenin, çocukları, babası ve dedesi ile bulununca mirastan pay alamazlar.

f) Vefat edenin annesi olarak kadın: Vefat eden kimsenin çocukları veya birden fazla kardeşi varsa altıda bir, vefat edenin çocukları veya birden fazla kardeşi yoksa üçte bir; eşlerden birisi ve vefat edenin babası ile bulunduğu eşin hissesi verildikten sonra kalanın üçte birini alır. (en-Nisâ, 4/11) Eğer ölenin eşi ve dedesi ile birlikte bulunursa mirasın tamamının üçte birini alır.

g) *Vefat edenin ninesi olarak kadın: Vefat edenin annesi bulunmadığı zaman altıda bir alır. (Dârekutnî, es-Sünen, 5/160-161 [4134-4135]; Abdürrezzâk, el-Musannef, 10/273 [19079]) Ölenin babası olduğunda babaanne, annesinin bulunması hâlinde hiçbir nine mirastan pay alamaz.*

h) *Eş olarak kadın: Vefat eden kimsenin çocukları varsa sekizde bir, çocukları yoksa dörtte bir pay alır. (en-Nisâ, 4/12; Cürcânî, Serhu's-sirâciyye, 34)¹⁵⁶*

Taşınmaz mallar-gayrimenkul konut, dükkân, arsa, işyeri vb. başka yere taşınması mümkün olmayan malları ifade eder. Arsa üzerindeki bina ve ağaçlar da o arsaya tabi olduklarından gayrimenkul sayılmaktadır. Bu konuda Din İşleri Yüksek Kurulu'na gelen sorular arasında aşağıdaki husus da yer almaktadır.

9.2. Kız ve erkek evlat, miras olarak taşınmaz malları nasıl paylaşırlar?

Nisa suresi 11. âyette miras bırakılan malları erkek ve kız çocuklar ikili-birli taksim edecekleri ifade edilir. Miras malının ister taşınсын ister taşınmasın bir farkı yoktur. Devlete intikal eden topraklarda devletin kamu yararına olacak tarzda tasarruf hakkı söz konusudur. Vatandaşın kendi mülkü olan topraklarda ise İslam hukuku miras kaideleri esas olduğu fetvada bildirilmiştir.¹⁵⁷

9.3. Ailesinden kendisine kalan mirası kullanırken evli bir kadın kocasına danışması gerekir mi?

Kadının kendi mal-mülkünde dilediğince kullanma, harcama yetkisi vardır. Kadın evlensin ya da evlenmesin mal ve parasını istediği gibi harçayabilir, hayru hasenatta kullanır, hatta eşine ve çocuklarına da hibe edebilir. Evin geçimini sağlamak konusunda kocasına katkı sağlamada zorunlu değildir. Kadının zengin olması bu durumu değiştirmemektedir. Nitekim aile huzurunun devamlılığı için karı kocanın her hususta birbirleriyle istişare etmeleri yerinde bir davranıştır.¹⁵⁸

9.4. Üvey annelerin üzerine kayıtlı çocuklar üvey annelerine mirasçı mıdır?

Üvey çocuklar resmî olarak her ne kadar üvey annenin üstüne kayıtlı olsa da gerçek olarak onun çocuğu değildirler. Bu sebeple bırakılan mala vâris olamazlar. Miras bölüşülürken orada hazır bulunan akraba, yetim ve fakirlere bir şeyler verilebileceği ayette bildirilmiştir.

¹⁵⁶ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 553.

¹⁵⁷ DİYK, Fetvalar, age, s. 555.

¹⁵⁸ DİYK, Fetvalar, age, s. 560.

(Nisa, 4/8.) Geride kalan asıl mirasçılarının istemeleri halinde üvey kardeşlerine başkalarına verdikleri gibi kendi haklarından verebilecekleri fetvası vardır.¹⁵⁹

9.5. Kadının “öldükten sonra, kocası evlenirse, kadının malına vâris olmasının” şeklindeki vasiyeti geçerli midir?

Karı-koca birbirlerine mirasçıdır. (Nisa, 4/12). Miras almaya engel olan öldürme fiili ve din ayrılığı gibi bir husus gerçekleşmediği müddetçe mirastan mahrumiyet söz konusu olmaz. Bu durumda vefattan sonra evlenme durumunun vasiyet olamayacağını ve bu tarz bir vasiyete de itibar edilmeyeceği fetvası verilmiştir.¹⁶⁰

10. Helaller Haramlar

Bir Müslümanın farz olan dinî bilgileri öğrenmesi, hayatını İslamî kurallara göre yaşarken kendisine lazım olan bilgileri, yerine getirilen her işin hangi dinî hükmün kapsamına girdiğini bilmesi önem arz etmektedir. İnsanın, yapılan tüm iş ve hareketlerin farz, vacip, sünnet, mübah, mekruh gibi hangi dinî hükümlerin kapsamına girdiğini bilmesi, bilmiyorsa öğrenmesi gerekmektedir. Bu yüzden Müslümanın hayatında da din çerçevesi dışında kalan hiçbir şey yoktur. Hal, hareket ve fiillerin dinî özelliğinin kavranması, hayatın İslam çerçevesinde idame ettirilmesi mecburiyettir. Bu sebeple gündelik hayatın değişen şartları içinde yeni meselelerin ortaya çıkması durumunda kadının bizzat muhatap olduğu durumlar karşısında takınacağı tavrın dinî niteliğini bilmesi önem arz etmektedir. Çeşitli ortamlarda dinî hüviyeti bulunan kişilere ve özellikle Diyanet çalışanlarına sorulan soruların arasında “eşinin parasını izni olmadan kullanmak, ölen yakınının maaşından faydalanmak için boşanmış gibi yapıp evliliğe devam etmek, saç boyamak, erkeğin bakımını üstlenen kadının bu erkeğin mahrem yerine bakması, kadınların kendi aralarında ‘gün’ adını verdikleri toplantılarda topladıkları paraları kullanmanın dinî hükmü” gibi hususlar DİYK fetvalarında yer almıştır. Bu meseleler hakkındaki Kurul fetvaları şöyledir:

10.1. Kadın kendi gereksinimlerini karşılamak için eşinin parasını izni olmadan kullanabilir mi?

Fakir ya da zengin olması, Müslüman ya da gayrimüslim olması fark etmeksizin kocanın, eşinin ihtiyaç ve gereksinimlerini uygun şekilde ve normal miktarda yerine getirme sorumluluğu vardır. Bu durum evliliğin getirdiği görev ve yükümlülüktür. Yüce Allah eş olarak erkeğe bazı haklar ve yetki vermiş, sorumluluk ve görevler emretmiştir. Peygamber Efendimize

¹⁵⁹ DİYK, Fetvalar, age, s. 561.

¹⁶⁰ DİYK, Fetvalar, age, s. 562.

gelerek, kocasının cimri olduğunu, kendisine ve çocuklarına gerekli harcamayı yapmadığını söyleyip gizlice kocasının malından alabilmenin hükmünü soran kadına Peygamberimizin, uygun biçimde ve abartmaksızın çocuklarına ve kendine yeterli miktarı alabileceğini söylediği bilinmektedir.¹⁶¹ Bu yüzden karısının maddî-manevî, normal gereksinimlerini karşılamayan kocanın malından ihtiyaç kadarının alınabileceği fetvası verilmiştir.¹⁶²

10.2. Resmîyette boşanıp evlilikleri dinî nikâhla sürdüren kadınların ölen yakınlarının maaşlarını almaları helal olur mu?

Ölen yakınından geriye kalan maaşa sahip olabilmek için resmî olarak boşanıp evliliğine dinî nikâhla devam eden kadınların alacakları bu maaşların helallik durumu nedir? Sorusu çokça sorulmuştur. Allah'ın emrini yerine getirmek ve aile birliği kurmak için erkeği ve kadını bir araya getiren akit olan nikâhı bazı manevî endişeler ve maddî çıkarlar için hafife almak doğru değildir.

Devletin bağlamış olduğu dul aylığı, yetim maaşı gibi kanun gereği yakını sebebiyle dul kadınlara ödenen meblağı almaya devam etmek için resmîyette boşanıp gerçek hayatta evliliğe devam etmek hilecilik olmasından dolayı haram kabul edilmiştir. Kamu malında kendine mal etmek, hileyle gelir elde etmek anlamına geldiği için hileli boşama ile elde edilen gelirler, ücretler, maaşlar helal olmaz.¹⁶³

10.3. Kadın ve erkeklerin saç bakımında boya kullanmaları

Din insana temizliği, düzenli ve bakımlı olmayı tavsiye eder. Hz. Peygamber'in sünnetinde saç temizliği, yıkanıp kokulanması, taranıp boyanması tavsiye edilen şeylerdir. Başkasını yanıltmadan, herhangi bir kasıt olmadan saçın, sakalın, bıyığın boyanmasında bir mahzur görülmemiştir.

Kerih olan ise erkeğin saçlarını siyaha boyamasıdır. Siyah dışındaki renkler caiz bırakılmıştır. Genç birisinin başkasını yanıltmak kastı olmaksızın saçını siyaha boyamasında bir mahzur görülmemiş, bazı genç sahabilerin ağaran saçlarını tabii rengine dönüştürmek için siyahı kullandıkları bilinmektedir.¹⁶⁴

Kadınlarda saçlarını boyamaları konusunda renk kısıtlaması bulunmamaktadır. Bu boyatma işlemi sırasında mahremiyet hususuna dikkat edilip yabancı erkeklerin görmesinin

¹⁶¹ Buhârî, Büyû', 95 [2211]; Müslim, Akzıye, 7-9 [1714]

¹⁶² Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 573.

¹⁶³ DİYK, Fetvalar, age, s. 573.

¹⁶⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San'ânî eş-Şevkânî, Neylü'l-evtâr Şerhu Münteka'l-ahbar, 1/154-155 [143]. Mısır, Dâru'l-Hadis, 1993.

engellenmesi gerektiği bilinmektedir. Boyada aranan özelliklerden en önemlisi de saç üstünde kalıntı tabaka oluşturmaması, içeriğinde necis madde bulunmaması, suyun saça işlemesine engel olmaması, gusül ve abdeste engel teşkil etmemesidir.¹⁶⁵

10.4. Erkek bir yakınının bakımıyla sorumlu kadın ile bu erkek arasında mahremiyet ölçüsü nasıl olmalıdır?

Mecburî bir durum olmadıkça kişiye namahrem olanın avret bölgelerine bakamayacağı ayet-i kerimede bildirilmiştir. (Nur, 24/30-31.) Fetvalar kitabında, kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselerin ihtiyaçlarını yakını tarafından karşılanarak yerine getirilmesi, mahrem olan yakının öncelikli olduğu, bunun mümkün olmadığı durumda erkek bakıcı vesilesiyle gerçekleştirilmesinin gerektiği vurgulanmıştır. Bu da mümkün değilse mecburen kadının bakması durumu hasıl olmuşsa, kadın zaruret miktarı kadar temizliği ve bakımı için ihtiyacı olan erkeğe ve avret mahalline bakmasında dinî bir mahzur olmadığı ifade edilmiştir.¹⁶⁶

10.5. Kadınların ‘Gün Toplantıları’nda toplanan paraları kendi aralarında dönüşümlü şekilde alması caiz midir?

İslam yardımlaşmayı ve hayırda yarışmayı emreder. Borç verme hususu da teşvik edilen davranışlar arasında bulunmaktadır. Kadınlar aylık olarak belli günlerde toplanıp çay, sohbet eşliğinde yardımlaşma amaçlı gün parası toplamaktadırlar. Kura çekilerek oluşturulan gün sıralamasında belirlenen paralar toplanıp toplantı sahibine verilmektedir. Bir nevi borç verme olan söz konusu gün toplantısında önemli olan borç verenin de alanın da zarara uğramadan, borcun üzerine herhangi bir fazlalık şartı oluşturmadan gerçekleştirilmesidir. Bu şekilde olan kadınlar arası düzenlenen paralı toplantının toplanan paralarının aylık dönüşümlü olarak birbirlerine verilmesinde bir sakınca olmadığını ve bunun bir borç işlemi olduğunu DİYK fetvasında belirtmiştir.¹⁶⁷

11. Süt Emzirme

Süt emzirme işi kadınları doğrudan ilgilendiren bir durum olduğu için çalışmamızda yer alması gerektiği kanaatine varılmıştır. Bir kadının başka bir kadının çocuğunu emzirmesiyle ortaya çıkar. Emziren kadın ile emzirilen çocuk arasında süt annelik, süt babalık ve süt kardeşliği bağı kurulmuş olur. Bu ilişki, kan bağına dayalı akrabalık gibi sağlam sayılır ve evlilik yasağı oluşturur. Süt kardeşliği İslam Hukukunda ve Türk Medeni Kanunu’nda

¹⁶⁵ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 575.

¹⁶⁶ DİYK, Fetvalar, age, s. 579.

¹⁶⁷ DİYK, Fetvalar, age, s. 621.

evlenmeye engel teşkil eden önemli bir akrabalık ilişkisi kabul edilmektedir. Bu konuyla ilgili yüksek lisans tezleri hazırlanıp ayrıntılarıyla işlenmiştir.¹⁶⁸ Toplumda çeşitli sebeplerden evli kişilerin arasını açmak ya da daha evlenmeden bu evliliğe engel olmak isteyenler ortaya bir takım asılsız sözler sarf ederek kafa karışıklığına sebep olmaktadır. DİYK'e gelen sorular arasında süt akrabalığı hususu değerlendirilmiş, fetvası verilen altı husus bu çalışmaya da alınmıştır.

11.1. Süt emmeden kaynaklı haram oluşun delili ve süt akrabalarının oluşum koşulları

Süt emme kaynaklı evlenme yasağı Kur'ân ile hadiste geçmektedir. Çoğu fakih ise iki yaş öncesindeki çocuğun az ya da çok emdiği süt ile akrabalığın meydana geldiğini belirtmiştir. Aynı kişiden bir kez dahi süt emen erkek ve kızın birbiriyle evlenmesinin caiz olmadığı ifade edilmiştir. Hanbeli ve Şafiiler süt akrabalığı için ilk iki yaşta doyuncaya kadar ve ayrı ayrı beş defa emmenin lazım olduğunu ifade ederler.¹⁶⁹

11.2. Kadının çocukları ve diğer emzirdikleriyle aralarında süt kardeşliği oluşur mu?

Süt kardeşliği aynı anneden süt emen tüm çocukları kapsar, aynı doğumda ya da farklı doğumlarda olması fark etmez. Bu durum Kur'ân'da süt anne, süt kardeş olarak zikredilmiş ve akrabalık oluşturduğu bildirilmiştir.¹⁷⁰

11.3. Bir kadının sütü ile inek, koyun ya da keçi sütü karıştırılsa sonra çocuğa içirilse süt akrabalığı meydana gelir mi?

Bu tarz bir akrabalığın meydana gelmesi için karışımın içerisinde insan sütünün diğer sıvılardan daha çok olması gerekir. Bir biberondaki insan sütü oranı inek sütü oranından fazlaysa eğer bu sütün içimiyle süt akrabalığı ve evlilik mahremiyeti oluşur, tersi durumda mahremiyet oluşturmaz.¹⁷¹

11.4. Süt bankasından süt alınması süt akrabalığı oluşturur mu? Süt bankasındaki sütler karışırsa hüküm değişir mi?

Bebek için annenin göğsünden süt emmek ve bu anneden alınan sütü içmek bebeğe süt akrabalığı oluşturur. Süt emme yaşındakilere süt bankasının sütlerinden verilmesiyle süt akrabalığı meydana gelir. Bu yüzden dinî yönden haram olan bir evlilik olmaması ve

¹⁶⁸ Recep Bağbancı, (2018), Osmanlı ve Türk Hukuk Sisteminde Süt Akrabalığı, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

¹⁶⁹ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 515.

¹⁷⁰ DİYK, Fetvalar, age, s. 516.

¹⁷¹ DİYK, Fetvalar, age, s. 517.

akrabalıkların karışmaması için süt emzirenin ve emenin kimlikleri kayıt altında tutulup şahitlendirilmesi gerekmektedir. Süt bankasına diğer kadınlardan alınan sütlerin de karıştırılması hüküm değişikliğine sebep olmaz. Böyle bir durumda sütü alınan kadınların tamamı ile sütü içen çocukların tamamı arasında süt hısımlığı oluşur.¹⁷²

11.5. Bir Müslümanın çocuğunu Gayrimüslim kadın emzirirse bir sakınca olur mu?

Kur'ân'da evlilik yasağı oluşturan durumlar ve evlenilmesi yasak olan kişiler anılırken 'sütanne' tabiri zikredilmiş, emziren için dinine yönelik bir vurgu yapılmamıştır. Fakat din farklılığından kaynaklı yeme içmede helal ve haram hassasiyeti olmayışı ve çocuklara haram gıda verileceği tereddütü taşıyan bazı alimler gayrimüslim sütanneyi sevimli ve hoş karşılamamıştır. Kurul'a gelen soru bu minvalde cevaplanmıştır.¹⁷³

11.6. Süt kardeş oldukları evlendikten sonra anlaşılan çiftlerin durumu

"Süt emme ve emzirmenin evlilik engeli sayılabilmesi için emme olayının kesin olarak sabit olması gerekir. Fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre çocuğun ilk iki yaş içerisinde emdiği süt, az olsun çok olsun süt hısımlığının meydana gelmesi için yeterlidir. Buna göre; iki yaş içerisinde aynı kadından bir defa da olsa süt emen kız ve erkeğin birbirleriyle evlenmeleri caiz değildir. (Serahsî, el-Mebsût, 5/137; Kâsânî, Bedâiu's-sanâi', 4/8) Şâfiî ve Hanbelîler ise süt hısımlığının oluşabilmesi için ilk iki yaş içinde ve bebeğin doyup da kendiliğinden bırakması sûreti ile ayrı ayrı beş kez emmesinin şart olduğunu söylemektedir. (İbn Kudâme, el-Muğni, 11/309; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, 3/546)

Kocanın, eşiyle sütkardeş olduğunu ikrar edip, ikrarında ısrar etmesi ya da âdil iki erkek veya bir erkek ve iki kadının şahitliği ile sütkardeş oldukları sabit olan evli çiftlerin araları ayrılır. Bu durumda, çiftler arasında cinsel yakınlık olmuş ise kadın, belirlenen mehir ile mehr-i misilden en az olanı hak eder. Cinsel yakınlaşma olmamış ise kadın, mehir olarak bir şey alamaz. (el-Fetâva'l-Hindiyye, 1/380-381)

Şâfiî mezhebine göre süt akrabalığının varlığı, erişkin iki erkek, bir erkek iki kadın veya dört kadının şahitliğiyle ispat edilebilir. Yine bu mezhebin kuvvetli görüşüne göre, süt emmeye şahitlik etmek, mahremiyetin sabit olması için yeterli değildir. Şahitlerin; süt emme vaktini, emme sayısını ve sütün, emen çocuğun midesine ulaştığını söylemeleri gerekir. (Şâfiî, el-Ümm, 6/94; Nevevî, el-Mecmû', 20/260)

¹⁷² DİYK, Fetvalar, age, s. 516.

¹⁷³ DİYK, Fetvalar, age, s. 520.

Buna göre, evlendikten sonra sütkardeş oldukları ihtimali beliren çiftler, Şâfiî mezhebinde ileri sürülen şartlar gerçekleşmemişse bu mezhebin görüşü doğrultusunda evlilik hayatına devam edebilirler.”¹⁷⁴

12. Tıp ve Sağlıkla İlgili Meseleler

Sağlığın yerinde olması ibadetleri yerine getirebilmek için temel şartlardan biridir. İnsanın gündelik ibadetlerini yerine getirebilmesi bir anlamda sağlıklı olmaya bağlıdır. Hastalıkların tedavi olunması noktasındaki ayet ve hadisler Tıp biliminin önemini de ortaya koymaktadır.

“Tıp bilimi insanların fiziksel ve ruhsal hastalıklarını teşhis, önleme ve tedavisinin gerçekleştirilmesi ameliyesini konu edinmektedir. Modern dönemlerde pek çok alanda olduğu gibi tıp ve biyoteknoloji alanında gelişmeler meydana gelmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda dinî açıdan cevaplanması gereken yeni meseleler ortaya çıkmıştır. Tıbbın gelişimiyle insan bedeni üzerindeki müdahalenin ileri boyuta taşınması biyoteknolojik uygulamaların dinî ve ahlaki açıdan incelenmesini gerekli ve önemli hale getirmiştir.”¹⁷⁵

12.1. Kadın hamile iken gelen kan ve hükmü ve bu durumda ibadet

Her kadın bedeni birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Tıp açısından rahmin iç tabakası olan kısmın dışarı itilmesi manasına gelen âdet kanının hamilelik sırasında gelmesinin imkân dışı olduğu ifade edilmektedir.¹⁷⁶ Bu durum Din İşleri Yüksek Kurulu fetvasında açıklanmıştır:

Hamile kadının normalde kanama görmemesi gerektiği bilinmektedir. Gelen bu kanın tür olarak istihâze yani özür sebebiyle gelen bir kan olduğu ifade edilir. Bu kan da sadece abdesti bozmaktadır. Kanama sürekli olursa özür hükümleri devreye girer ve buna göre ibadetlerini yapar.¹⁷⁷

Kadınların özel hali olan âdet kanamaları, çeşitli ameliyat ve tedavilerden sonraki olan kanamalarla karıştırılıp çoğu zaman ayırt edilmesi mümkün olamamaktadır. Böyle durumlarla karşılaşan müsteftiler 190 Alo Fetva Hattına sorular sorarak içinde buldukları durumun çıkış noktalarını aramaktadırlar.

¹⁷⁴ DİYK, Fetvalar, age, s. 518.

¹⁷⁵ Rukiye Yüksel, (2023). Din İşleri Yüksek Kurulunun Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalarının Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

¹⁷⁶ Gülsüm Soydan, (2024). Âdet Döngüsünün Tespitiyle İlgili Fıkhi Hükümlerin Tıbbi ve Sosyal Veriler Işığında Değerlendirilmesi. (Doktora Tezi). İstanbul Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

¹⁷⁷ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 132.

12.2. Kadının rahim ameliyatı geçirmesi ya da rahminin alınması sebebiyle gelen kanama durumunda ibadet

Bu sağlık sebebiyle oluşan kanama âdet kanı olarak adlandırılmayıp aksine bir sebebe dayalı istihâze kanamasıdır, kanama devam etse dahi kadın ibadetlerini yerine getirir. Kanama çoğalıp bir namaz vakti kadar uzun sürerse bundan sonra özür hükümlerine tabi olur ve her namaz vakti abdestini tazeler.¹⁷⁸

12.3. Düşük yapan bir kadından gelen kanın hükmü

Hamilelik süreci boyunca birçok fiziksel değişime uğrayan kadın vücudu sağlıklı bir doğum süreci yaşanmadığında çeşitli problemlerle karşılaşabilir. Her kadında hamilelik süresi ve sonucu farklı olabilmektedir. Bu durumu Gülsüm Soydan doktora tezinde de ele almıştır. Hamile kadınların bazı vajinal kanamaları görebildiği, hamileliğin bu ilk aylarında görülen kanamaların yerleşme kanamasından, dış gebelikten kaynaklı, gebeliğin erken kaybı, kadınların üreme organlarında oluşan patolojik kaynaklı olabildiğini, normalce implant olmuş plasentanın bebek doğmadan öncesinde erken ayrılmasından kaynaklı hamileliğin ileriki aylarında kanamaların görülebildiğini ifade etmiştir.¹⁷⁹ Bu hususlarla ilgili fetvalarda yer alan soruları görmek mümkündür:

Düşen bebeğin uzuvlarına göre mezhep alimleri görüş belirtmiştir. Hanefî ve Hanbelî mezhep alimleri parmak, el ve ayak gibi beliren uzuvları olan bebek düştüyse gelen kanı lohusalık kanı olarak ifade ederler. Malikî ve Şafîî alimler ise her ne türlü düşerse bunu lohusalık sebebi sayarlar.¹⁸⁰

Günümüzde düşen şey cenin mi değil mi tıbbî olarak tespit edildiği için düşenin cenin olduğunun bilinmesi halinde düşüğün ardından görülen kanamanın lohusalık kanı kabul edilmesi gerektiği fetvada ifade edilmiştir.¹⁸¹

12.4. Dış gebelik sürecinde gelen kanamanın hükmü

Dış gebelik, uzmanların belirttiğine göre döllen yumurtanın rahmin içinde olmayıp fal lop tüpünde yerleşmesi halinde meydana gelmektedir. Embriyo tüpte zamanla gelişip bölge damarlarının yırtılıp kanamasına sebep olabilmektedir. Bu sebeple rahmin içi değil de damar

¹⁷⁸ DİYK, Fetvalar, age, s. 132.

¹⁷⁹ Gülsüm Soydan, (2024). Âdet Döngüsünün Tespitiyle İlgili Fıkhi Hükümlerin Tıbbî ve Sosyal Veriler Işığında Değerlendirilmesi. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

¹⁸⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Ahmed er-Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc, 1/323, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1404; Şemsüddin Muhammed Arafe ed-Desûkî, Hâşiyetü'd-Desûkî 'aleş-Şerhi'l-Kebir, 1/474. Dâru'l-Fikr, Beyrut.

¹⁸¹ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 133.

yırılması sebepli olan dış gebelik sırasında gelen kanın istihâze kanı olduğu fetvada belirtilmiştir. Bu durumdaki kadın da diğer özür sahipleri gibi abdest ve namazlarını yerine getirir.¹⁸²

12.5. Dış gebeliğin sona ermesinin akabinde gelen kan ve hükmü

Alan uzmanlarının verdiği bilgiler ışığında tıbbî imkanlar sayesinde dış gebeliğin birkaç haftalıkken bile tespiti mümkün olup annenin hayati riskine sebep olduğundan bazı tıbbî müdahalelerle sona erdirilir. Dış gebelik ameliyatı akabinde rahimden akan kan, özür kanı olmaz, lohusalık kanı sayılır. Bu nedenle bu halde olan kadın lohusa hükümleriyle amel eder.¹⁸³

12.6. Boş gebelik esnasında ve bu gebeliğin sonlandırılmasının ardından gelen kan ve hükmü

Boş gebelik, alan uzmanlarının değerlendirmesine göre döllenmiş yumurta rahime yerleşir. Kesenin oluşup fetüsün oluşmadığı veya oluşan fetüsün bir nedenle ölüp eriyerek görünmez olduğu gebelik türü olduğu bildirilmiştir. Normal gebelik belirtileriyle aynı olan bu gebelik türü bir müddet sonra ya düşer ya da tıbben müdahale edilir sonlandırılır. Bu bağlamda normal gebelik belirtileriyle aynı olup içinde cenin olmasa da boş gebelik sırasında gelen kan özür, bu gebelik sonlandıktan sonra görülen kanın da lohusalık kanı olduğu ifade edilmektedir.¹⁸⁴

12.7. Mol gebelik durumunda ve bu gebeliğin sonlandırılmasından sonra gelen kanın hükmü

Toplumda (üzüm gebeliği) tabiriyle bilinen mol gebelik uzman ifadesine göre, fetüsün gelişmeyip bazen de tam tersi aşırı gelişip bebek eşi oluşturan hücrelerin kontrolsüz çoğalıp rahmin içinde üzüm tanelerine benzer şekilde yayılarak oluşan bir gebelik türü olarak tanımlanır. Bu tehlikeli gebelik türünde gebeliğin sonlandırılıp rahmin içinin boşaltılması başlıca tedavi olarak uygulanır. Bu bağlamda normal gebelik belirtileriyle çok benzer olup içinde cenin olmasa da mol gebelik durumunda gelen kan özür kanı, bu gebelik sonlandırıldıktan sonra görülen kanın da lohusalık kanı olduğu kabul edilmektedir.¹⁸⁵

¹⁸² DİYK, Fetvalar, age, s. 133.

¹⁸³ DİYK, Fetvalar, age, s. 134.

¹⁸⁴ DİYK, Fetvalar, age, s. 134.

¹⁸⁵ DİYK, Fetvalar, age, s. 134.

12.8. Menopoza geçiş döneminde kanaması olan kadınların ibadetleri

Kadınlarda âdet kanamalarının ve üremenin sona ermesi anlamına gelen menopoz, güncelliğini koruyan bir konu olması hasebiyle fıkihta da tartışılmış bir durumdadır. Fetvalarda belirtilen yönlerini şu şekilde mülâhaza etmek mümkündür.

Menopozun kadınlar için gebe kalıp doğum yapma melekesinin son bulmasıyla âdet kesilmesi olarak bilinmektedir. Menopoz dönemine geçinceye kadar âdet düzensizliği, âdet günü değişiklikleri olabildiği belirtilmiştir. Henüz menopoza girilmediyse öncesindeki kanamalar âdet kanı kabul edilmektedir. Uzman görüşü olarak da bir yıl boyunca kesintisiz olarak âdet görülmezse menopoza girilmiş sayıldığı ifade edilir. Menopoza geçiş süreci ile menopoz dönemini ayırt etmek gerekmektedir.

Fıkıh kaynaklarındaki bilgilere göre ihtilafli bir mesele olan menopoz durumu kadının 55 yaşında oluşuyla ortak noktaya varılmış, 55 yaş dolmadan kadından gelen kanın âdet olduğu belirtilmiştir.¹⁸⁶

12.9. Menopoz dönemine giren kadınların kanamaları ve ibadetler

Alan uzmanlarının ifadesiyle bir kadının menopoza girmiş olduğunun göstergesi bir yıl boyunca hiç âdet görmemesidir. Menopoza girdikten sonra gelen kan ise istihâze (özür) kanı olarak kabul edilip, âdet sayılmaz. Bu dönemdeki kadında devamlı kanama varsa, her namaz vaktinde abdest tazelemesi özür hükümlerine göre hareket etmesi gerekir. Menopoz döneminde gelen kanın devamlı olmaması durumundaysa yalnız geldiği an abdesti bozduğu fetvalar kitabında yazılmıştır.¹⁸⁷

12.10. Erkek doktora jinekolojik muayene olmak

Mahremiyet ilkeleri gereğince hemcinslerin muayene etmesi uygun olmaktadır. Kadın hastanın kadın doktor tarafından, erkek hastanın da erkek doktor tarafından muayene etmesi mümkün olmadığında, aynı cins alan uzmanı doktorun bulunmadığı halde karşıt cinsiyetten doktorun muayenesine cevaz verilmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁶ DİYK, Fetvalar, age, s. 135.

¹⁸⁷ DİYK, Fetvalar, age, s. 135.

¹⁸⁸ DİYK, Fetvalar, age, s. 598.

12.11. Jinekolojik muayene ya da rahim ultrasonu çektiren bir kadına gusül gerekir mi?

Kurul'a gelen bu soruya: gusül gereken hal olan cinsel ilişki veya şehevi sıvı, kadının âdeti ve lohusalığın bitimi durumlarında gusül gerektiği, jinekoloğa muayenenin ve ultrason çekilmenin gusül gerektirmediği¹⁸⁹ yönünde fetva verilmiştir.

12.12. Kürtaj yaptırmak

Cenin anne karnına düştüğü andan itibaren hayat hakkını elde eder. Zaruriyatlar diye ifade edilen İslam'ın beş ana ilke ve maksadından biri olan canı korumak Yüce Allah'ın emridir. Saygınlığı ve dokunulmazlığıyla insan kâinatın en şerefli varlığıdır. Bu itibarla DİYK bu soruya insan hayat hakkının erkekle kadının birleşip döllemenin olduğu an itibariyle Allah'ın (cc) verdiği temel hakka hiç kimsenin müdahalesine izin verilmediğinden anne hayatının korunabilmesi noktası hariç gebeliğin sonlandırılmasına cevaz verilmemiştir.¹⁹⁰ cevabını verdi.

12.13. Gebelikte ceninlerin hayatına son vermek caiz midir?

Yaşama hakkının başlamasıyla annenin hayatı en başta korunması gerekli olan halin dışında bir nedenle gebeliğin sonlandırılmasının caiz olmadığı bir önceki fetvada geçmektedir. Fakat çoklu gebelikte ceninlerden yaşam görünümü olmayana müdahale edilmediğinde diğerlerinin kesin ölümüne sebep olacağı hallerde, hastalıklı cenine müdahaleyle sağlıklı ceninlerin hayatının korunabildiği fetvada belirtilmiş olmakla beraber ceninlerin tümü sağlıklıysa birini diğerine tercih etmek durumunun ise kabul edilemez olduğu ifade edilmiştir.¹⁹¹

12.14. Vasektomi, kordonu bağlama vb. gebeliği engelleme yöntemleri uygulamak

Bazı hastanelerde gebe okulu eğitimleri verilirken hamile kadınlara “artık bu bebekten sonra başka çocuk istemiyorsanız doğum esnasında kordonlarınızı bağlatabilirsiniz” tavsiyesi yapıldığı kadınlar tarafından tecrübe edilmiş ve kafa karışıklığına sebep olan bu talihsiz tavsiyenin dinî boyutu kadınlar tarafından araştırılarak fetvası istenmiştir. DİYK'in verdiği fetva şu yöndedir: Karı kocanın birlikte karar vermesiyle çocuk sahibi olma, sayısını belirleme, gebelikler arası süreyi sınırlama vb. konuların dinin ve kamu vicdanının doğru bulunduğu meşru yöntemlere yönelmek caizdir. Sürekli kısırlığa sebep olan vasektomi ve kordon bağlatmanın

¹⁸⁹ DİYK, Fetvalar, age, s. 136.

¹⁹⁰ DİYK, Fetvalar, age, s. 595.

¹⁹¹ DİYK, Fetvalar, age, s. 595.

kadın ve erkeği geri dönülmeyecek biçimde kısırlaştırılması dinen fitrat müdahalesi şeklinde yorumlandığından, sağlık yönünden kesin mecburiyet olmadığında caiz değildir fetvası verilmiştir.¹⁹²

12.15. Süt emmeye devam eden bebeği olan kadının tekrar hamile kalmasıyla diğer bebeğini emzirmesi

Emzikli bir kadının yeniden hamile kalması halinde bebeğini emzirip emzirmeyeceğine yönelik dinen emir ve yasak bulunmadığı, durumun değerlendirilmesinde anne sağlığının ve bebek için anne sütü ihtiyacının belirleyici unsur olduğu, tıbbî yönden bir çekince olmadıkça hamile kadınların bebeğini emzirmeyi sürdürmesinde dinî bir mahsur olmadığı DİYK tarafından fetvası verilmiştir.¹⁹³

12.16. Cünüp iken bebek emzirmek

Cünüp olan bir kadının bir an önce gusül abdesti almasının uygun olduğu, bu durumda iken bebeğin emzirilmesinin caiz olduğu Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından fetvası verilmiştir.¹⁹⁴

12.17. Vajinal akıntı nedeniyle namazın geçerli olması için ped, tampon vb. kullanmak

Çeşitli dinî grupların sohbet ortamlarında kadınların akıntısının tartışıldığı ve sağlam bilgiye dayanmayan uyarılarının yapıldığı; pamuk, tampon, günlük ped gibi ürünlerin abdestin kaçmaması için gerekli olduğu, bunların da kadınları hem sağlık hem de dinî yönden olumsuz etkilediği bilinmektedir. Hijyenik ürünlerden tampon ve pamuk kullanımının kadın üreme bölgesinde enfeksiyona sebebiyet verdiği, sürekli olarak kullanımı tıp uzmanları tarafından tavsiye edilmediği bilinmektedir. Gelen bu minvaldeki sorulara DİYK, vajinal akıntının tercih edilen görüşler yönünde fıkıh kitaplarında temiz olduğu ifade edilmiş, çamaşıra bulaşmasının da namaz için engel teşkil etmediği ve bu yüzden söz konusu maddeleri kullanmanın zorunlu olmadığı¹⁹⁵ fetvasını vermiştir.

¹⁹² DİYK, Fetvalar, age, s. 595.

¹⁹³ DİYK, Fetvalar, age, s. 596.

¹⁹⁴ DİYK, Fetvalar, age, s. 136.

¹⁹⁵ DİYK, Fetvalar, age, s. 136.

13. Kadınlara Özgü Haller

13.1. Âdet görmesi gecikmiş kızların mükellef olma durumları

Bulûğ çağı diye de bilinen ve genel olarak insanın gerek bedenen gerek ruhen belirli ve yeter seviyede bir olgunluğa eriştiğinin göstergesi şeklinde kabul edilen durum, kişinin eda ehliyeti açısından cenin, küçüklük ve temyiz dönemlerinin ardından gelen dönem olarak adlandırılır. İman esaslarından yükümlülük ve ibadetler, haramlar, cezaî ve hukukî mesuliyetler ile toplumsal, hukukî ve dinî sorumlulukların başladığı dönemdir.¹⁹⁶

DİYK'e gelen soruya *Fetvalar* Kitabında dinî hükümlerle muhatap olmanın ergenlikle başladığı, kızların âdet görmesiyle ergen olduğu, on beş yaşa geldiği halde bulûğa erişmemiş kızın on beş yaş bitimi itibarıyla hüküm olarak ergin sayılıp dinin gereklerinden sorumlu olduğu ifade edilmiştir.¹⁹⁷

13.2. Kadınlardan gelen beyaz ve kokusuz akıntının abdeste etkisi

Daha çok *beyaz akıntı* olarak da yaygın kabul gören bu akıntının, kadınlardan gelen âdet, lohusalık ve özür kanı ve şehvetle gelen akıntıdan farklılık gösterdiği, günümüz tıbbıyla ve insan anatomisinin detaylı incelenmesiyle vücuttan çıkan akıntıların kaynağı tespit edilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu hususu Ayşe Filiz Yavuz Avşar Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısındaki tebliğinde şu şekilde dile getirmiştir:

“Vajinal akıntı bir salgıdır ve burun salgısı olan sümük, ağız salgısı olan tükürük, gözyaşı, kulak salgısı olan buşon gibi buldukları ortamı koruyan ya da işlevlerine yardımcı olan maddelerdir. Aşınmalardan, dışarıdan gelen yabancı zararlı maddelerden koruyan birer sıvı yapısıdır. Organın nemli kalmasını sağlayarak işlevlerini rahatlatmak, kolaylaştırmak ya da sağlamak olarak bilinir. Bu sıvılar mikroplara, zararlı yabancı maddelere karşı organı korurlar, salgılar sayesinde dışarı atılmalarını da kolaylaştırırlar. Vajinal salgı mutlaka olması gereken yani fizyolojik olan bir salgıdır, olmaması hastalıktır ve burun salgısı, gözyaşı, ağız salgısı ve diğer salgılar gibi olmadığı zaman yani bu salgılar salgılanmadığı zaman vücutta hastalık ortaya çıkar. Burun, kulak, ağız, göz salgıları gibi vajinal salgı da gerekli olan bir fizyolojik bir salgıdır. Hastalıklar sırasında yapısı değişse de organ koruyucu özelliği kesindir, zararlı bir salgı değildir. Göz iltihaplarında, burun iltihabında, grip, nezle, farenjit, larenjit, rinit, sinüzit, kulak iltihaplarında abdest hükmü neyse vajen iltihaplarında da karar buna göre değerlendirilerek verilebilir.”¹⁹⁸

¹⁹⁶ Ali Bardakoğlu, Bulûğ, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 6, s. 413-414. İstanbul, 1992.

¹⁹⁷ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 124.

¹⁹⁸ Ayşe Filiz Yavuz Avşar, 2014, “Kadınlardan Gelen Vajinal Akıntının Tıbbi Keyfiyeti” Tebliği, Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısı V, s. 443. Ankara.

Hasta olmayan her kadında kokusuz, beyazımsı, akışkan vajinal akıntının (rutubetü'l-ferc) salgılandığı, akıntının rahmin aşağılarından gelip kan, irin gibi herhangi bir necis maddeyle karışmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu akıntı burun akıntısı ve tükürük gibi olduğu değerlendirilmiştir.¹⁹⁹ Din İşleri Yüksek Kurulu'na abdesti bozup bozmayacağı hakkında gelen bu soruyu İslam alimlerinin bazısına ve hatta Ebu Hanife'ye göre kadının renkten ve kokudan uzak akıntısının necis olmadığı ve abdesti bozmadığı,²⁰⁰ bu sebeple temiz olduğu kabullenilen akıntının abdest bozmayacağı, bunun kıyafete bulaşıklığı da namaz için mâni oluşturmaz.²⁰¹ Yanıtı verilmiştir.

13.3. Kadınların âdet veya lohusalık hallerinde yerine getiremeyecekleri durumlar

Kadınlara özgü bir hal olan âdet ve lohusalık hali beden sağlığı ve psikolojik durum açısından zorlayıcı bir durumdur. Bu özelliği sebebiyle Allah-ü Teâlâ kadın kullarına rahmetiyle muamele ederek bu özel zamanlarda onları bazı ibadetlerden muaf tutmuştur. Âdet ve lohusalık durumunda kadınların yerine getiremeyecekleri ibadet ve davranışlar Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından *Fetvalar* Kitabında şu şekilde serdedilmiştir:

“Âdet veya lohusalık hâlindeki kadınlar için bazı özel hükümler vardır. Bu dönemlerinde bulunan kadınlar;

a) Cinsel ilişkide bulunamazlar. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de “Sana kadınların âdet dönemi hakkında soru soruyorlar. De ki: O sıkıntılı bir hâldir. Bu sebeple âdet günlerinde kadınlardan ayrı durun, temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın...” (el-Bakara, 2/222) buyrulmaktadır. Dolayısıyla kadınlar âdet ve lohusalık hâllerinde cinsel ilişkide bulunamayacağı gibi bu dönemlerindeki kadınlara cinsel ilişki kurmak da haramdır.

b) Namaz kılamaz ve oruç tutamazlar. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), bu durumdaki kadınların oruç tutmayacaklarını ve namaz kılmayacaklarını bildirmiştir. (Buhârî, Hayız, 6 [304]) Âdet ve lohusalık hâlindeki kadınların, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde namaz kılmadıkları ve oruç tutmadıkları konusunda sahabenin ittifakı vardır. Bu konuda müctehidler de görüş birliği içindedir. Bu hâllerde kılınmayan namazlar daha sonra kaza edilmez, tutulmayan Ramazan oruçları ise kaza edilir. Hz. Âişe, âdet hâlinde kılınmayan namazların kaza edilip edilemeyeceğini soran bir kadına “Resûlullah zamanında âdet döneminden sonra bize oruçları kaza etmemiz emredilir, namazları kaza etmemiz ise emredilmezdi.” (Müslim, Hayız, 67-69 [335]; bk. Buhârî, Hayız, 20 [321]) cevabını vermiştir.

¹⁹⁹ Aile ile İlgili Sıkça Sorulan Sorular, s. 185.

²⁰⁰ İbn Âbidin, Reddül-muhtar 1/166.

²⁰¹ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 124.

c) Kâbe'yi tavaf edemezler. Hz. Peygamber (s.a.s.), âdet hâli sebebi ile hac yapamayacağından endişe ederek ağlayan Hz. Âişe'ye "Kâbe'yi tavaf etmek dışında, haccedenlerin yaptığı her şeyi yap." (Buhârî, Hayız, 1 [294]) buyurmuştur.

d) Gereke medikçe cami ve mescitlere giremezler. (Mevsîlî, el-İhtiyâr, 1/13; Mevâk, et-Tâc, 1/552; Şîrbînî, Muğni'l-muhtâc, 1 /279)

e) Âdet ve lohusalık hâlindeki kadınların Kur'ân-ı Kerîm'e dokunmaları ve onu okumaları konusunda ise İslâm bilginleri farklı görüşler ortaya koymuşlardır.²⁰²

13.4. Âdet halinde olan veya lohusa kadının Kur'an'a el değdirme durumu

Kadınların özel hallerinde yerine getirip getiremeyecekleri durumların arasında Kur'ân'a temas hususu mezhep alimleri arasında tartışılmıştır. Yakın dönemde de âdet halinde olan kadının namazı, orucu, Kur'ân okuması ve ona dokunması 2013 yılında yapılan VI. Güncel Dinî Meseleler İstişâre Toplantısında müzakere edilen konularından biridir. Mezheplerin hangi görüşte olduklarını ve Kurul'un sorulan soruya verdiği cevabı şu şekilde özetlemek mümkündür: Hanefîler, Şâfiîler, Hanbelî ve Malikî mezhebindeki ağırlıklı görüşe göre; âdetli, lohusa ve cünüp olan kişiler Kur'ân'a dokunamazlar. Bu hususta mezhep âlimleri âyette geçen değerli bir Kur'ân olduğu, korunmuş bir kitap olduğu, ona temiz olanların dokunabileceği; hadislerdeki ifadelerden de Kur'ân'a temizlerden başkasının dokunmayacağı, cünüp kimsenin ve âdetli kadının Mushaf'tan hiçbir şeye dokunamayacağı manalarını içeren âyet ve hadisleri delil olarak sunmuşlardır.²⁰³

13.5. Âdet veya lohusa olan kadının Kur'ân okuması

Konu bütünlüğü açısından daha anlaşılır olması ve tekrara düşülmemesi açısından Din İşleri Yüksek Kurulu'nun bu konudaki fetvasının aynen aktarılması uygun bulunmuştur.

"Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre tıpkı cünüp gibi âdetli veya lohusa kadın da Kur'ân okuyamaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) "Âdetli kadın ve cünüp olan kimse Kur'ân'dan hiçbir şey okuyamaz." (Tirmizî, Tahâret, 98 [131]; İbn Mâce, Tahâret, 105 [595-596]) buyurmuştur. Hz. Ali de "Resûlullah'ı Kur'ân okumaktan cünüplük hâli dışında hiçbir şey alıkoymazdı." (Ebû Dâvûd, Tahâret, 88 [229]; Nesâî, Tahâret, 171 [266]; İbn Mâce, Tahâret, 105 [594]) demiştir. Farklı bir lafızla gelen rivâyete göre ise Hz. Ali'nin "Resûlullah cünüp olmadıkça bize Kur'ân okurdu." (Tirmizî, Tahâret, 111 [146]) dediği rivâyet edilmiştir.

Bu genel yaklaşımın yanında söz konusu üç mezhep içinde bazı ayrıntılı ictehadlar da bulunmaktadır. Hanefî ve Şâfiîler, dua ve zikir kastıyla dua anlamı içeren âyetlerin cünüp, âdet ya da lohusalık hâlinde okunabileceğini; Şâfiîler dili oynatmadan ve telaffuz etmeden Mushaf'ın

²⁰² Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 125.

²⁰³ DİYYK, Fetvalar, age, s. 126.

yüzüne bakarak kalben veya zihnen süzölebileceğini; Hanbeliler ise Kur'ân okuma kastı olmadan besmele, hamdele vb. zikirlerin okunabileceğini söylemişlerdir. (Serahsî, el-Mebsût, 3/152; İbn Kudâme, el-Muğni, 1/106; Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, 1/290)

Mâlikî mezhebinde ise farklı iki görüş bulunmaktadır. (İbnü'l- Cellab, et- Tefrî', 1/39; Karâfi, ez-Zahîre, 1/379) Sonraki bazı Mâlikîler, bu iki görüşten âdet hâlindeki kadının eğitim öğretim amacıyla Mushaf'a dokunabileceği ve Kur'ân-ı Kerîm'i okuyabileceği ictihadını tercih etmişlerdir. (Desûkî, Hâşiye, 1/174; Ezherî, Cevâhir, 1/32)

Günümüzde Kur'ân eğitim ve öğretiminin aksamadan devam edebilmesi için Mâlikî mezhebinin bu görüşüyle amel edilebilir. Bununla birlikte Kur'ân eğitim ve öğretiminin çok değişik yol ve yöntemleri olduğu için âdet ve lohusalık dönemlerindeki kadınların, okuyan kimselere kulak vererek ya da kayıttan dinleyerek kulak eğitimi almaları ve âyetleri kelime kelime bölerek tashih-i hurufa ağırlık vermeleri de uygulanabilecek bir başka yöntemdir. Bu yöntem, ihtilaftan kaçınmak açısından daha ihtiyatlı olabilir."²⁰⁴

13.6. Âdetli veya lohusa kadının camiye girmesi

Cami ve mescit kavramları her ne kadar birbirlerinin yerine kullanılsalar da içinde Cuma namazı kılınması ve itikaf yapılıyor olması dolayısıyla buraların ibadet mekanları olmasından, söz konusu özel halin ibadete engel olan hükmî kirlilik sayılmakla birlikte, mescitlerin avlusu ve müştemilatı farklı değerlendirilmiştir. Din İşleri Yüksek Kurulu fetvasında bu husus belirtilmiştir:

Âdet ve lohusalık durumunda kadınların camiye girmeleri İslam alimlerinin çoğunluğuna göre caiz görülmemiştir. Âdet ve lohusalığın, ibadetlerin ifâsına engel olduğu kabul edilmiştir. Camilerin de ibadet mekânı olması sebebiyle Hz. Peygamber'den (sas) âdetli kadın ve cünüp kişinin mescide girip orada bulunmasını helal karşılamadığını, mescidin cünübe ve âdetli kadınlara helal olmadığını aktarmaktadırlar.

Hanefî mezhebindekiler ihtiyaç olması durumunda cünüp kimsenin teyemmüm almak şartıyla mescidin içinden geçebileceği, orada ihtiyacı kadar kalabileceğinin caiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Hanbelî mezhebi fakihleri bazılarına göre namaz abdesti alınması şartıyla âdetli ve lohusanın mescitte bulunabileceği görüşündedirler.²⁰⁵

²⁰⁴ DİYK, Fetvalar, age, s. 126.

²⁰⁵ Alâüddin Ebü'l-Hasen Ali b. Süleyman el-Merdâvî, el-İnsâf, 1/347-348, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkh, Kahire, 1955.

Âdet ve lohusa halinde olanlar için aktarılan bu hükümler, içinde itikaf yapılan, çevresi duvarla çevrili mescid olarak inşaa edilen yerler için geçerli olduğu, avlu ve müştemilatın bu hükme dahil edilmediği fetvada belirtilmiştir.²⁰⁶

13.7. Kadınların âdetli veya lohusa iken dua etmesi

Dua hususu DİYK'e soruların kategorisi değerlendirildiğinde en çok soru gelen konular arasındadır. Toplum nazarında yukarıda bahsedilen hususlar bütünlüğünde dua etmek Kur'ân okumak gibi anlaşılmıştır. Bu durum Fetvalar kitabında ele alınmıştır.

Kadınların âdetli ve lohusa halindeyken dua edebilecekleri, zikir çekmek ve dua etmek anlamı taşıyan âyetleri okuyabilecekleri, bununla birlikte şahadet kelimesini, tevhid kelimesini, istiğfarı, salevat getirebileceklerini, fıkıh, tefsir ve hadis kitaplarını inceleyip okuyabileceklerini²⁰⁷ fetvada belirtmiştir.²⁰⁸

13.8. Âdet olan kadının cenaze yanında bulunup kabir ziyareti yapmaları

Âdet olan kadının yapamayacağı ibadet ve davranışlar yukarıda belirtilmişti. Bu hususlar dikkate alındığında cenaze ile ilgili bir yasaklamanın olmadığı anlaşılır. Cenazeye karşı Müslümanların görevleri dikkate alındığında farz-ı kifâye olan bu görevlerin ilgililerce yerine getirilmesi gerekir. Bu sorunun cevabına DİYK bir kadının âdetli olup olmasına bakılmaksızın cenazenin yanında bulunmaları, yüzünü açarak bakmaları ve kabir ziyareti yapmalarının caiz olduğu görüşünü bildirmiştir.²⁰⁹

13.9. Âdeti on günden çok süren kadının ibadetlerini yerine getirmesi

Kadın fizyolojisinde farklılıklar olması yaratılış gereğince tabii bir durumdur. Kadınların bu özel halleri ibadetleri yerine getirirken birtakım zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Normalin dışında olan kanamaların tıbbî bir sebebi olup bunun alanında uzman bir hekim tarafından teşhis edilmesi gereklidir. Her bir kadın kendi âdet düzenini tanıyıp ibadetlerini fıkha uygun yapmakla mükelleftir. Bu hususla alakalı fetva şu yöndedir:

Kadınların âdet gün sayıları farklılık arz etmektedir. Hanefîlere göre azı üç, çoğu on gündür. Âdeti düzenli olan kadınların âdet kanaması olan günlerden sonra kan devam ettiğinde 10 günü geçmezse kanamanın tümü âdet sayılır. Fakat on günü geçtiğinde önceki âdet durumu dikkate alınarak devam edeni özür (istihâze) sayılır. Bu kanamalar on günü geçerek ikinci ayda

²⁰⁶ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 127.

²⁰⁷ İbn. Âbidîn. Reddül-Muhtâr, 1/292-293; Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, 1/290.

²⁰⁸ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 128.

²⁰⁹ DİYK, Fetvalar, age, s. 128.

da devam ederse kadının âdet süresi on gün olarak güncellenmiş olur. Temizlik dönemi diye adlandırılan iki âdet ara süresinin en kısa 15 gün olduğu ifade edilmektedir.

Dinî hükmün, kanamanın mutad âdet süresinden sonra da devamı ve bunun birden çok tekrarı halinde uzman doktor muayenesi sonucunda verilmesi uygun görünmektedir.²¹⁰

13.10. Bir kadının düzenli bir şekilde üç günden az on günden çok kanaması olması meselesi

Kadın bedeninde ilk âdet görmeden başlayıp son âdet dönemine kadar geçen süre içerisinde her ay düzenli olarak değişiklikler meydana geldiği bilinmektedir. Bu değişikliklerden biri 28 günde bir tekrarlanan fizyolojik döngü olarak kabul edilen âdet döngüsü olup bu döngünün her faz uzunluğunun kadından kadına değiştiği bilinmektedir.²¹¹ Hayız süresinin gün sayısında mezhepler arasında ittifak bulunmamaktadır. Bu durum fetvalarda belirtilmiştir: Hanefîlere göre 3 günden azı, 10 günden fazla olan kanama hayız olmayıp özür olarak değerlendirilir. Şafîîlerde âdetin en azı 1 gün en fazlası ise 15 gün olarak belirtilir. Bu bağlamda az da olsa bazı kadınların düzenli bir şekilde üç günden az on günden çok kanama gördükleri tıbbî hekimler tarafından belirtilmiştir. Bu durumda olan kadınların tıbbî muayenesi sonucunda âdetlerini 3 günden az ve 15 gün boyunca kanamaları âdetten saymaları uygun olabilir.²¹²

13.11. Âdet geciktiren ilaç kullanan ve kesik kesik lekelenmesi olan kadının durumu

Âdet geciktirici ilaçlar kullanımının her daim son çözüm olmayıp kanamayı kesmediği ve âdet fizyolojisine uymadığı uzmanlar tarafından ifade edilmektedir. Verdikleri bilgiye göre âdet geciktirici ilaç kullanırken gelen lekeli kanamalar hormonların dengesinin değişip kandan çekilmesi veya yetersizliğinden kaynaklı olup özür kanı olabileceğinden lekelenmeler namaz ve sair ibadetlerin yapılmasında engel olmamaktadır.²¹³ Fakat kullanılan ilaca rağmen alışılmış âdet döneminde olan kanama, âdet kanaması olarak kabul edilmektedir.²¹⁴

Bu durumda olan kadınların uzman bir doktor tedavisiyle gördükleri lekenin ya da kanamanın türünün tespit edilip bunun sonucu itibariyle ibadet hayatlarını düzenlemeleri gereklidir.

²¹⁰ DİYK, Fetvalar, age, s. 128.

²¹¹ Rukiye Tuğçe Yüksel, Din İşleri Yüksek Kurulunun Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalarının Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023, Ankara.

²¹² Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 129.

²¹³ Aile ile İlgili Sıkça Sorulan Sorular, s. 180, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

²¹⁴ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı, 2024, s. 129.

13.12. Âdet döneminden önce başlayan lekelenmeler ve hükmü

Âdet dönemi, âdet düzeni kadınlar tarafından 190 Alo Fetva Hattına da gelen sorular arasındadır. Buna sebep kadınların kendi düzenlerini, vücutsal özelliklerini bilmemeleri ve mutata âdet döngüsünü tespit edemeyip ibadetleri kaçırma endişesidir. Soru soran müsteftiye Fetva hattının yetkilileri tarafından *DİYK'in Fetvalar kitabı* kaynak alınarak dinî rehberlik yapılmaktadır. Bu soruya ise aşağıdaki yanıt verilmiştir:

Düzenli âdet kanaması gören bir kadından âdet döneminin öncesinde gelen lekeler âdet hükümleri kapsamına alınır. Leke geldiği an itibariyle kanama günü son buluncaya dek âdetli kabul edilir. Bu yüzden lekelerin geldiği günlerde namaz ve orucu yerine getiremez. Fakat on günü geçip kanama da devam ediyorsa alışılmış olan âdetin sonrasındaki kanamalar âdet olmayıp özür kanıdır. Kanaması on günü aşarsa özür sahipleri gibi abdest alıp namazını kılar.

Bu bahsedilen hüküm fıkıh kaynaklarının genel hükmü olmasıyla birlikte tıbbî muayene sonucu âdetten önceki kanamaların başka bir sebebi olduğu anlaşılır ve hekim tarafından âdet kanaması değil olarak belirtilirse âdet kanamaları gün olarak sabit olanların âdetinden öncesi ve sonrası gelecek lekeler özür kanı olarak değerlendirilir.²¹⁵

13.13. Cünüpken âdet gören bir kadının gusletmesi

Cünüp olduğu halde daha gusletmeden önce âdeti gelen kadının gusletmesi hemen şart olmayıp âdetinin bitinceye kadar guslünü geciktirebilir. Fakat bu durumda gusül abdesti alınması uygun olacağı belirtilir.²¹⁶

13.14. Âdet kanaması hiç kesilmeyen kadınların âdet durumu

Sürekli kanamanın olması âdet döngüsünü tespit etmede önemli sorunlar meydana getirmektedir. Bu durumun iyi tahlil edilip tereddütlerin giderilmesinde takip edilecek hususlar DİYK fetvasında şöyle kategorize edilmiştir:

“Devamlı kanaması olan kadının üç hâli vardır:

a) Büluğ (ergenlik) yaşından önce kanaması olan ve büluğa erdikten sonra da kanaması kesintisiz olarak devam eden kızın âdeti, Hanefî mezhebine göre her aydan on gün, temizlik dönemi de yirmi gün kabul edilir. Yani on günü âdet, yirmi günü de istihâze (özür) olarak kabul edilir. (İbn Âbidîn, Reddû 'l-muhtâr, 1/286) Diğer bazı fakihlere göre ise yaygın olan âdet süresi

²¹⁵ DİYK, Fetvalar, age, s. 130.

²¹⁶ DİYK, Fetvalar, age, s. 130.

altı veya yedi gün olduğundan bu durumdaki kadınlar her ayın yedi günü âdet, kalan günleri ise istihâze (özür) hükümlerine göre amel eder. (Nevevî, el-Mecmû', 2/396)

b) Düzenli âdet gördükten sonra kanaması kesilmeden devam eden ve geçmişteki âdetini hatırlayan kadın ise; daha önceki âdet ve temizlik hâlindeki mutadını esas alır. Mesela önceden beş gün âdet yirmi gün de temizlik müddeti görüyor idiyse, devamlı kanaması olduğu zaman da buna göre âdet ve temizlik dönemini takdiren hesaplar. Dolayısıyla her ayın beş günü âdet, yirmi günü de temizlik müddeti kabul edilir.

c) Düzenli âdet gördükten sonra kanaması kesilmeden devam eden, ancak geçmişteki âdetini unutan bir kadının (mütehayyre) durumu ile ilgili fıkıh mezheplerinin farklı görüşleri olmakla birlikte, kadınların genelde gördükleri âdet süresine uygun olması ve günümüz tıbbi verileriyle de desteklenmesi sebebiyle âdetin yedi gün olarak kabul edilmesi uygun olur. Nitekim Hanbeli mezhebi içinde bu yönde görüşler bulunmaktadır. (bk. Zeylaî, Tebyînü'l-hakâik, 1/62-63; İbn Kudâme, el-Muğnî, 1/233-236; Desûkî, Hâşiye, 1/171; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, 1/289)

Fıkıh kaynaklarındaki hükümler böyle olmakla birlikte günümüzde bir kanamanın âdet kanı olup olmadığı hususundaki tereddütlerin giderilmesinde, uzman doktorların teşhislerinden yararlanılabilir.”²¹⁷

13.15. Lohusalık süresi ve bu sürede yapılamayan ibadetlerin durumu

İbadet etmek için hükmî bir engel olan lohusalıktaki kanamanın en azı ve en çoğunun ne kadar olabileceğinin tespit edilmesi önem arz etmiştir. Bu husus *DİYK Fetvalar Kitabında* değerlendirilmiştir.

Lohusalığın doğumdan ya da düşük yapmaktan veya kürtaj olmaktan sebep belirli bir süreyle görülen kanama olduğu belirtilmektedir. Her kadının fizikî bünye ile kalıtım şartlarından kaynaklı lohusalık süresi aynı olmayabildiği ifade edilmiştir. Lohusalık süresinde alt sınır olmamakla birlikte üst sınır Hanefîlerde 40 gün, Şafîîlerde 60 gün olarak belirlenmiştir. Bu üst sınırların geçilmesinin akabinde gelen kanama lohusalıktan değil özür kanı olarak ifade edilir. Lohusa günlerinde kanamanın belli bir süre kesilerek sonra devam ettiği, kanamanın olmadığı bu günler de lohusalık halinden sayılmıştır. Kadının âdet ve lohusalık gününde cinsel ilişki kurması, namazını kılması, orucunu tutması, haram kapsamındadır. Kâbe'yi tavaf etmek de haram kapsamındadır. Kadınların böyle bir dönemde kılamadıkları namazlardan sorumlu olmazlar, fakat tutamadıkları oruçları kaza etmeleri gerekir. 40 gün dolmadan da lohusalık kanaması kesilebilir, böyle bir kadın gusül abdesti alır ve ibadet yapabilir.²¹⁸

²¹⁷ DİYK, Fetvalar, age, s. 131.

²¹⁸ DİYK, Fetvalar, age, s. 131.

13.16. Âdeti bitince daha 15 gün geçmeden tekrar kanama gören bir kadının ibadetleri

Tekrarlayan kanamaların âdet kanı olmadığı göz önünde bulundurularak bu duruma uzman bir hekim tarafından teşhis konulması fayda sağlayacaktır. *Fetvalar* kitabında da şöyle yer almıştır: Fıkıh kaynaklarında temizlik süresi iki âdet arasında on beş gün olduğu ifade edilmiştir. Bu süreden önceki kanama özür kanı olacağı ve ibadetlerin yapılmasına engel olmadığı belirtilmiştir. Bununla beraber bu kanamanın sebebini tıbbî olarak araştırılması yerinde bir davranış olacağı söylenebilir.²¹⁹

13.17. Âdet dönemindeyken, lohusalıkta veya cünüpken genel vücut temizliği yapılması

Kadınların âdet ve lohusalık hallerinde neleri yapıp yapamayacakları konuları kaynaklarıyla birlikte değerlendirildikten sonra diğer hal ve davranışların durumu da merak konusu olmuştur. Bu sebeple vatandaşlar sorularını *Alo 190 Fetva ve Dinî Soruları Cevaplandırma Hattına* sorar duruma gelmişlerdir. Bunlardan biri de âdet dönemi ve lohusa iken ve henüz gusletmeden önce vücut temizliği (etek tıraşı) yapılma durumudur. Bu konuya DİYK'in cevabı şu şekilde olmuştur:

“Âdet hâli, lohusalık ve cünüplük durumunda tırnak ve saç kesmek, kasık temizliği ve koltuk altı kılları kesmek bazı fıkıh kitaplarında tenzihen mekruh olarak değerlendirilmiştir.²²⁰ Fakat bunda sağlam delil bulunmadığı ve bu yapılan değerlendirmenin başka fıkıh kaynaklarında uygun olmadığı belirtilmiştir.²²¹ Bu bağlamda cünüp, âdet, lohusalık halinde henüz gusülden önce saç ve tırnak kesilmesinde, kasık ve koltuk atı temizliği yapılmasında bir sakınca bulunmadığı” fetvalar kitabında ifade edilmiştir.²²²

²¹⁹ DİYK, *Fetvalar*, age, s. 132.

²²⁰ *El-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/358, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1310.

²²¹ Süleymân b. Muhammed b. Ömer el-Büceyrimî, *Tuhfetü'l-Habîb 'alâ Şerhî'l-Hatîb*, 1/256, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1995; Ebû Bekr Osmân b. Muhammed Şattâ el-Bekrî ed-Dimyâtî, *Hâşiyetü İ'âneti't-Tâlibîn 'alâ Halli Elfâzi Fethi'l-Muîn*, 1/77-85. Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1997.

²²² Din İşleri Yüksek Kurulu *Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı*, 2024, s. 136.

SONUÇ

Nasslar İslam'ın birincil başvuru kaynakları olarak kadını hem manevî hem sosyal açıdan değerli, onurlu, erkekle eşdeğer yaratılmış, ayağının altına cennet serilmiş güzide bir varlık olarak tanımlar. İslam kadına; maddî, manevî, sosyal, ekonomik yönden belirli sorumluluklar ve haklar sunar. Geçmişten günümüze âyetler, hadisler çerçevesinde içtihatla şekillenmiş olan İslam dünyasında Müslüman kadınlar hem toplumsal hayatta hem de kendi iç dünyalarında meydana gelen soru ve sorunlara çıkış yolu aramaktadırlar. Kulluk sorumluluğunun yerine getirilmesi, yaratılıştan itibaren kadın olma özelinde birtakım farklılıklar oluşturmaktadır. Kullukta ibadetler yönünden erkeklerle aynı sorumluluğu taşıırken ibadetlerin ifâsı sırasında ve sosyal hayatta karşılaşılan meselelerde fitrî durumundan kaynaklı bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Hz. Peygamber döneminde, inen âyetlerin kadınları ne ölçüde etkilediği sorusu, kadınların ayrı bir sohbet gününde bilmediklerini Hz. Peygamberden öğrenme talepleri olduğu bilinmektedir. Veda hutbesinde de geçen kadının hakları ve sorumlulukları bağlamında kadına bakış açısının nasıl olması gerektiği belirtilmiştir.

Toplumun bir ferdi ve aile yapısının temel direklerinden biri olarak kadın, hem kendi varlığını haklarının ve sorumluluklarının farkında olarak devam ettirmekte hem de sosyal hayatta aktif rol almaktadır. Aile hayatının getirdiği evlilik öncesi ve sonrası sorunları, mâli hak olan mehir, akrabalık ilişkileri, evlilik sonrası boşanma, miras, gibi muamelata ilişkin durumlar karşısında sağlam bir tutum sergileyip tutarlı davranışta bulunmak için halihazırda karşılaştığı bedensel, ruhsal, toplumsal soru ve sorunlara ise güvenli kaynaklardan cevaplar arayarak yol haritasını çizmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ailelerin ve bireylerin karşılaştığı problemlerin çözümü için profesyonel destek sunmak amacıyla kurduğu Aile ve Dinî Rehberlik Büro ve Merkezlerinde ailenin kuruluşundan başlayarak dinî/fikhî birçok meselede danışanlarına dinî katkı sunduğu bilinmektedir. Kadınlar tarafından oldukça rağbet gören Aile ve Dinî Rehberlik Merkezleri'nde gerek yüz yüze gerekse iletişim araçları vasıtasıyla gelen sorular nöbet tutan görevli personel tarafından sisteme işlenerek soru havuzu oluşturulmaktadır. Din İşleri Yüksek Kurulu oluşan bu soru müktesebatından uygun gördüklerini gündemine almakta ve bunlar üzerinde mütalaa, karar, fetva yönlü çalışmaktadır. Kadına yönelik gelen sorular kategorize edildiğinde araştırmamızın içeriğini de oluşturan 'Kadınlara Özgü haller', 'Tıp ve Sağlıkla İlgili Kadınları Doğrudan İlgilendiren Meseleler', 'Namaz, Zekât, Oruç', 'Hac ile İlgili Kadınlara Özgü Haller', 'Kurban', 'Yemin Keffâreti', 'Aile Hayatı, Süt Emzirme', 'Boşanma, Miras', 'Helaller ve Haramlar' gibi başlıklarda soruların geldiği ve birçoğunun da özgün problemler ve sorular olduğu bilinmektedir. Günlük hayatın pratiklerini ilgilendiren

hususlarda kadınların karşı karşıya kaldıkları meselelerin dinî hükmünü öğrenme çabaları Din İşleri Yüksek Kurulu'nu bu yönde çalışmaya sevk etmiştir.

Kurum ve kuruluşlardan sade vatandaşlara kadar her kesimden gelen sorulara Kurul genellikle konu hakkındaki görüşleri ihtiyaca göre güncelleyerek nakletmekte, toplumun çoğunluğunun tabii olduğu mezhep olması hasebiyle Hanefî mezhep görüşlerini dikkate almakta, bazı durumlarda diğer mezhep ve görüşlere başvurmaktadır. Bazı kadim meselelerle birlikte önceki fıkıh kaynaklarında hüküm bildirilmeyen güncel meselelerde fetva üretilirken ayetlerin-hadislerin yanında kolaylaştırma, toplumda yerleşik halde olan örfî durumlar da belli ölçülerde değerlendirilmektedir. Farklı konularda alanında uzman olanların tecrübe ve bilgi birikimlerine ihtiyaç oranında yer vermektedir.

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun fetva ve karar hazırlama sürecinde ilk olarak, yöneltilen soru uzmana/uzman yardımcısına gelmektedir. Uzmanın hazırladığı bu meselenin raporu alt komisyonun tetkikine sunulmaktadır. Konu üst komisyonda üyelerin ve uzman görüşlerinin alınmasıyla değerlendirilmekte, raporun uygun bulunması halinde komisyonun kararı olarak addedilip gerekçesi ile kurula iletilmektedir. Nihayetinde DİYK konuyu görüşerek karara bağlayıp "Kurul kararı" olarak ilan etmektedir. Fetvalar ve kararlar DİB internet sitesinde, mobil fetva uygulamalarında ve matbu olarak kitap halinde halkın bilgisine sunulmaktadır.

Fıkıh kitapları Kurul fetvalarında öncelikli başvuru bilgi kaynakları olmakla birlikte Kurul, özellikle günümüz toplum hayatında yeni ortaya çıkan veya günümüzde geçmişten farklı bir fetva vermeyi uygun gördüğü durumlarda görüşünü kitap, sünnet ve fıkıh usulünde de yerini bulan delil ve kaidelere dayandırmaktadır. Taabbudî olan hükümlerin dışında günlük hayattaki iş ve ilişkilerde Kur'ân'a ve Sünnet'e muhalif olmamak şartıyla mekân, zaman, şartların değişimi, zaruretlerin oluşması, toplumun genelini ilgilendiren sıkıntılar, bilimdeki yeni gelişmeler, örf ve âdetlerin farklılıkları gibi etkenler ile bu gelişen koşullara uygunluk sağlamak adına Kurul, fetvalarını güncellemektedir. Buradan da fetvaları toplumsal gerçeklikle uyumlu bir biçime dönüştürdüğü görülmektedir. Bu yüzden zaman zaman Klasik fetvalardan da ayrıldığı bilinmektedir. Kurul tercih ettiği bu deliller ışığında özellikle kadınlara dair meselelerin çözümüne katkı sağlamıştır. Karar alma aşamalarında önce problemin ne olduğuna açıklık getirilmekte sonrasında ise farklı bakış açıları ile bunların dayandığı deliller kapsamlı biçimde değerlendirilmektedir. Kurul, bu inceleme sürecinde Nasslar, sahâbe sözü, örf, içtihat ve bilimsel verileri dikkate alıp son hükme ulaşmaktadır.

Kurulda bulunan kadın kurul uzmanlarının, kadınları ilgilendiren meselelerde kadın bakış açısıyla hazırladıkları çalışmalar ve bilimsel verilere dayanan raporların kadının özel durumlarına ilişkin fetvaların değişmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle tıp ve sağlık alanındaki güncel bilgiler doğrultusunda kadınlara özgü durumların netleşmesi, istihâze, âdet ve lohusalık döneminde gün sayısının belirlenmesi gibi hallerin teşhis edilmesi konularında kurulun modern gelişmeleri yakından izlediği, alan uzmanlarıyla sürekli iletişimi teşvik ettiği ve kadınla ilgili meselelerin en doğru şekilde çözümlenmesi için çaba gösterdiği anlaşılmaktadır.

Kadının ibadetlerini yerine getirirken, aile hayatını yaşarken, maddî haklarını kullanırken karşılaştığı zorlukları ve çıkmazları görmezden gelmek, tehir etmek, yok saymak mümkün değildir. Ortaya çıkan sorunlara akla yatkın ve fitrata uygun dinî açıklamalar getirebilmek dinin uygulanabilirliği ve fikhın canlılığını sürdürmesi açısından büyük önem taşır. Dinin hayatla birlikte ve bir yaşam biçimi olarak benimsenmesi de bu durumla doğrudan bağlantılıdır. Bu çalışmada ele alınan kadına dair meseleler, dinî yaklaşım ve tutumlar, sosyolojik dönüşümlerin bu alanda daha belirgin ve gözle görülür hale gelmesi nedeniyle toplum tarafından dikkatle izlenmektedir. Kadınların bilgi edinmek, toplumsal iletişimi doğru sürdürmek ve diniyle hadiseler arasında bağ kurarak onay alıp güvenini sağlamlaştırmak için sorduğu soruların din konusunda otorite olan Din İşleri Yüksek Kurulu'nca titizlikle cevaplanması önem arz etmektedir. Resmî, yazılı, halka açık ve TV kanalındaki fetvaların bazılarının yeterince açık, detaylı olmadığından ve bu nedenle konu bütünlüğü çerçevesinde daha net fetvalara, kadına dair meselelerin fetvalarını içeren müstakil bir esere ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktan, H. (2020). Miras. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 30, s. 143-145.
- Altuntaş, H. (2020). *Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Tarihçe, Oluşum, İşleyiş ve Faaliyetler*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara.
- Arslan, Z. (2006). *Fetva Sorularına Yansıyan Kadın Problemleri: Konya-İstanbul Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Asım Efendi, A. (1305). *Kâmus Tercümesi*. IV, 1114. İstanbul.
- Aşkar, M. (1993). *El-futyâ ve menâhicü'l-ifta*. Daru'n-Nefâis. Amman.
- Atar, F. (1995). Fetva. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 12, 486-496.
- Atlı, A. (2022). *Serahsî'nin El-Mebûsât'ı Çerçevesinde Mehirle İlgili Meseleler*. (Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Bağbancı, R. (2018). *Osmanlı ve Türk Hukuk Sisteminde Süt Akrabalığı*. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bardakoğlu, A. (1992). Bulûğ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 6, 413-414.
- Bilmen, Ö. N. (1980). *Hukukî islâmiyye ve istilâhâtü fikhiyye kâmusu*. Bilmen Yayınevi, İstanbul.
- Buhârî, M. (2021). *El-Câmiu's-Sahih*, thk.: Nâsır, M. Z. N. c.9, 19, [1117], Dârü Tavki'n-Necât, Beyrut.
- Buhûtî, İ. *Keşşâfü'l-kınâ'an metni'l-ikna'*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, c.1, s. 329-330, Beyrut.
- Büceyrimî, Ö. (1995). *Tuhfetü'l-habîb 'alâ şerhi'l-hatîb*, 1/256, Dârü'l-Fikr, Beyrut.
- Cezîrî, A. (2003). *El-Fıkhu ale'l-mezâhibi'l-erbe'a*, c. 1, s. 268, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Dadaş, M. B. (2015). Kuruluşundan günümüze Din İşleri Yüksek Kurulu'nun fetva siyaseti. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 13(25-26), 49-65.
- Dağcı, Ş. (2002). Din İşleri Yüksek Kurulu kararlarına fetva konseptinde bir yaklaşım. *Diyanet İlmî Dergi*, 38/4 5-20.
- Desûkî, M., *Hâşiyetü'd-Desûki 'aleş-Şerhi'l-Kebir*. 1, s. 474. Dârü'l-Fikr, Beyrut.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). 8. *Güncel Dinî Meseleler İstisare Toplantısı Sonuç Bildirgesi*. [Erişim: 14.06.2025, <https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/11566/8-guncel-din-meseleler-istisare-toplantisi-sonuc-bildirgesi-ile-tamamlandi>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Din İşleri Yüksek Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*. [Erişim: 08.04.2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetva Yöntemi*. [Erişim: 01.07.2025, <https://kurul.diyanet.gov.tr/FetvaYontem>].
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Din İşleri Yüksek Kurulu Hakkımızda*. [Erişim: 08.04.2025, <https://kurul.diyanet.gov.tr/>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Din İşleri Yüksek Kurulu Uygulama Genelgesi Madde 1*. [Erişim: 01.07.2025, [https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Uygulama Genelgesi.pdf](https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/Diyanet%20İşleri%20Başkanlığı%20Din%20İşleri%20Yüksek%20Kurulu%20Uygulama%20Genelgesi.pdf)]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Din İşleri Yüksek Kurulu Uygulama Genelgesi*. [Erişim: 08.04.2025, <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Din İşleri Yüksek Kurulu*. [Erişim: 08.04.2025, <http://kurul.diyanet.gov.tr/>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Din İşleri Yüksek Kurulu 190dinîSoruları Cevaplandırma Hattı Hizmet İçi Eğitim Semineri*. [Erişim: 01.07.2025, <http://kurul.diyanet.gov.tr/>.]

- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, Madde 5*. [Erişim: 01.07.2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Kurumsal Tarihçe*. [Erişim: 08.04.2025, <https://www.diyamet.gov.tr/tr-tr/kurumsal/detay/1>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun*. [Erişim: 08.04.2025, <https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/>]
- Dimyâtî, B. (1997). *Hâşiyetü İ'âneti't-Tâlibîn 'alâ Halli Elfâzi Fethi'l-Muîn*. 1, s. 77-85, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2015). *Aile ile İlgili Sıkça Sorulan Sorular*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Madde 6*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39881&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Din İşleri Yüksek Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Madde 7*. [Erişim:01.07.2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39881&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Din İşleri Yüksek Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Madde 19*. [Erişim:01.07.2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39881&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>]
- Din İşleri Yüksek Kurulu, (2024) *Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025). *Din İşleri Yüksek Kurulu Hakkımızda*. [Erişim: 01.07.2025, <https://kurul.diyamet.gov.tr/Hakkimizda>]
- Din İşleri Yüksek Kurulu. (2018). *Kurban ile İlgili Sıkça Sorulanlar*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. (2019). *Hac Sıkça Sorulanlar*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. (2024). *Hac ve umre ile ilgili fetvalar*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (1995). *I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri I-II (1-5 Kasım 1993)*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2003). *II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri I-II (23-27 Kasım 1998)*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2004). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı I*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2005). *III. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (20-24 Eylül 2004)*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2008). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı II*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2009). *Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2009). *IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri I-II (12-16 Ekim 2009)*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2012). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı IV*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2012). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı V*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2013). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı III*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2018). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı VI*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2018). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı IX*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2019). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı VII*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2020). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı X*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2022). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı XI*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2023). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı XIII*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2023). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı XIV*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2023). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı XVI*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2024). *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar Gözden Geçirilmiş İlaveli Baskı*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2024). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı XVII*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2024). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı XVIII*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2024). *V. Din Şûrası Günümüzde Yeni Dinî Anlayışlar; Dinî Bilgi, Eğitim ve Din Hizmetleri (Tebliğ ve Müzakereleri)*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2024). *V. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (08-10 Aralık 2014)*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2024). *VI. Din Şûrası Sosyokültürel Değişim ve Diyanet Hizmetleri (Tebliğ ve Müzakereleri)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. Din İşleri Yüksek Kurulu, (2015). *Aile ile İlgili Sıkça Sorulan Sorular*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Ebû Dâvûd, S.E. (2009). *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk.: Ş. Arnavut, 85. [641], Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyeye.
- El-Fetâva'l-Hindiyye, (1310). 5/358, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- Hattâb, A. (1992). *Mevâhibü'l-celîl li şerhi muhtasarı halîl*. Dârü'l Fikr, c.2, s. 435, Beyrut.
- İbn Âbidîn, E. Ö. (1992). *Reddü'l-muhtar ale'd-dürri'l-muhtar şerhu tenviri'l-epsâr*. Dârü'l Fikr, c. 1, s. 573, Beyrut.
- İbn Hamdân, A.H. (1984). *Sıfatü'l fetva ve'l müfti ve'l müstefti*. El Mektebetül İslami, Beyrut.
- İbn Kudâme, M. (1968). *El-Muğnî*. 3/41-42, Mektebetü'l-Kâhire,
- İbn Nuceym, M. *el-Bahru'r-râik şerh-u kenzi'd-dekâik*. c. 2, s. 243, Dârü'l-Kütübü'l-İmiyye, Beyrut.
- İlmihal. (2007). *İslam ve toplum II (Komisyon)*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 204, Ankara.
- İsfehânî, R. (1404h.), *el-Müfredât fî garîbi'l-kur'an*, Hıdmat Çapı Matbaa.
- Komisyon. (2006). *Kur'an yolu türkçe meal ve tefsir*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/185, 286; Nahl, 16/43; Enbiya, 21/7.
- Ma'ruf, B. (1998). *Et-Tirmizî es-sünen (el-câmiu's-sahih)*. Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmi. Beyrut.

- Mardin, E. U. (1977), Fetva. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, IV, s. 582.
- Merdâvî, S. (1955). *El-İnsâf*, 1/347-348, nşr.: Muhammed Hâmid el-Fıkh, Kahire.
- Merğînânî, E. *el-Hidâye fî şerhi bidâyeti'l-mübtedî*, 1/34, Beyrut.
- Mevsîlî, M. (1937) *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1/29, Beyrut.
- Nâsır, M.Z. (2001). *Buhârî el camiu's-sahih*. Dâru Tavkin-Necât. Beyrut.
- Nevevî, Y. Ş, *Kitâbü'l-mecmû' şerhu'l-müzehheb li's-şirâzî*. 6/35-36, 46. Dârü'l-Fıkr, Beyrut.
- Paçacı, İ. (2017). *Hibe, Dinî Kavramlar Sözlüğü* (7. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Paçacı, İ. (2017). *Mehir, Dinî Kavramlar Sözlüğü* (7. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Râzî, F. (1986). *Et-Tefsîru'l-Kebîr*, Beyrut.
- Remlî, A. (1404). *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-minhâc*. 1/323, Dâru'l-Fıkr, Beyrut.
- Serahsî, E. (2008), *el-Mebsût*, c.1, s. 350, (Çev. C. Akşit). İstanbul: Gümüşev Yayıncılık.
- Soydan, G. (2024). *Âdet Döngüsünün Tespitiyle İlgili Fıkhi Hükümlerin Tıbbi ve Sosyal Veriler Işığında Değerlendirilmesi*. (Doktora Tezi). İstanbul Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, O. (2016). *Fetva âdâbı*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara.
- Şevkânî, M. (1993). *Neylü'l-evtâr Şerhu Münteka'l-ahbar*. 1/154-155 [143], Dâru'l-Hadis, Mısır.
- Şirbînî, H. (1994). *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 2/99, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Tümer, G. (2019). Din. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 9, s. 312-320.
- Türcan, T. (2010). Şura. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 39, s. 230-235.
- Yaman, A. (2017). *Fetva usulü ve âdâbı*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul.
- Yaman, A. (2019). T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun fetva yöntemi, *El-Mecelletu'l İlmiyyetu'l-Muhakkemetu li-Ri'aseti's-Şu'uni'd-Diniyyeti't-Turkiyye*. (I), 62-98.
- Yavuz Avşar, A. F. (2014). *Kadınlardan Gelen Vajinal Akıntının Tıbbi Keyfiyeti*. (Tebliğ), Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı V, Ankara. s. 443-461.
- Yılmaz, İ. (2009). Türk medeni kanunu'na (tmk) göre gerçekleşen boşanmaların İslam hukuku açısından değerlendirilmesi, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 14, s. 267-290.
- Yücel, İ. (2019). Diyanet İşleri Başkanlığı Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 9, s. 455-460,
- Yüksel, R. (2023). *Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvaların Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yüksel, T. (2016). *Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu Kararlarının İslam Aile Hukuku Açısından Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.